

ТРАГ

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XXIII књига XXIII свеска LXXXVII септембар 2026

87

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

ТРАГ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић,
Драгица Ужарева, Никола Шанта,
Данило Јокановић и Павле Орбовић

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005–2009), Небојша Деветак (2010–2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас
21460 Врбас, Маршала Тита 87
e-mail: tragvrbas@gmail.com,
www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Слика на корицама:

Констан Монталд (1862–1944)

Фонтана инспирације, уље на платну, 393x490cm, 1907.

– Репродукције: Краљевски музеј у Бриселу –

Часопис се финансира из буџета општине Врбас и

Министарства за културу Републике Србије

САДРЖАЈ

пјраї поезије

Ранко ПАВЛОВИЋ.....	5
Ђорђе БРУЈИЋ.....	10
Војислав КАРАЏИЋ.....	13
Валентина МИЛАЧИЋ.....	16
Зорица ТИЈАНИЋ.....	19
Нада КРЊАИЋ-ЦЕКИЋ.....	24
Тијана СЛАДОЈЕ.....	27
Ненад Ж. МИЛОШЕВИЋ.....	34

пјраї прозе

Анђелко АНУШИЋ.....	37
Милан МИЦИЋ.....	40
Љубиша ЂИДИЋ.....	46
Момчило БАКРАЧ.....	50
Александар М. АРСЕНИЈЕВИЋ.....	71
Љиљана ЛУКИЋ.....	78
Александар ОБРАДОВИЋ.....	83

пјраї на пјраїу

Драгиња РАМАДАНСКИ.....	87
Душан МИЛИЈИЋ.....	94
Богдан НОВОКМЕТ.....	103

пїраї друїиѣ

Роза БОЈАНОВА.....	116
Иван ПОЦОНИ.....	119

пїраї д'оїе

Јелица РОЂЕНОВИЋ.....	123
-----------------------	-----

пїраї ицчиїавања

Радивоје Рале ДАМЈАНОВИЋ.....	130
Емсура ХАМЗИЋ.....	133
Жељка АВРИЋ.....	139
Ранко ПАВЛОВИЋ.....	144
Момчило ГОЛИЈАНИН.....	147
Снежана НИКОЛИЋ.....	151
Давид КЕЦМАН Дако.....	155
Милена КУЛИЋ.....	160
Павле ЗЕЉИЋ.....	163
Батрић ЂАЛОВИЋ.....	168
Милена БЛАГОЈЕВИЋ.....	170

пїраї наслеђа

Владимир УВАЛИН.....	174
----------------------	-----

Ранко ПАВЛОВИЋ

ЛАМПА У ПРОЗОРУ

СТАРАЦ

*Читајући пјесму „Опроштајно”
Мирослава Тодоровића*

Док се сопственом сјенком ослања о сјенку штапа,
опружену по свелој, мразом спрженој трави,
стоји усправно или само умишља
да стоји и дише у својој мисли.

Далеко му кућа на бријегу,
много даље но што је некад била
Света гора с огрлицом утјешних драгуља
под молитвеником небеске ведрине.

Даље од подолимпске *Грчке свеске*,
у којој се, помијешани, таласају
загонетно осмијехнута историја
и море излишено из трепета душе.

Митровска магла натапа коштану срж,
у срцу зебе соко на завичајној хриди.
Кроз брда гледа Nais, у њему свој зимовник
из кога су давно одбјегли јатаци.

10. 11. 2021.

ВАТРА

Пред снимком пјесника Мирослава Тодоровића

Укравши је од богова,
Прометеј је ватру даривао пјесницима,
да њоме распламсавају љубав међу људима.

Од тада се пламен из стихова,
гријући сам себе и васељену,
пропиње у небеса, до прародитеља.

Ватра гори у пјесми,
а пјесма никад не сагори,
него се у њој множе пламенови.

Јесен у Трешњевици
ватру запретава у коријење трешања,
да би се разбуктала у прољећном цвјетању.

Коме у срцу не букти пламен
ни крај запаљене шуме
никад неће угријати слеђене кости.

14-15. 11. 2021.

ОРАХ (МИРОСЛАВА ТОДОРОВИЋА)

Из свог зеленог оклопа
испада на брег,
као пјесник Драган Колунџија
из матере на Козару.

И чим дотакне земљу Трешњевице,
пружи коријен у хумус,
и према облаку на ведрини,
извије се пјесма.

Из љуске/метафоре,
један за другим
лепршају стихови
и стапају се у катрен.

У смисао сваке језгре
збијена истина свијета
као сјеменка
у само срце јабуке.

Кад захује вјетрови
понад гора,
Пјесник и Орах
пјевају у двогласу.

Придружи ли им се
јек манастирских звона,
видици руше границе,
сав свијет је у оку.

Кад се све стиша,
у језгру ораха враћа се
честица Великог праска
из које је настала васељена.

28. 9. 2021.

ДУД КОЈИ ПАМТИ

Инспирисано фотосима М. Т.

У његовим жилама,
окованим каменом,
па се зато пружају
утроби тајне,
још тутње копита
римских, византијских,
турских, краљевских,
друмовима изгледаних
и срмом окићених,
коња што судбину
дијеле с ратницима,
тежацима и владарима.

У испуцалој кори,
сличној човјековој души,
још свјетлуцају
неуништиве честице
неких прадавних
излазака сунца.

У његовом деблу
 (чујеш ли, пролазнице?)
 лахор вијекова шуштање
 прољећног лишћа
 сједињује с корацима
 оних који су хрлили
 ка сањаној срећи
 или у своје кавезе,
 проткане пупчаном врпцом.

По његовим гранама,
 још толико снажним
 да држе птичја гнијезда
 док не ојачају крила
 зачуђених птића,
 талози се прах мјесечине.

Хоће ли, пита се пјесник.
 Бели дуд у Нишкој Бањи,
 запамтити стихове
 које његов штап исписује
 по празнини вјечности?

Бања Лука, 25. 2. 2022.

*ПОПОДНЕ У ДРЕВНОЈ ТВРЂАВИ**

Међу њеним зидинама
 хује прохујали вијекови.
 Она сада служи само маховини
 да расте по камењу у њеним темељима.

Поподне је. Врело, августовско.
 Ја, зачуђен, гледам небо
 изнад древних зидина,
 и питам тајанствене катакомбе,
 скривене од мог погледа:
 Колико је сужања у вашој тами
 проклело дан када су се родили?

И питам орла који ме надлијеће:
 Колико си глава с коца отео,
 да утолиш незајажљиву глад?

И питам уске прозоре на кулама:
 Колико су уздаха младе даме
 повјериле непрегледним шумама
 што те чувају од цивилизације?

Ћути тврђава, ћути поподне.
Само у крошњи неког цара
кликће соко, исто онако
како је његов дадни предак
кликтао на ловачкој руци племића,
који је оштрим стрелама тражио
јаребице и преплашене срне.

У нијемом разговору са мемлом
(која нам је свима досуђена),
остављам себе у тврђави
и улазим у беспућа шуме
која је чува од цивилизације.

5. 9. 2025.

ЛАМПА У ПРОЗОРУ

И данас понегдје
(у Трешњевици, на примјер,
гдје Мирослав Тодоровић
на огњишту подјарује ватру
да родитеље и себе дјечака
дочека топлом вечером)
свијетли лампа у прозору.

Трепераву свјетлост
просипа у ноћ,
и
пламом пуним мјесечине,
грије душу.

30. 6. 2023.

Ђорђе БРУЛИЋ

МРАК ЈЕ У ЦРНОЈ КУЋИ

Мрак у црној кући, ноћ је буђ и горчина;
На прагу расту сене и трулеж, клија пламено доба,
Нас је повио облак, а родила нас је тишина
Између црвене шуме и откључаног гроба.

Гори, вичемо, гори, обручи као слобода
Наших заробљених суза у магли и сипкој студи;
Под мостом кључа уље док кроз нас протиче вода,
Бела су ноћна лица нас, што једном бејасмо људи.

Мрак је у црној кући ко мрак на црноме чамцу
Којим нас лађари своze из једне у другу јаму;
У пени савски вали запљусну крв на прамцу,
Кроз чију се речну бразду тоне у дубљу таму.

ТОРБА ЗА ДЕТЕНЦЕ

Од Потока Црна до Кирина града
Стопалом се босим ковитла прашина,
Причамо о дугом путу где се страда
И над којим роми искоса тишина...
Под којом се гине кад те умор свлада.

Гротуље шљивика у зеленом плоду
Биле су једнина у којој се преде
Јесењи грмуљак као исход роду,
Одмакло се јутро с уторка до среде...
Плод у крвни дисај и плодову воду.

О рамену торба, у торби детенце
У чијем се оку позна жаловање,
Под грубим ткањем место за првенце,
Опевава славуј дом за веровање...
Поход је у вечне, непресушне зденце.

СА КРСТА НА ПОКРСТ

Обневиди бдење, прене нејасноћа,
Од крста на покрст устук је у строју,
Кроз врх се већ брише распета самоћа
Испод конца чаме зебем док ми поју.

Дарована злоћом, плашине ме рудина
Оглодани грозд је, не знам ни сам куда,
Кроз дубраву јекне најцрња црнина,
Од постања капље увек ниоткуда.

У чедном ми срцу спава дух занесен,
Сања у целини јата црних чета
Пробудим се леден, на душу узнесен,
Изнад трупла виси звездана мачета.
Све што дубље дрхтим све сам ближи роју...
Уливам се црним у црвену боју.

СОНАТА О СПАЉЕНОМ СЕЛУ

Зором, тек што јутри – оштри врисак вранца:
Застаница шкрипи, у комуши сета,
Одвађене боте кукурузног жганца
Кроз собичак мирис кисело процвета.

Из расоли купус на дну друге зделе,
Где заграби жлица преко каше житне...
Од јабука пут је, крушке су већ зреле
Испод доње њиве, кô огроздак ситне...

На мокром рукавцу, под каменим складом,
Тамо куд се врело у поточић стиче,
Кроз воду из врча што се слива брадом
Провиди се село сред ког шума ниче.

ЕНГЛЕСКИ СОНЕТ СНЕГУ

Низ прашак снега прх по крилу кленка
Мрежи сив кровац свијен испод леда:
На зиду цртеж, обељена сенка
Ко знак на длану што се снежно гледа.

Црте на стаклу, смет кô уточиште:
Постоји време, целина процвета;
У другој ноћи зимско исходиште:
Под хладном руком расте тесто света.

Кроз мрзло иње прогорева жалац,
Небеским пртом светли бела слама;
Сеном из таме засветлуца талац:
Лета у пени још одлежу нама.

Кроз празно окно све се мере своде
Од којих ситно око је слободе.

ОПЕЛО НАД ЈЕРМЕНСКИМ КРИКОМ

Бабкену Симоњану

Божур Јермена сиђе са небеса
Под српски барјак на Косову пољу,
Да на ливади пуној људског мяса
Скончају миром кроз заветну вољу.

У исти лог нас стеснише, међ' жице:
Лепа три мора, пред Дунавом Јавор,
За лешом леш је, заискрило лице
Оног што нас је спустио на Тавор,

И зографима дао срце људи
Да брижном Цару осветлају путе...
Јерменским песком испунисмо груди
Везани ланцем, душе напрснуте...

Низ Арцах друмом стегле се колоне,
Док над Косовом дуга звона звоне...

Војислав КАРАЦИЋ

НЕПИСАНО ПРАВИЛО

Чим освојих неосвојиво –
На мене исукаше отровне стрелице.

Оклизнух се низ точила –
Заплесаше пијавице у њиховим очима.

Мјерну ријеч изустих –
Потапшаше ме сјеверцем наopakим.

Бистриком се спуштах –
Потурише ми мутне вирове.

Бунар им издубих –
Тешком жеђцом ме сморише.

Отписах им златним зидом ћутања!

ЖАРУЉЕ ПРИЈАТЕЉА

По Јеротићу

Ако те ошину ријечи –
Жаруље пријатеља
Од којх лете перушке
(а могле су да те заобиђу)
Не срди се.

Са њима се почасте
Као што се очи наслађују
Круном жарна сунцокрета.

Ако те и даље упорно обрастају
Као узрујани пчелињи рој
Добростиво их приљуби
Као свјетлост незалазну!

ЈЕДРО СНА

Док се ноћ груша
И плахе кише, сковане од циче
Уз цијук вјетра туку
Завијану сирочад украј огњишта
Дријем увелико обара.

Потпала се рва са цјепаницама
Угљевље у звјездоплету
Пали тајне знаке
А варнице јатимице савиру
На дјетињим гаравим обрашчићима.

Хљеб испод сача увелико зри
А кад се заодјене кором мирисном
Једро сна ће поново да им олиста!

НЕУВЕЛИ ДИСАЈИ

Сложимо се о, моја супротна браћо!

Кроз узнана вратанца наше учерице
Никада закључане
Нашироко су ступали
(Једни друге претичући)
Путници намјерници.

Млазје излазећег сунца је хитало
Да праг прекорачи и освјешта погачу
Саливену са десет златних прстију
Да је изнесе на видјело
Пред свебраћу
Под липу словенску
За велику светковину!

ПОБУНА ПЈЕСМЕ

Намамио си ме на дружење
Обећавао ријечи са свевидим очима.
А онда си дигао руке од свега
Заклонио ми видике
Завијао ме
Као варницу осе у ћилибару.

Ни пламичка да врцне
Само вјетар сљепоће куца на врата
Да плићаке строфа развије!

ПРЕСАХЛА ВОДЕНИЦА

Носим сунце у воденицу да мељем ватру
кад немам пшенице.

Док вода жедна зрневља
Кроз воденицу протрчава
Стари млинар са мачором дријема
Сањајући вријеме прохујало.

А тај жрвањ је некада био загрцнут
Цвркутом пшенице
Коју смо такмили у годинама глади
Да се сада у чуду питам
Кад ће вода поново да забукти
Да набрекла класја
Продишу питомим жубором
За читке погаче.

Валентина МИЛАЧИЋ

ОБЈАШЊЕЊА

Цијелу ноћ те заобилазио сан,
можда због мјесечевих трагова на завјеси
коју ниси успио подесити
са ролетнама,

увијек је избијао трачак небеског свјетла
ка узглављу и твојим обрвама.

Објашњења не служе ничему,

крпе одлемљено
и то више није то,

већ нешто друго у што не вјерујемо.

БУЂЕЊЕ

Када се пробудиш,
такне те равнице крајичак,
осоје белутак.

Распета сјена тихује
између трепавица планине
и утробе салаша.

Не сањаш, жив си,
само желиш да ходаш том даљином
молећи за опроштај.

ЛИЦА

распоређују се
према бројевима телефона,
према ознакама на кућама, зградама,
институцијама,

према обзирима необзира,
према необзирима обзира,

распоређују се према документацији
рођења и смрти,

исходима рачунских операција.

ЧОВЈЕК ЈЕ СТВАРАН

Човјек је стваран,
Чаробњаци не постоје.
Постоје само људи голих груди,
на бедемима јаве
и идили капилара,
што се обожени мире
„међу јавом и међ’ сном.”

Као што пјесник-човјек давно прорече!

Људи, вјерни очевици
Творца!

ПТИЦА

Послије поноћи, у ситним сатима,
до сванућа,

цвркулала је птица,
у крошњи оближњег стабла,

пored куће.

Можда је заkasнила на југ.
Сву ноћ је преплакала,

грлећи дрво.

ПРАЗНИНА

Празнина је губитник,
не ослобађа нити охрабрује,
не лијечи нити разбољева,
не изненађује.

Тамо, гдје се понекад вратиш,
тачка је.

ОДБРАНА ОД ЖИВОТА

У пјесмама се нисмо срели,
престали смо да ишчекујемо,
расплет, излаз.

Залутали смо.

У пјесмама се нисмо срели,
разуђени као на фронтовима
изгубљених битака,

можда, јер смо ћутали
и више него што је требало.

У тим претпоставкама,
губило се вријеме,
кидисало на погрешне ријечи,

одрицали смо се загрљаја,
таоца чежње потискиване
необраћањем пажње.

У сажетку – то је,
одбрана од живота.

Зорица ТИЈАНИЋ

ОГЛЕДАЛО КОЈЕ НЕ ПАМТИ

Постоји ли пут у улици Старих заната
на коме ће се срести наша тела,
негде где мање боли истина?

Тишина која остаје у погледу,
неколико реченица без аплауза
и жеља коју не изговарам да бриди.

Постојиш ли ти без неизбежног питања
ко сам била последњих десет година
и да ли сам још увек иста?

Без објашњења
зашто нисам и
зашто јесам.

Постоји ли истина без лица
која би стала у рам
и обрисала године на челу?

Замагљена стакла и
огледало у ретровизору
у коме је остао пољубац.

Додир који се није догодио,
и урамљено огледало без стакла
да памти уместо нас.

ЗА НАС ЗАЉУБЉЕНЕ ЛУДЕ

*(Онда кад кренем поново да те волим,
и цео дан певам – Не дам ником да те дира)*

*Некад сам те много, много, много, ма превише волела...
Знам да сва је та љубав негде,
али ја је не могу „извући” колико год бих то желела...
Не могу вратити себе у онај октобар
којег се ти и не сећаш...
у онај октобар у коме сам била толико,
толико срећна и љубила те, и љубила, и љубила.
Сада... и дан љубави, и дан умрлих се поклопио са нашом
причом,
које се ти вероватно и не сећаш...*

Као у роману ми се волимо.
Пишемо једно другом писма.
Романтично бринемо,
да наша љубав буде филмска.
Сценарио је то за заљубљене
што би да опросте све оно,
што их је раздвојило.

Него, `ајде још једном,
по стоти пут,
још једном
буди сапутник мој
у возу што од Нице до
Провансе клопара.
Укрцај се за полазак!

Суво цвеће
у остави посади и дођи,
да не будем ти далека.
Са четрдесет треће странице
покупи преостали новац –
онај који чувамо
за црне дане, који су нам дошли.

У ранац спакуј
чоколаду са лешницима,
стари бродски дневник
и остале непотребне ситнице,
које волим.
Не заборави трешње
што су на мразу остале.

Ако ципеле не могу да стану,
њих остави на четрдесет шестој страни.
Ципеле ћу ти поново купити,
али за број мање,
да не одеш ми предалеко;
да не побегнеш трчећи
за ветром, и птицама...

И кад пођеш, не заборави;
остави отворену књигу
са посветом на првој страни –
Теби заблуделом песнику,
са жељом да не оде
и ово мало љубави
што је за тебе преостало...

У УЛИЦИ СТАРИХ ЗАНАТА

Пресвлачим се у Odette по ко зна који пут.
У улици Старих заната
твоја девојка ми кроји хаљине,
не знајући да сам некад била твоја.

Смејем се њеним досеткама.
Питах кад ће то венчање – ваше.
Противречим боли,
убеђујем себе да не боли.

Не занима ме шта има да донесе
сутрашњи дан, ни јесење вече.
Не газим по лишћу и
избегавам пужеве после кише.

Устајем старима у превозу,
заборављајући да сам и ја средовечна.
Срећем људе из прошлог живота.
У сваком лику тражим очев поглед.

Желела бих да те однекуд сретнем,
јер добро би ми дошле твоје руке.
Све оно што те чинило херојем,
сада ради против тебе.

Сад ушушкан у рукама кројачице
ни педаљ суве земље да пређеш –
да не будем ти далека.
Где је мој мангуп из Бернина expressa?

Сад путујем сама и верујем
у сваку реч из твојих писама,
питајући се, да ли се то и наша љубав
пресвукла у вечност?

И колико год желела да ти опростим,
не могу да заборавим
што ниси дао више
за своју превратничку љубав.

И колико год ми фалила твоја лудост,
тешко ћу да ти опростим
све ове суре снове
ослепела у панорами недостајања.

КАО АНА КАРЕЊИНА

Ја никад не бих могла да будем Ана Карењина,
или као она...
Али бих волела да будеш мој Вронски бар на тренутак,
да спознам шта је то страст
што вуче у понор
будећи црне мисли, мисли женске љубоморне.

Ја никад не бих могла да те волим
и напустим баш све што сам некада волела,
али бих да се сретнемо мој Вронски и ја
на неком снежном перону,
макар само прошли једно поред другог,
носећи у грудима наду за поновни додир.

У неком другом, можда срећнијем животу,
знам засигурно да никад не бих будила у себи
Ану Карењину.
Нека спавају у њој све заблуде, чежње и жудње
ко угашена луч под прозором
од олујног ветра што се не да сну.

Баш као ја теби што намерно се не дам –
сама, мала и уплашена,
као птица на том перону
што чека да живот прође,
па у неком другом срећнијем
можда вољена и буде.

ПЛАВИ МОРНАРСКИ КАПУТ

Сјајно ти пристаје тај плави капут.
Изгледаш као капетан
са тим златним дугмићима.
Као да си сишао са неке беле лађе
на којој си кратко пловио
кријумчарећи ко зна шта,
правећи се да си гусар.

Лепо ти пристају и беле панталоне,
и кошуља мало извучена из појаса.
Изгледаш као енглески плејбој,
а не бечки пастир
који брише под
под ногом надобудне кројачице,
која те нетом преотела.

Лепо ми пристаје дуга коса
расплетена на доку,
док у црној хаљини чекам твој брод
питајући се шта ћу ту,
јер сва су моја пристаништа
тек испрани мотиви
тугованки које сам ти писала.

Питер Бројглер Старији, *Пејзаж са Икаровим падом*,
755x112цм, уље на платну, око 1560.

Нада КРЊАИЋ-ЦЕКИЋ

НЕБО

Људски живот
само је небеска пахуља,
што препуна незадрживе лепоте
разиграно нестаје
у чежњи рањивог постојања.
Где мама
писала песме без риме
и њен живот неста
у сивилу неповрата
и застаде
у крајичку мене!
Где мама писала песме
мртвом пахуљом!

Још и сада отргнуто лутају стихови
кртим венама ко безимени брзаци
до свог замирућег утока и
недозване старости.

ПИТАЈ СЛАВОНСКА ПТИЦО

Питај славонска птицо,
у свом понорном лету,
Дубравку Угрешић ми питај, јер
ми смо са исте земаљске мрве.
Да ли јој тужна мисао одлута,
и рањива нагрну сећања
на сунцем обливена житна поља,
мирисне шљивике зрелих петровњача
сочниих јабука, шљива и крушака?

Крикни јој рањена птицо
Цесарићевим криком!
Крикни јако, што можеш јаче, јер
тамо се корен нашег постања заче.

Дошла бих да запалим свећу
на уснуле гробове у жељи
да Савом вал љубави потече.
Лети славонска птицо,
Дубравка те више чути неће.
Сава обујмила корита своја,
Неразговорно збори и тече као жал моја.
Не тугуј!
Нек падне само суза која,
Славонијо изгубљена, пуна рана
из срца ишчупана,
Славонијо златокоса
жива рано моја!

КАКО УБИТИ ДАН?

Тишина набујала,
трепере прозебле капље росе.
Време крочи на свом путу.
Како распорити утробу овом
тек рођеном дану?
Кошава пијано шамара крошње
разносећ` самоћу и боли.
Спасоносни сан био би пречи,
кад на звонику
црквено звоно јечи.
Излизан дан пун закрпа
свом крају све пречице пречи и
свом заходу се приклања.
Не бој се смрти и свога краја!
То није прозивка с неба.
Често се са смрћу бесано сможден,
у дуге полусањиве ноћи разговара.
Помирљиво испотиха прижељкуј
да те она као сачекуша
из зеленог шипражја увреба.
Неко плаче, неко се смеје
у овом часу,
неко се рађа у истом трену
ил` живот отиче и гасне.
Док сунце на небу своје искре пали,
Не бој се, не бој, човече мали!

ЈЕСЕЊА КИША

Смркнуто небо сиво.
Јаук се чује ветра,
магла поља облива.
На руци засијаше капље
кô сјајне наруквице.
Тихо ромиња киша,
кô да нам нешта збори, а
кишне сузе низ окно теку,
то небо горко плаче.
Крици гавранова гладних
над пољем бесциљно круже.
Одједном уморна стаде киша.
Узалуд мишар поче да вреба
над рупом пољскога миша.
Поље остаде суморно и тихо,
узалуд га пошкропила киша.

ЗЛАПИЈА У ДУШИ

Кажите, бол ми не да знати,
шта га тако снажно, суноврато
у шипражје дедовине вуче?
Ћуприја стара ту још немо стоји,
испод ње једва још живот речице
нашег детињства жубори.
Оронуле метком ишаране куће,
склоне неизбежном паду, гледе у нас.
Тамо преко пута два брата
претекла из оног рата
даскама застрли видло до пута,
да не виде, шта још може ту да залута .
Кажите ми, да све ово није
јаук моје украдене Славоније!

Тијана СЛАДОЈЕ

НЕШТО КАО ПУТ

да ли путујете често?
ја путујем и кад не желим.
да ли лепо живите?
ја путујем док живим.
сецкам лук и завршим
у једној улици у торонту
поред неке арапске мењачнице.
то је најмрачнија улица
у граду, а ипак се у
њој осећам сигурно.
седим, читам и шетам
смедервском тврђавом
нисам је видела скоро четврт
века.
и нису то места где сам често
ишла, нису то места где сам
дуго била.
један ћошак у барселони
близу океанаријума
нека чудна улица у бућа потоку
ту смо неког чекали
цалле де сан фернандо – argüelles
пут за тамамес
сад сам већ пред зградом
радио севилла
чикмице алфаме
монашке пећине у
брдима крај стила
уски кривудава пут
до кардета
зелено гувно на ком
баба и деда нешто раде
пут до царевца

једна улица у трсту
 препуна цвећа
 пролаз у загребу
 у ком се налази рупа
 незнана кишна улица
 што иде кроз горњи град
 савршена симетрија улица
 тестаћа и мачка на једној тераси
 нека пуста улица на телепу
 препуна великих паса
 једна улица у нишу која личи
 на симину
 фуенцаррал и сан бернардо
 које извиру из диеведа
 једна уличица са задње
 стране синагоге у бечу
 и неки темишварски трг
 запарни кафић у будимпешти
 и воз који жури кроз бургундију.
 чудно је бити свуда.

ТРОМЕЋА

не знам колико дуго лежим
 у мраку своје дневне собе
 заправо, своје једине собе.
 могла бих исто тако лежати
 на тромеђи са мађарском
 и хрватском, у некој трави,
 усред ноћи, с бодљикавом
 жицом око врата уместо
 ове кнедле у грлу,
 с неким блоком на грудима
 уместо овог камена на срцу.

ЗЛАТНИ ПУТ

златна стаза је испред мене
 просута посред мора
 и мада сицилије нема ни на видiku
 могла бих кренути њоме
 као варварски краљ ког
 обману фатаморгана.
 и ја бих јој поверовала.
 сицилије нема ни на видiku,

и најбоље што се нуди је светло
капа да рона.
крнула бих морем и оно би се
раздвојило, или бих лако
ходала по води, лебдела на
зракама сунца, месеца,
не јер сам ја посебна,
већ јер је довољна
спремност да са песка свести
загазиш у море неизвесности.

ЗАБРАН

живот се разлива по мени
као сава по забрану
живот плави и носи
све пред собом
немам за шта да се ухватим
реке се изливају из корита
реке се уливају у море
ја и даље идем с чашом у руци
немам за шта да се ухватим

тонем у живи песак
пустиње без краја
ветар ме носи
светлосном брзином
гутам таласе воде
гутам таласе песка
људи успевају да
уклепсидре живот
ја стојим на дини без трага
везујем очи уши уста нос
немам за шта да се ухватим

у мени расте стуб.

КРХОТИНЕ

душа мог града је раскомадана
као тело нечијег пријатеља које
скупља по минском пољу.
град са највећом душом
кажу, како предивно, топло.
душа мог града је раскомадана,

а ми то романтизујемо,
 сарајево је у људима,
 у београду, бечу, торонту.
 сарајево је у јагомиру,
 подроманији, има га, верујем,
 и у ковину.
 сарајево је п'јано пало у
 београдском тролејбусу и сад
 не може да хода без штапа.
 сарајево лежи испод стола
 неке београдске кафане.
 сарајево прича сâмо са собом
 звонким фоничном гласом
 и лупа се по челу, док се
 београђани у трамвају
 склањају од њега.
 пар седишта иза, сарајево
 гледа у сунце и плаче.
 душа мог града је раскомдана.

БЕОГАНГРЕНА

ћао београде
 волим твоје проширене
 речне вене
 закрчене жиле куцавице
 блаже ударе
 терминалне станице
 токове вртоглавице
 отворене животне ломове
 епилептичне клубове
 холестерол богаташе
 гангренозне депоније
 једва стојиш на ногама
 београде тежак си
 нећу те испустити
 ћао београде
 волим те

Елида ДЕДЕИЋ

МОЈЕ СРЦЕ НИЈЕ ХОТЕЛ

У мом срцу не постоји
привремено склониште
за особе које волим,
у мом срцу за њих
постоји дом
у којем ће се сигурно осећати,
све док се на свету овом
чују моји кораци.

Не може нико моју душу
да дотакне само загрљајем,
телесним додиром који не вреди
без разумевања и љубави,
већ једино својом појавом
која је анђеоски чиста,
за разлику од појаве других бића,
што су ми стално пред очима.

Моје срце није хотел,
у њему не постоји смештај
на неколико дана,
оно је попут самог раја,
вечно њиме корача онај
што се ту неким случајем задеси,
те не треба тај ништа да брине,
и кад умре, жив је.

СЛОМЉЕНА ЧАША

Кренула сам да скупљам
комадиће разбијеног стакла
што су припадали чаши
коју зовем пријатељство.

Руке су у потпуности
биле прекривене крвљу,
а при сваком покрету
изнова бих осетила бол.

Кренула сам да слажем
сваки део на своје место,
трудећи се да вратим све
у обличју у каквом је и било.

А тек при завршетку,
видевши све пукотине
у томе, поново изграђеном,
схватих суштину живота.

Прихватила сам несавршеност
која чини посебном ту целину
што ми је у срцу од самог почетка,
попут нечег што се подразумева.

Заволела сам ту чашу створену
од безброј расутих комадића,
те бих је упркос свему
изнова опет саставила.

ОСЕЋАЈ

Једне зимске ноћи
одлучих да осећај запишем,
да не бих била убијена
од стране њега.

Заиста, једино осећај
озбиљно да повреди може,
и оставља нас на миру у часу
кад кроз стих вечан постане.

Ту на хартији, у загрљају слова,
уточиште и мир пронађе,
али из срца нашег не оде никад,
већ само промени своје обличје.

ТАЈНА

Ти не умеш другачије,
чак ни на растанку, осим с љубављу,
у теби постоји нешто нестварно,
што у другима није видљиво,
ти си као појава, свима велика тајна,
па чак и мени
која сам те у сваком смислу
најбоље од свих упознала.

Ти си попут скривених предела,
са најлепшим призорима свих
природних појава,
попут дашка ветра,
који нежно милује свако биће
на које наиђе,
попут углачаног огледала
у којем видим истински одраз
онога што јесам,
ти си град састављен
од скривених пролаза,
чије тајне нико не зна.

ВЕРУЈЕМ

Верујем да се бојиш живота,
док посматрам твоје очи,
у њима доиста нечег чудног има,
што је несхватљиво свима,
јер стварају привид одсјаја,
лице на тајанствена огледала
у којима свој одраз видим изнова,
а чини се да је тад потпуно чаробан
и другачији од свих оних
на које наилазим у другим очима.

Верујем да волиш површност,
и да радије пливаш у сигурним водама,
него у оним састављеним од дубина,
да не волиш океане нити мора,
и да се бојиш свих поетских речи
којима те увек и изнова обасипам,
а ти бежиш од њих,
јер у себи гајиш несигурност и страх бесмислени,
који те воде у свет оних
што не желе да њихово срце осети
љубав и пажњу за које су створени.

Ненад Ж. МИЛОШЕВИЋ

МЕСЕЧАРИ

За сваки цепић имам по један месец
Сунцу и даље није јасно
зашто сам се зарекао ветру
на истрајност
Ваљда кише воле сребрњаке
с вишком свете воде
а мало мање Јуде
Да кренем лако према праскозорју
данас
па шта буде
Можда ће ме потрошити небо
пре него што побегнем из риме

БОГОСЛОВЦИ

Објасни ми
Колико промила реке стане у чашино дно
које се још увек није насукало
на мраморном гребену Сизифовог труда

То што небо верује у људе
не значи да камену не могу да суде
и Танталова деца

А Сизиф
сиромаш
нек и даље гура Вавилон уз брда
Једном ће се срушити и Борхесова кула

Па кад остане само Алеф
само тачкица у зиду
човековог пада
Запитај се –
Да л' је јабука и даље
само слатко семе раја

СТЕПСКИ ВУЦИ

Људи воле дуге летње ноћи
шетње покрај сунца
и купање у завечерју свица
када месец нестаје за грање
пијаног септембра

Људи воле и рујне приче деде
из винарија благодарног Срема
попут стиха провансалске чесме
која не зна да прећути
Веритас!
И пије месечеве мене
под једрим челом оморине јула

Људи воле и југ
Ваљда их подсећа на место порекла
и Даничине зоре
И воде која тече ка небесници ушћа

Тамо се срећу сви који нешто воле
И неко ко се роди да само једном
буде вољен

Када звезда умре

ПОВРАТНИЦИ

Меркати познају душу песка
срце саване и сунчаног сна
који се простире на јужној полулопти
црног континента месечине
На њему се окупљају да одају почаст сенци
Ономе што је остало од истине
када су шакале протерали крадом
као децу Хада
из пешчаних дина Африке

Богови су ипак били благонаклони
 према покојном чувару загробног живота
 У погледу малих радозналих мунгоса
 сачували су звезде од заборава
 кад су први пут након страшног погрома
 отишли у ноћ да жртвују орла
 у реци која још увек страхује

Да Анубис
 ипак
 вечерас не прође
 кроз опешчана врата раја

ПУТНИЦИ

Хајде да се нађемо на пола пута
 Сачекај ме на рубу месечине
 А ја ћу доћи до обода сенке
 која сунце дели на неједнаке сфере
 небеских шаптача риме
 И они су ноћас жедни твог постања
 од зоре којој бисер украде су очи
 јабукиног мрака
 Жељни су слободе да без страха
 гледају док Ерос откључава врата
 срца
 Грех ме да се дурим на сванућа
 Ако јутром останем без неба
 срешћемо се тамо где се река
 успиње ка жутој птици репа
 моје песме

И пева о постању колосека сумње
 и ненаданом крају нашег пута

Анђелко АНУШИЋ

РИЈЕЧ, ПОСЛИЈЕ ПРОМОЦИЈЕ

После промоције у градској билиотеци, један човек наглас – сав се претворио у *казивање*, виде му се само уста:

„Био један у моме селу, док га је било – један чово кога лично нисам волио – а који је стално нешто слутио. Прорицао. Гатао. Предвиђао. Зацрњивао и оно што је већ било тамно. У њега никад није било ниједног бијелог данка. Као да Бога и нема! Нити се тај икад насмијао. Нико то није видио. Једино уколико се није у сну смијао!

Он би први, однекуд, сазнао да се у неком мјесту родило, наводно, дијете са шест прстића на руци или нози. Крава отелила двоглаво или троглаво теле. Крмача опрасила само једно прасе, са два пара ушију. Неко старо, големо дрво прешло с једног брда на друго. Преко ноћи. Пресушио, наједном, чувени извор, врело каквог није надалеко било, са кога се вода носила још у вријеме *турковања*. Па како је на неком гробљу нестала, прорушила се у земљу нечија хумка стара тек мјесец дана. А на другој, старој – Бог само драги зна колико, у том истом гробљу, гдје се више и не зна ко је и кад сахрањен – од фамилије тај нема никога, све помрло – закрстачио се нов-новцат биљег са именом онога, годином рођења и погребенија! Освануо, напросто. И на основу тога он је говорио: биће ово, десиће се оно. У свијету ће срушити овога владара, а на његов престо сједиће тај и тај. Те умријеће овај, погинуће онај. Љетина ће родити, али ће је лед стући у земљу. Или неће *уопће* родити. Биће таква врелина да ће се и *врба* осушити. *Наше дрво* – појашњавао је – *њега ми је жалије него пола љетине*. Нико то тад није разумио – гдје ће дрво бити прече од жита?!

Те како ће зло ударити на људе, већ злом ошинуће, и мало ће ко претећи. Заратоваће ова држава са оном. Закрвиће црни и плави са жутима, и ови ће однијети барјак. Изумиће неки нови грип од кога ће се масовно умирати, а лијека неће бити у стању да нађу. Кад га и пронађу – вирус ће *навући на себе нову одору* и ударити поново. Потамниће Сунце. У неко море скандрљаће се Мјесец, и подавити пола свијета. Остатак ће полудјети од помрчине. Крста ће нестати...

„Па ли је тај нешто погодио?“, пита неко из публике која се нагло осула, јасно је и зашто. Пита мумаласто, пуних уста, из предворја гдје се окупила једна скупина *врућих читалаца* око пуног стола са *ићем* и *мамним послужењем*. Ту нико беспослен није био! Без књиге у рукама! А врела слова му испадају из уста! У недра. Понеће их са собом!

„Јест! И то оно, чини ми се, најгоре! Предвидио је, у мјесец, дан и годину – растурање Совјетског Савеза, чему ми који смо га слушали, наивни и луди кави смо били, сад то видим, нисмо тад придавали неку кобну улогу. Па ни онда кад се то стварно и десило“.

„Растуриће га – говорио је – ко бодљиво говече лоше садијевен стог. И рушење оног Зида – знате на који мислим...?“

„Знамо, знамо, како га не бисмо знали, тај нам је као из авлије, од куће; само ти причај.“

„Срушиће га као јунче стари плот. А и нас ће тада порушити. Запамтите добро!“, дометао је онај гатало.

Тако је причао.

„А уочи овога што нас је снашло – зло се већ назирало издалека, ходало као што багаво чељаде *набада*, само нико баш није желио да га види – ишао је од куће до куће, и трубио:

„Кад пођете, кад вас опет на силу *дигну са прагова, не носите ништа са собом*. Осим ријечи. Њу не заборавите. Стару, нашу ријеч. Држите је за зубима, испод језика. Чврсто. Не отварајте никоме уста. Осим кад требате да узмете залогај и гутљај. Ако и то будете тад имали, кад вас потјерају. И ако будете стигли! Чините то да вас нико не види. Далеко од туђих ушију и очију будите. Затребаће вам једном, више од имена којим сте крштени, та наша *старишка*...“

Било је оних који су се спрдали с њим. Каква ријеч?! Па није она најважнија? Преча од главе. Имовине. Говорили су да је луд. Тјерали га од себе као нечастиву силу. Нису се вољели с њим нигдје ни сусрести. А камоли у кућу га позвати или примити. Или у мобу какву звати га.

А неки су му – има увијек таквих – и напола повјеровали. Али нису знали објаснити зашто.

Власти га нису мирисале. Нарочито наше домаће, мјесне *капоње*. *Стјенице* и вашке из домаћег гуња. Дотад нисам знао да је своја губа – најгора губа. Лако је са непријатељем – пушка њему, шупља цијев мени! Ту су чисти рачуни! Испробао сам то скоро. Као и праћед, ђед и ћаћа у своје вријеме. Знали су му и милицију кући послати. Чак и након што је Броз одшепусао Светом Петру. А он је то први сазнао, *тај час*, кад се о томе није смјело ни у сну шунути. Ма ни признати да си негдје то чуо! Уши и уста дланом си запушивао!

Колико сам само пута видио – кућа му је била преко пута моје, на пушкомет, можда и ближе, на брдашцу – *како га одводе у шуму, гдје су га перињали*. Није то онда било као данас – полиција зађе па млати на улици, и криве и недужне. Ове посљедње са *државним апетитом*! А причају да су се сад демократија, право и слобода по свијету разгаћили као никад досад. *Млатарју те ствари, по прабини се вуку*, Боже ме саклони!

Али нису га сломили. Нису га заплашилити могли.

Поједини су у себи говорили, копкало их је свеједно, није им било јасно, међу којима сам био и ја:

„Шта ће ми и ријеч, ако останем без свега осталог?”

И ево, људи моји – вечерас ми се просвијетлило! Био је онај мрски чово у праву! Да није било ове промоције – никад нисам ни чуо за њу, а камоли да сам на којој био, како ћу, кад сам од града тридесет километара далеко био, и књига ми омрзла још у основној школи, била ми је тежа од мотике, лопате и косе заједно – да није, велим те промоције било – умро бих као посљедњи незналица и будала! Кад је Милош* читао оне своје пјесмице – *а мене позвали ови моји, дођи, кажу, да нас буде што више, да сала не буде пуста, наш је човјек, да га не срамотимо пред овијем градским људима, а нешто ћеш можда паметно и чути* – кад је наш Милошић, тако су му земљаци тепали још тамо док је живио, споменуо „не носите ништа са собом” – мени је синило! Пукло пред очима! И видио сам што никад досад нисам! А седамдесету сам прејашио, и осамдесетој на црту изашао! У прсима нешто ми се топло проломило, људи, не могу вам то описати. Немам ријечи! Да, немам ријечи! Оних наших, старих! Умало што нисам скочио и колико ме грлено звоно носи, завикао:

То је то, људи!!!

Али било ме стид културнога мјеста.

*Песник Милош Кордић

Гистав Ваперс, *Епизода из Белгијске револуције 1830*,
660x444цм, уље на платну, 1835.

Милан МИЦИЋ

О ЧОВЕКУ КОЈИ ЈЕ РЕШИО ДА ПОСТАНЕ БЕНА

1.

Солунски добровољац из села В, у Банату, Туро Пањак звани Ђусица 19. марта 1946. године одлучио је да постане бена. Сву своју децу, два сина и две кћери, између петнаесте и двадесет и пете године окупио је око себе и рекао:

Ђецо моја. Ви будите што оћете, али ја сам от данаске бена. Ја би вас најљепше замолијо: поздравите моју одлуку и пренесте је надлежнијем властима да ме тако у будуће проматрају. Ако од мене, као от бене, нешта ишту да то буде одговарајуће мојему статусу...

Немам што ни да отузем ни да додам. Свјестан сам своје отлуке и могућије посљедица по мене и вас.

На примјер да вас назову ђецом от бене то ест бенићима или бенадима. Молим љепо да ме отсат тако проматрате.

Било то вами криво или право.

2.

Вест да је Ђусица одлучио да постане бена брзо је прострујала селом. Село је било невелико, али са замашним заслугама за претходни ненародни режим и зато је свака одлука неког од житеља села узнемиравала мало насеље и усмеравала пажњу нових власти на њега. Ђусичина одлука зато је изазвала метеж у селу и благу језу јер сви су знали да постати бена није лако и да је посао бене тежак, сличан оном у жељезари или руднику.

3.

Мишљења у кафани *Врата раја* у селу В. зашто је Ђусица постао бена.

(Разговор полемичан.)

Неко море бити и бена.

Поста је он то и раније. Само се саде огласијо.

Толке године се међу нами кријо. Успјешно.

То је одлучијо у трену слабости. Док није попијо ракију.

Бацијо је велики терет и одговорност насе.

*Море бити да је ћио да истакне нашу мудрос.
Ћио је он да буде посебан. Знаш, ми сви паметни једино он:*
бена.

*Мислим да је донио ту одлуку пошље дугог и дубоког
премишљања..*

Задњих мјесеци видијо сам ја да тај нешта дума.

Баш је паметан. Па свако село има по двије-три бене.

*То су, тако да ти речем, ка природне бене. Наш Ћусица је
вјештачка.*

*То нас јоне издваја од свију. Само смо ми произвели вјештачку
бену.*

Јес. То је много јаче. Ка вјештачко ђубриво.

4.

*Жене. Пијаца и артерски бунари. Време око тог 19. марта и
поменуће одлуке. Ветровит дан; мало топло – мало хладно.*

(Не знадеш како ћеш се обући.)

Куку нами. Није нам доста невоље.

Направијо се бена да добије више тачкица.

Да не дава маст и шеницу надлежнијем.

Е, да је његова Јека на вријеме умрла.

*Ако нас пошааљу неђе ће не треба, он је крив. Ако нам пресуде:
сами се правите бене ко вам је дозволијо.*

Море бити да је то заразно.

Што ћемо ако се сви у то праметнемо.

Па ће нове власти морати у село увозит паметне.

5.

Старији људи. Солунски добровољци и Ћусичини исписници.

*Место: мишљење формирано у дну баште, у штали док се под
стоком чисти ђубре, на међи њиве у атару, у задњој соби куће у којој
не бораве други укућани већ само заборављени чланови породице.*

(Они које ретко ко налази, већ се зачуде кад их виде...):

Благо Ћури. Он се први сјетио. А могли смо и ми.

Што ти је кад чојек не дума.

*Њему саде море бити фино. Море ланут а кад то учини сви се
начине да га њесу чули.*

*Ослободијо се. Кад се чојек начини беом море бит ка тица
на грани. Море с гране на грану па на небеса.*

И гори прва. Ка шта се вели: слободан ка тица на грани.

И да се одабраом на капу посере...

6.

*Месни комитет (МК) Комунистичке партије Југославије
(КПЈ) села В. 22. март 1946. године. Извод из записника:*

*Ђуро Пањак звани Ћусица без дозволе и консултације са
Месним комитетом КПЈ постао је бена. Овај његов самовољни
чин штетан је по политичко стање у нашем селу и уопште у
новом, комунистичком друштву а посебно штети изградњи нашег*

југословенског, комунистичког грађанина и човека, који свакако није бена.

О томе ко је бена а ко није не може одлучивати ни један појединац, ма ко он био, а поготово не Ђуро стари реакционар, јер о томе одлучују више власти уз консултацију са Месним комитетом КПЈ (тј. са нама).

Ђуро П. звани Ђусица је вођа реакционара у селу В. Његов пример може бити штетан за цело село јер шта би се догодило ако би сви реишли у селу да постану бене или да омладина крене његовим стопама?

Ко је бена, по процедури, изгласава збор грађана или збор сељака (пошто смо ми сељаци) у одређеном месту, граду или селу јавним гласањем, свакако једногласно.

7.

Антифашистички савез жена (АФЖ) села В, 23. март 1946. године:

Ми жене села В осуђујемо чин Ђуре П. званог Ђусица (као није Ђуро већ Ђусица – прави се наиван) као крајње рекационаран и противан нашем новом друштвеном уређењу. Овим се једногласно ограђујемо од жена на пијаци и артерским бунарима које су овај противнародни акт одобриле, уз смех и подврискивање, јер оне не изражавају мишљење жена села В.

Самопроглашење Ђуре П. за бену је поступак противан сваком напретку и представља чин разарања породице засноване на марксистичко-лењинистичком принципу. Бена као појава није подложна васпитању, ни образовању, некорисна је за наше село и цело друштво и представља опасан преседан. Ђуро П. звани Ђусица као такав не може представљати наше село. Шта би било кад би такав човек упутио телеграм подршке неком важном другу у срезу или, и не помислити, другу Тити и да се потпише: Бена.

8.

Савез комунистичке омладине Југославија (СКОЈ) села В, 24. март 1946. године:

Остаци старог, ненародног режима постоје у селу В. Њихов симбол и мотор је Ђуро П. звани Ђусица а сада прозван у народу и друг Бена. Он кочи сваки напредак и брука наше село. Чин проглашења Ђуре П. за бену је један такав назадни чин оних реакционара који су у старом монархистичком ненародном режиму угњетавали несрпске народе Војводине.

(Псујући им у пићу матер а после тргујући и пијући с њима што је крајње лицемерно).

Овим изражавамо мишљење свих младих у селу, а ми смо овдашња будућност. Дајемо завет да нико од нас неће постати бена и неће кренути стопама манитог Ђусице већ друга Тита. У нашем новом комунистичком друштву разум је основа свега и у њему нема места за бене. Љубав према другу Титу и партији је јача, и биће још јача, од покушаја реакционара да нас све претворе у бене.

Али ипак ако затреба, и ако друг Тито и партија од нас затраже, ми ћемо изградити наше нове и напредне бене и тим чином одбацити ове старе и реакционарне.

Доле реакција! Доле солунаши! Доле Ђуро! Доле реакционарне бене!

9.

Ђурина ћерка Стојанка, 15 година, 14. мај 1946. године:

Данас ми се обратио друг Мирко из квартовског комитета СКОЈ-а на бунару код Ваје. Био је врло озбиљан. Имао велике црне очи.

Другарице Стојанка шта сте ти учинила поводом твог оца Ђуре?, рекао је. Била сам збуњена и узнемирена. Рекла сам му да неће да разговара са мном и мојом сестром и браћом. Знам да ти није лако другарице, рекао ми је благо се смеишећи. (Има диван осмех). Све вас притиска бена. Није лако са беном живети ни градити у себи новог човека јер бена стално сустиже тог човека у теби. Ти то мораш да разрешиш да би заједнички градили будућност без разних бена које нас ометају.

Била сам постиђена. Облио ме је хладан зној. Једва сам погодила врата од авлије.

„Мала што си се узмуваала” питао је тата. Ко је оће бена: ти или ја?

11.

Ђурина ћерка Милка, 21 година, 23. јул 1946. године:

Због тате не могу да се удам. Већ годину дана Милош и ја се гледамо. Милош је црн и лепо му стоји милицијска шапка. Нарочито када је мало накриви. У козарачком колу увек се хвата до мене. Прича ми како сам му драга и пита за тату.

Говоре ми да се оградим од њега. Где ћу се од тате оградити; увек је био добар према мени и давао ми најлепшу јабуку.

Волела бих да се удам. Надам се да ћемо се Милош и ја на јесен узети.

12.

Ђурин син Петар, 22 године, 17. октобар 1946. године:

Био сам на разговору са другом из УДБЕ Милошом Реброњом. Био је љубазан, нудио ме цигаретом, питао шта мислим, желим ли да се образујем, да радим. Говорио ми је да овако паметан и радан момак као ја може добити посао у фабрици која се гради у селу Ц.

Тата шета двориштем и псује безразложно. Керадима и крмадима надева имена другова. Прасићима што трче авлијом обраћа се на следећи начин:

Бе сте кренули, важни другови?

13.

Ђурин син Митар, 25 година, 9. децембар 1946. године:

Због тате нисам приспео ни у једно друштво. Девојке ме

на игранци слабо гледају. Волим да играм фудбал и играм га у ФК Партизан у нашем селу, бивши Марко Краљевић. Обично преседим утакмицу на клупи иако мислим да сам бољи од других из екипе. Тренер ми каже: Тешко ћеш ти постати фудбалер. Пребрз си.

Тата ноћу одлази у баишту и нешто копа и закопава. Као да се све у животу може склонити. А био је рудар у Прајшкој па му је то ваљда остало из младости.

Другови скојевци из суседног села Ц, а и неки наши, пронашли су у нашој баишти канту масти.

Ка да су другови Тито и Моша лично гледали ће сам је закопа, каже тата.

14.

Милицијска станица села В, Записник, 3. фебруар 1947. године

Ђуро Пањак звани Ђусица без одобрења надлежних власти, потпуно самовољно, прогласио се за бену. Наши људи у селу већ су чули да га зову друг Бена што је непримерено и противно одлукама народне власти које су издала проглас да је сав народ паметан. Ђуро П. звани Ђусица већ је предузео неке акције достојне његовог надимка а недостојне човека данашњице:

А) Место прасета од 30 кг. народној власти потурио је прасе од 15 кг. уз образложење да оно није јешно. (Притом прасе је назвао именом друга из среског комитета који је сувоњав и болешљив и није при апетиту.)

Б) Надлежним властима није донео одговарајућу и прописани количину пшенице као други сељани села В. него само шаку у некој врећици објашњавајући да су све „ђеца и мишеви појели“ опањкавајући на тај начин поштене и часне скојевце из његове куће да су претерано алави.

(Мишеви су такви. Преједају се без потребе.)

В) Ширио је лажне вести да народним властима мора да се да десето пиле од квочке тврдећи посредно да власти, попут јаничара, узимају од народа десетину, што није тачно. Народне власти не узимају пилиће јер су деца од кокошке, а и ко ће пилиће хранити, већ кад пилићи постану велике и озбиљне кокошке то чине.

(Коке су добре за супу.)

(Сваки воли батак.)

Г) Ђуро П. није онемогућио своје гуске да излазе на улицу како су наредиле народне власти већ их је пуштао тврдећи да су „гуске слободне тице које се не могу контролирати већ првају ће оће.“

Д) Другу добошару Петру Вијоглавину говорио је да „мора гласније да виче јер су сви у његовој улици наглухи“ што лекарским прегледом није утврђено.

Ђ) Ухапшен од наших органа као народни непријатељ дрско се понашао у милицијској станици тражећи да га „проћерамо у Америку“ где се у младости научио реакцији и сваковрском лајању и лагању.

15.

Ђусине примедбе на записник:

1. Прасе одбијало да једе. Није ћело да се угоји.

2. Мишеви су посебно активни ове године.

3. Коке сви волимо јести, али ријетко кога запане батак .

4. Гуске јесу тице-демократе и првају ће оће.

5. Ја сам закључио да нико не чује. Кат им се нешто збориш зину.

6. Тражио сам да ме проћерате у Америку, јер тамо њесам бијо. Бијо сам у Русији. Тамо сам се свему обучио.

Примедба на Ђурине примедбе на записник. На маргини мастиљавом оловком:

Луда ли чојека. Шта он зна ће је бијо!

16.

По повратку из чувене боваре села В. где је провео извесно време, (а где су се одигравала чуда јер су у њу улазили људи са брковима а излазили без њих), Ђусица Пањак уснио је чудан сан:

Сања сам да ме ћеца воде на пијацу. Да ме продају. Обукли ме добро, наранили добро. Веле: продаћемо га. Кат га продамо боље ћемо проћи.

Свака роба има свога купца. Нудићемо га; ако не иде понудићемо попуст. Нећемо га дати за џабе.

Нудили ме. Хвалили. Викали да сам на продају. Спуштали цену. Нудили на рате. Викали. Дајте сад пола, пола ћете после.

Не вреди. Ја кљаст у ногу, бугарска граната, гелер. Зуба слабо – покоји. И овако се раним само вареником.

Кажем им: да сте ми зубе поправили можда би ме продали. Кажем им: слаби сте ви трговци. Њесам на око, али имам невидљиве квалитете.

Кажем: што ме нисте трампили. Или нудили да ме пробају и ако се покажем можда ме после неко купи.

17.

После тешког поподневног сна који човека забуни и одведе га у непознате светове Ђуро Пањак звани *Ђусица* пробудио се ознојен и тешко дишући. Његова жена Јека радила је нешто око земљаног шпорета, варила паленту или пржила јаја, што већ жене уобичајено раде и певушила неку песму из родног краја запамћену још у детињству.

Ђусица је Јеку неко време гледао а онда изустио:

Могли су ме поклонити некој баби.

Љубиша ЂИДИЋ

СКРАЋЕНИЦЕ

БАДЊЕ ВЕЧЕ

Кад кренух на Бадње вече у Лазарицу на паљење бадњака, негде око 16 сати, на небу ме низ улицу пратило јато неких птица које не бих ни видео да се њихово гакање није веома гласно чуло. Нисам разазнао које су то птице осим што је њихова маса личила на повећи облак.

Кад се у Лазарици после литургије запали бадњак и подиже се високи пламен, ватрене жеравице се виноше у небо гачући као оне птице.

Нисам хтео ничему да се чудим.

Бадње је вече.

6. јануар 2024.

БАЛШИЋЕВЦИ

Било пијано вече грађана Балшићеве, био хармоникаш уз моје уво. Ја баш немам неког слуха, док су се други драли и понављали песме које су знали, ја сам нажалост глумио те речи и правио се у општој галами да знам те стихиве.

Али мене је растужила прича хармониаша који каже мени на увце да је несрећан јер је имао петнаест жена и петнаесторо деце и да све друге увесељава, а да још није нашао праву љубав.

Стварно сам по природи антислухиста, али кад сам се уживео у судбину хармоникаша, дадох му добар бакшиш за једну песму о мојој несрећној љубави и осетих да је његова музика толико деловала на мене да ми је ушла у крв.

Тако је тај Цига у мене утеривао музички слух!

Последња субота у априлу 2024.

*ЗА БОЖИЋ ДВА ВРАНА ГАВРАНА
У ПОРТИ ЦРКВЕ ЛАЗАРИЦЕ*

Нисам луд да поверујем да два гаврана у порти Лазарице имају неке везе са Косовом, иако су баш овог Божића на мосту на Ибру у Косовској Митровици изболи неког српског младића. Па да Милица баш овде у Крушевцу, прими ту вест.

Али нисам ни толико наиван да се не упитам откуд баш сада та два врана гаврана. Није се овогодишњи гавран јавио ни од чега, морао га је родити онај од прошле године, па онај од претпрошле, па онај од надпрошле... И тако у малом птичјем бескрају. Онај из 1389. морао је родити оног из 1390, а овај из 1391, па из 1392. и тако у супротном смеру до ових гавранова из 2015. Не знам ни где се пиле, знам само да су по мало смртоносни.

Овде у порти одавно нема Милице, нема никог, а њих, та два врана гаврана има. Црних, на белом снегу.

Ја сам сâм.

На Божић 2015.

ЛЕДЕНИ ЗАПИСИ

Зима је, јануар је, нека година, као рецимо 2022. На мојим колима која стоје паркирана испред Балшићеве 29 – залеђена шофершајбна. Неко је ноктима на леденој површини написао: *Тања, волим те, старо место у 20 h.*

Због тог записа не одох колима у град, узео сам такси. Да би та Тања то могла да прочита! Кад сам се вратио, затекао сам текст: *Нећу доћи, слагао си ме, не волим те. Тања!*

Сачекао сам да се текст са шофершајбне отопи.

Не знам како је било оном који је написао: *Тања, волим те...* Да ли је стигао пре него што се лед отопио.

Било би поштено да ми плати једну такси туру... народ лепо каже: љубав за љубав, сирење за паре! Овог пута то сирење је био мој снег.

15. јануар 2022.

*УЗАЛУДАН ДОПРИНОС
СПАСАВАЊА ЧОВЕЧАНСТВА*

Купих у кинеској радњи – гаће! Памучне, веома јефтино. Пет пари. Кажу да их треба пре облачења потопити у врелу воду.

На жици за сушење веша приметих да су, обешене, личиле на поређане следе мишеве. Беле! Наравно, ово је асосијација на пошаст

короне која хара човечанством ове 2019. године. Тој асоцијацији су допринеле штипаљке које су нагоре имале изрецкане зубиће.

Слепи мишеви су црни. Моје гаће беле. Сумрак је, април овог пролећа 2020. однеће корона вирусом на хиљаде живота. Сумрак прелази у црну ноћ, моје беле гаће као драге беле утваре супротстављају се црним слепим мишевима, док лелујају над овим јадним човечанством.

Тако ми је у црном сумраку над Крушевцом изгледао бели свет.

У Крушевцу такође постоји јадно човечанство.

Тиме сам хтео да дам допринос у спасавању овог белог света.

После црног сумрака, кад је освануо бео дан, на оној истој жици оне личе на пет белих голубица са нежним кљуновима од оних штипаљки. Окренутих нагоре да у ово време короне узму што више ваздуха.

И видим да кроз оне штипаљке дишу на шкрге, видим већ је за све касно, видим, ипак човечанству нема спаса!

Где свратих баш у ту кинеску радњу!

25. април 2020.

ЧУДО

Моја сестра је сликар.

Њен ателеје је препун сваштарија, од слика, рамова, лончића за кафу, перли, кутијица са ексерчићима којих нема, кукица и других безвезарија којих има, о тубама боја да не говоримо, и много чега, много чега што никад од прве не уме да пронађе. Четкице је углавном држала у разним вазама, или као данас, у стакленој вази. Мада данас није држала четкице већ маслачке.

Пролеће је!

Жене воле цвеће. Погледај их, како се ноћу дивно скупе, рече и кад је ујутру размазивала неку моћну светлосну боју са четкицом од маслачка, цео ателеје је светлео. Није знала да је четкице заменила маслацима. Та ненормалност за њу је нормална.

Десило се чудо!

Не треба се чудити ненормалном чуду кад је чудо нормално.

18. април 2023.

ШТА ФАЛИ

Са коњчетом и обавзно верним циганским псом Цига заустави таљиге на раскрсници између Косовске и Пећске.

Црвени семафор!

Вози неке дрангулије са пет шест Циганчета, није ми ни било до бројања.

Када се упалило зелено светло, пас је залајао и коњче је тек онда кренуло.

Успевам са тротоара да га питам:

– Како си успео да дресираш пса!

Он ми каже да му је коњ далтонист. И он је такође, далтонист.

И више није могао да плаћа казне. Дресирао је малог Шарова.

Али човече, вичем ја у пролазу, откуд пас зна за боје!

А он ме, већ у касу, прекиде и рече:

Шта фали!

12. мај, 2023.

Јакоб Јорданс, *Алегорија плодности*, 119x182цм, уље на платну, 1623–1625..

Момчило БАКРАЧ

ИГРА СВЕЛОСТИ

Први пут је ослепео постепено, мучни процес трајао је неколико година.

Било је безболно. Вид му је гаснуо споро, једва приметно, али неумитно, призори света су бледели и тамнели постајући пуке мрље основног контраста тмине и светла, па су коначно потонули у монолитни мрак.

Други пут ослепео је нагло, за свега сат или два, у јаким боловима и налетима ужаса.

Између првог и другог слепила прогледао је, јасно као у младости, по сопственој тврдњи. У ствари, узвикивао је да види боље него икад. Помињао је и чудо, налик бунцању мрмљао је како најзад разуме: „Сад све разумијем, јасно је, све је јасно...”

Није се радило о чуду, него о изванредно успелој операцији катаракте, али нешто од чуда могло се назрети у томе што је тај захват био веома окаснео, па ни доктор који је предложио хируршки поступак није предвиђао такав резултат, нагласио је да постоји извесна нада, невелика, али процентуално не сасвим безначајна.

Из разлога које је немогуће реконструисати старац је из болнице отпуштен са завојем на горњем делу лица, од сред чела па до бркова, санитарско возило допремило га је макадамским друмом до Сињца, на постаји су га сачекали потомци, родбина и сељани, уз њихово вођство и пратњу допешачио је до кућног прага.

По отпусним папирима и по напомени једног од болничара требало је да мирује још бар пола месеца тако умотан, чека патронажну екипу која ће му скинути завоје и уручити средства за терапију, уз упутства којих би потом морао да се придржава неко време, након чега ће доћи да га пребаци до амбуланте у граду, на контролни преглед, па потом назад кући. Чекао је стрпљиво, у стању једнаком ономе пре операције, кад је личио на кататонични кип од блата који је зачудо способан да се уз нечију помоћ, а понекад и сам, премешта са места на место, али стрпљење му се нагло потрошило у освит двадесет и трећег дана од повратка из болнице.

Младо мајско сунце, благи јутарњи поветарац и пој неке загонетне птице који му се чинио непрепознатљивим, несношљиво радостан, то усхићење изван људског поимања, све то му је живце запалило нервозом. Као и обично за лепих дана седео је већ од раног јутра на трonoшцу пред кућом, леђима овлаш ослоњен о камени зид. Повицима и лупањем штапом по вратима дозвоао је укућане, наредио да му маказама просеку и скину с главе неподношљиву крпену овојницу. Нико се није померио с места нити се ко огласио.

„Чујете ли ви шта сам рекô?!“

„Нико не умије. Сачекај још који дан да дођу доктори, не брзај, но се примири!“ – рече његов најстарији син Ђорђије, а придружили су се умилним мољењем дечији и женски гласови.

„Не, не могу дочекат, морам да видим јесам ли био у праву.“

„Вјеруј да јеси, а ако вјерујеш не мораш провјеравати.“

„Немој да мудрујеш, него послушај.“

Натезање је потрајало. Питали су га шта га је спопало да после пуних девет година слепила не може да се стрпи још који дан до доласка медицинске службе. Одвратио је да зна засигурно да му се вид вратио, па зашто би чекао, теже му пада то чекање него она три месеца у америчкој притворској самици. Смирио се тек након што је разазнао плачни тон у гласу снахе Маје која је настојала да га одврати од тога наума. То га је поразило и стишало. Смрачио се, потонуо у мук. Наредних дана ни са ким није ни реч проговорио, одбијао је храну и кафу, излазио ван из собе само кад је морао до пољског нужника, до камо је неко морао да га спроведе. У свако доба дана и ноћи чули су га како у својој осами неразумљиво мрмља и мукло јечи. Узрок томе није био физички бол, него неиздржива тескоба, а кад би когод ушао у његову одају да га пита је ли добро и треба ли му шта, одмахујући руком терао би га ван.

Минуле зиме средином фебруара, у време најдубљег снега, у четврти сат по поноћи навалио је да пева из кревета, закратко испотиха, потом гласно. Било је то нешто неразумљиво, на енглеском. Буновна се чељад нашла у чуду, поскакали су и кроз мркли мрак одтетурали ка његовој постељи, Ђоле је уждио петролејку, издигао је увис и озрачио призор пун очекиване језе.

Мислили су да је старом стигла смртна ура. Маја је пришла опрезно његовој постељи.

„Свекре, Бог с тобом и анђели, реци шта ти је на души, па ћу ја да те закрстим, јер до попа се сад доћи не може.“

„Не треба, не умирем. Сањао сам да ми се вратио вид!“

Седели су около лампе спуштене наспред стола све до свитања, патријарх је распредао недовршиву нит приче, као некад давно тињао је жаром говорништва. Нагласио је више пута да све то што прича онедавно виђа наново у сновима, чудовишно живим, стварнијим од

оног бившег живота. Слике његовог вида подивљале су и шикнуле однекуд, из спремишта за које није ни слутито да постоји. Мрмљао је поверљивим тоном, шиштаво и напетом, као у потаји. Био је то шапат којим се говорка о чудима.

У имагинацији присутних слушалаца оживеле су, неким наново, другима пак премијерно, сцене из Америке, пристаниште њујоршке луке, острво Елис на ком је провео првих неколико дана на тој новој земљи, погледујући на чудовишни кип жене, са буктињом у високо подигнутој руци, налик на оријашки бодеж исукан из заливске воде, потом шиљци облакодера високих као планинске клисуре, непрегледне људске гомиле што гмижу улицама чијом средином бучно промичу кочије без коња, то чудо над чудима које је временом постало сасвим обична ствар; затим радничке баракe рударског насеља у чикашком предграђу, гацање по блатњавим даскама до свратишта за јефтину забаву, опијање, јад, сиротиња и неморал.

После много година опет је опричан сурови предрадник у рударском окну, седам стопа висок црнац, његов бич под којим пуца кожа и око исцури као разбијено јаје, говеђа жила о појасу, та фина алатка за одбијање бубрега, оковане му кокуле и крвнички осмех. Тај се нељудски створ околио на њега, сиротог жутокљунца још необријаног, кињео га је и понижавао, ударао и саплитао, насртао је без икаквог повода и јасног разлога, очигледно решен да га уништи. „Кад је у мени прокључала чегрст ударио сам га лопатом плештимице директно по лабрњи пуном снагом, укипио се као обамрли во, клепио сам га још само једном сломивши дрвену дршку о његову тинтару...” – Знао је истог часа да ће то што чини скупо да га кошта, али није марио за то нимало, није ни покушао да се обузда, његова жучна нарав задила је по свом.

Ђавоља звер у људском облику по имену Манфред Шарк, потомак црних робова, није долазио свести данима, а малолетни емигрант са статусом марвеног аргатника ухапшен је и бачен у подрум полицијског казамата у индустријском центру Гер. После низа несношљиво дугих дана изненада је пуштен на слободу. У полицијској станици исплаћен је од стране фирминог заступника, уз печатирани отказ са посла. Речено му је да су га од вишегодишње робије спасили искази сведока и сретна околност да је оштећени изашао из коме и прошао кроз опоравак без већих последица. Напоменуто му је да је на то што против њега није подигнута оптужница за покушај убиства имала утицаја и чињеница да по америчком закону још није пунолетан, но да треба имати у виду да му та олакшавајућа ставка истиче за тачно сто и осамнаест дана.

Другови и колеге, њих осморица, окупљени испред затворске капије као одбор за дочек, саопштили су му да мора одмах у бег, у бараку да се не враћа нипошто, него да иде што даље, ван границе државе Мичиген, па у непознатом правцу, замећући траг. Не сме никоме да дојављује где се налази, ни телеграфом нити поштом. Пружили су му завежљај са његовим стварима које су сакрили и сачували, унутра чешаљ, кашика и виљушка, бритвулин, прибор за бријање и другу хигијену, лични документи и боравишни папири, новчаник пун

долара прикупљених међу нашинцима из рудничког окна. У његовом сиротињском буђелару донетом из завичаја било је и нешто много вредније – три жућкасте фотографије, на једној родитељи, усликани у шљивику под кућом, млади и једри, каквих се он не сећа, на другој го до појаса најмлађи брат Симеун као петнаестогодишњи дечарац, са секиром о рамену, аполонски леп и херкулски стасит, на трећој слици цела породица, мајка и отац са осморо потомака у дечијем узрасту.

Домишљата сабраћа предала су му возну карту интерконтиненталне пруге у правцу југозапада купљену пар дана раније. Требало је да се искрца на следећем путном чворишту, па да отуда крене у неком другом, произвољном смеру.

Понео га је пут, налик ковитлацу који је тешко зауставити, јер онај који је откинут од земаљске подлоге не може тек тако да се прикачи за стабилну позицију на тлу света који му измиче под ногама.

Надаље се возио поштанским кочијама, пловио паробродима по мутним рекама, накратко опет железницом у неколико наврата. Путовао је бесциљно месецима, радио најамничке послове сваке врсте, где год су се смислови да га приме. Мислили су људи махом да је мутав и слабоуман. Тек у Филаделфији, где се најзад скрасио, научио је језик.

Те ноћи причао је о океану. Несагледива је то водена маса, непојмљива људској памети. На њој плута голема гвоздена бродина са три димњака, а уистину нимало већа од љуске ораха, у њој око три стотине људских мравца, под њима бездан. Тврдио је да од тога нема веће нити страшније тескобе, сем можда оне кад неког несретника сахране обамрлог тако да се чини мртвим, а у ствари је жив, или пак мртав буде покопан, па у гробу оживи, по недокучивом ужасу и несрећи. Премирао је током девет седмица пловидбе преко празног видика, малаксао од мучнине, са каменим одроном понад даха и срца. У мраку потпалубља проводио је дуге, слепе и глуве ноћне сате међу гомилом уснулих људских телеса скутрених на лежајима од празних кудељаних врећа и картона. Био је то простор за бродски товар, изнад ложишта и машина, намењен за последњу класу путника. Они богатији су били по кабинама нанизаним по горњим спратовима. Језовити хук воде у погонским турбинама, клепет лимене скаламерије док се пробија кроз ударе бочних таласа, сабласна шкрипа спојних клинова, бесаница праћена осећајем пропадања у зјап понора, све је то исисавало снагу из његовог крхког недозрелог бића. Тешко је било дочекати јутро, а ни тада није било спаса нити олакшања, излазак на палубу био је сусрет са страхотом призора пустог воденог пространства која окује срце леденим непокојем. С муком се приморавао на покрет горе ка дневном светлу, за којим је вапио сваки делић тела и сваки трачак намучене свести. У тој парадоксалној равнотежи патње по чијој се затегнутој струни кретао током непрегледне колоне тегобних дана одрасла је и очврснула његова мекушна младост.

Те ноћи, у сну чији му се почетак често враћа и закратко тече увек једнако, као каква уводна сцена у недовршивом кошмару, вукао се малаксало гвозденим степеништем бродског потпалубља,

зачудно и сабласно сам, до костију прожет мучнином пред поновним сусретом са голетним пејзажом морске пучине. Ступивши у сјај зурио је у небо. Дан је био ведар, опојно плаветан, нигде на видiku ни магле ни најситнијег облачка, што га је начисто пренеразило. Такво се небо није указало ни једног дана ни трена током оне страхотне пловидбе. Наједном му је синуло: „Ја ово сањам.”

Спустио је поглед спором кретњом. Очекивао је да ће угледати зелено поље пашњака и у даљини хриди планинског венца, у сну је то могуће. Сан га је изневерио, наоколо је лежало оно исто пустошно водено пространство са равном и једноликом цртом хоризонта. Али морска је маса деловала умилно, благо, пријатељски. Површина јој глатка и мирна. Брод спокојан, тих као у дремежу, на њему, чинило се, ни живе душе. Очи му засузише од блештања љескавог огледала, мутљаг суза био је толико љут да га је пекао за очи. Рубом рукава је обрисао заслепљена и нагризена видела, скинуо је ужеглу штофану капу, заронио у њу лицем. Клонуо је на колена, потом легао на ледену гвожђурију палубе као да се меко ушушкава у домаће перине. Сунчеви зраци од истока миловали су му потиљак. Поветарац је са руба слуха хујао мелодијом налик мајчиној бајалици којом га је успављивала држећи га на дојци. Потонуо је у сан. Зар је могуће у сну заспати? То је несхватљиво чудо. Само час потом, или деценијама касније, неко га је продрмао за раме. Отворио је очи хитро, али није прогледао. Машио се за капу у намери да је стргне са лица, а она се претворила у скраму растегљиву попут непрозирног гуменог калупа, јаку, непопустљиву. Панично је петљао по џеповима тражећи бритву, решен да њоме захвати испод грла и просече тмину преко вида све горе до на врх темена. Па чак и ако тим потезом сам себе прекоље, не мари, боље је и тако него да надаље зури у зјап тмуше. Ту би главу сраслу са црном кором целу процепио као златни пипун радије него да се заптивена тамом котрља по овосветским газиштима. Најзад је у стражњем џепу напицао дршку ножа, истргнуо га је па у дахтавом магновењу расклопио сечиво. Прстима је потражио поруб тесног калупа завлачећи шаку све до грудне кости међу ребрима. Мораће да сече чак од дна трупа па навише. Покидао је дугмад кошуље, распетљао појас. Тик испред носа чуо је нечији глас, добро му познат, али заборављен. Тај је рекао само: „Стани!”. Уз пригушени смех, присан и мио. Укочио се опхрван предосећањем. Нечија рука, нечија убојита неодољива снага одлепила је калпак са његовог ума и вида. Пред њим се растворила ширина пространства. Сред ње стајао је Симеун. Он је скинуо са братовог лица сраслу црну капу као од шале.

„Гледај, Антола, доста си жмурио.”

„Симанча, откуд ти? Нема те предуго.”

„Свратих мало. Не могу више да те гледам како се гасиш и тугујеш.”

Пружио му је капу, ону исту обичну крпену ствар. Зафрљачио ју је као да баца секиру кратке дршке ка буковом деблу у гори, одлетела је преко ограда брода, па наставила да шиба равно у недоглед као бесна црна тачка. Симеун се на то гласно насмејао па

потом шумно удахнуо надимајући снажна прса. Зрачио је здрављем и ведрином, милина га је било гледати. Одевен беше у свилену белу кошуљу са златним еполетама налик на свечани мундир и чакшире попут војничких, али рујне као Сунчев пожар у освит. Анто му рече да је лепо порастао. Питао га је зашто није сачекао да се он врати из Америке, па да скупа врте котур земаљског трајања. Није одговорио, само је речито раширио руке тако објаснивши необјашњиво. Помиловао га је по челу кажипрстом, као јунца са белим цветом међу очима. Уживај мало у свежини творевине, рекао је, затим је додао да ће брзо протећи време до њиховог следећег сусрета. Затрчао се кратко и поскочио као да ће заиграти оро, лако је ђипио са палубе и још лакше атерирао на површину морског бескраја, мирну попут стакла. Удаљавао се брзо чврстим корацама, освртао се машући му из растуће даљине. Зачудило га је колико му се вид изоштрио, братову све ситнију фигуру видео је толико јасно да је уочавао како му лепрша кошуља и вијори се дуга коса све тамо до измака изван људске моћи. Бродска палуба нагло се испунила неизбројном светином, најезда физиономија незнатих и неупамтљивих навирала је одасвуд из бродске утробе као да ће покуљати преко оgrade над пучином гурнувши у пад најпре њега. Разгрнуо их је лако, гипко је скочио на кров капетанске кабине. Зажмурио је од милине. Под капцима слике су биле још изоштреније од оних са спољашње стране танких опни. Појмио је како нема сумње да је његов вид посвудашњи, незамрачив. Тад је запевао. Пробудили су га, отворио је очи, смело зјакнуо. Дочекао га је мрак за који је засигурно знао да је привремен.

Обуздавао се још закратко, али чекање се одужило целу седмицу. Ђорђије му је казао да ће се он већ колико сутра запутити до града, да од медицинара сазна о чему се ради, подсети их на случај пацијента кога су изгледа сметнули с ума. Само да опослим још неке неодложне ствари, рече, па одох, не брини. Није добио одговор.

Сам је распорио намотај завоја секући ножем од потиљка према темену. Са лицем међу длановима одстранио је скорелу крпену љуштуру, одвојио и облоге од газе, али очи су му остале склопљене, као да не разумеју команду мождане вијуге задужене за апаратуру која је дуго била ван употребе, или је можда мозак заборавио како се та команда изводи и како гласи. Чинило му се да кроз капке наслућује разливену мрљу светлости. Обузела га је дрхтавица, под налетом малаксалости клонуо је постранице, пао лицем на јастук.

Шапатом је поновио братову наредбу: „Доста си жмурио! Гледај!”

Вратио се у седећи положај, дрхтавом шаком грчевито је стиснуо и згулио замишљену растегљиву скраму, па је хитно настојећи да понови онај покрет из сна којим је бацио капу у даљину недогледа. Дошло му је да вришти, али глас му се стањео у ситан цилик. Прасак светлости разнео му је памет, гурнуо га у ковитлац вртоглавице. Забезекнуто је шкиљио у васкрсло видело. Осовио се на ноге и коракнуо, па је наставио да база укруг као да испробава давно изгубљену навигацију, био је то бат дива преко подних дасака,

зурио је у своје шаке широко раширених прстију, гестикулирао је тим пипаљкама као у гротескној немуштој говоранцији.

Чинило му се да стоји истурен увис над створовима и народима, судбинама и законима, над људским тугама и немоћима и земаљским пропастима, над грозничавим надама, крхким славама и радостима, осећао је како треба да проповеда о недогледној сили збијеној у сваком зрну чуда. Отворио је врата и пошао у свет.

Обилазећи кућне просторије са шакама скрштеним иза леђа, попут генералисимуса у војном музеју, загледао је и проучавао ствари, одгонетао облике. Кућу је затекао празну, као да је напуштена. И звуци беху одсутни и далеки. Запитао се где су чељад и намах одбацио то питање, и без присуства људи све је зачуђујуће загонетно, сваки приказ је мистерија. Зауставио се пред скупином урамљених фотографија на чеоном зиду дневне собе. Мајка и отац заједно на дан свог венчања, увоштени и беживотни као лутке, као да су већ тад били спремни за селидбу из постојања, што се свакако развјава јуришном брзином... на другој он и његова невеста порцулански једри, нестварни у лепоти, на трећој слици браћа Максим и Симеун као младожења и девер на Максимовој свадби... којој није присуствовао лик са суседне фотографије, млади Американац са пиштољем марке колт који напола шаљиво, напола подругљиво, али и са дозом претње, управо у том овековеченом трену исукује испод појаса... то је онај давно ишчезли он, неприступачан, презрив. Зурио је у тог драгог туђинца и чинило му се да га тек у том позном часу види потпуно јасно. Каква штета, помислио је, што тога себе никад не сањам, могли бисмо поразговарати и тако премостити провалију времена која нас дели.

У просторију је однекуд бануло дете, ситна вижљаста цурица од пет-шест лета. Зурили су једно у друго као залеђени барем током три тескобна откуцаја срца. Досетио се да је то унука Љепосава, коју никад није видео, лик јој је познавао једино додиром длана. Ех, како је јадно то чуло, помислио је. Мала је тад нагло дубоко удахнула, глас јој се повратио, па је јурнула ван узвикнувши: „Мајко, ено га ђед, стоји и гледа!”

Коракнуо је до на сред собе, исправио је кичму протежући се колико му је било могуће, стајао је чврсто затегнут, чекајући, као на свечаности на којој ће да га представе као изложбени експонат, па ће га потом многи разгледати и премеравати.

Хитри кораци заштропотали су по дворишту, као да нека мукла и безрека створења вршљају у паничној хитњи. Све се стишало, нико се није појављивао на вратима предуго. Зар се у њих – паде му на ум – увукао страх... од чега, од кога... од слепца ког је дотакло чудо, или од чуда самог и његовог порекла?

У собу је скоро бешумно и посве мирно крочила снаха Маја, иза њених скута тискало се двоје малених. У очима јој је сјактало побожно запрепашћење и суспрегнути усхит. Навреше јој сузе. Тата! – изустила је шиштаво. Њему се стегло грло, заболело га је што је тако видно остарила, разобручила се, деформисала, а опет је и усахла у лицу, спеченом од некакве јаре, земљаном и отврдлом. Био је ганут

што га је ословила као у доба кад је била тек пристигла у његов дом.

Приђоше му миц по миц, налик на скупину плашљивих живуљки. Снајка је пружи́ла руке, као да би да дотакне крхко привиђење, али се не усуђује да у то дарне грубом материјом тела.

„Како су ти лијепе очи, ђеде, скроз чисте, црне као гар!” – процвркулала је унучица вирећи иза мајчине сукње за коју се држала.

„Стварно су дивне, живе. О, мајко света, хвала ти! – проговорила је Маја напокон. – А видиш ли нас јасно?”

„Јасније него што је замисливо.”

Помиловао ју је по лицу, она му је дограбила шаку и пољубила је наклонивши се. „Ех, немој, дијете – рече јој – то је за попа.” Потом је сагнувши се помиловао обоје деце по коси, питао, правећи се да не зна, ко је и чији је тај жути мрвичак, зар је то његов Ћано, па он личи на цвет маслачка, зашто му то никад нису рекли...

Настала је јурњава налик на празничне покладе, деца су отрчала узбрдо до Љубових да јаве вест, одонуда се зачуло ојкање и довикивање, за тили час у кућу се сјатила гомила родбине и комшија, прилазили су старцу зачудно свечано и круто, као по неком давно сачињеном уговору руковали су се и здравили са њим, као да је управо изненада стигао са дугог одсуства. Неки су се представљали наводивши ко су и чији су, ваљда сматрајући да је старчево памћење њиховог лика измакло далеко у минуто доба, а бивши слепац је мирно климао главом, озбиљан, без осмеха. Није имао жељу да говори, премда се у налетима тишине наслућивало чекање да се огласи и саопшти о свом преображењу извештај из прве руке.

Прочистио је грло. На тај сигнал сви су се стишали.

„Радужем се што се срећемо, драги гости и укућани, родбини и пријатељи, не умијем да вам дочарам колика је моја радост, послјије дугог вакта страхотне таме у којој сам боравио. Укратко, ово је моје поновно рођење. Не бих да губим дан сједећи, као пањ сам пресједио тужне године дуже од остатка вијека, замолио бих неког мушког да ми оседла коња, те да се спреме они који би јахали уза ме, идем кумовима и родбини по Горанску, потом доље у варош, до манастира. А ти, млада, донеси ми прибор за бријање, да се сам обријем, кô чо'ек.”

Стао је наспрам пространог огледала понад комоде на којој га је чекао лавор угријане воде и прибор за бријање. Неко од потомака отперјалих у свет донео је на поклон тај помодни комад намештаја током времена његовог слепачког одсуства.

Укочио се од наглог запрепашћења. Пред присутним посетиоцима изрекао је то што ће остати упамћено као његова филозофска заоставштина: „Пи, у шта се вргне несретно чељаде, од онолике силне љепоте остане само ово ругло.”

Логично је претпоставити да је помислио на оног бившег себе одраженог у огледалима филаделфијских берберница и фризерских

салона, направивши прекоокеански лук као спојницу између два удаљена доба. Биће да је у поништавајућој неутралности тмине, у којој је обитавао дуго, изабрао да себе замишља као некадашњег младића са сјајном образином од глатког алабастера по коме су клизиле лаке бритве и млечна светла безвременог трајања. Слобода избора је хировита, ум који је склизнуо у окриље апстракције, где светлост не залази, није више обавезан да уважава поредак временског протока. Он ништа не дугује фактичком стању ствари. Осим ако наново прогледа. Тад мора да назад преузме све обавезе и уговоре са грубом стварношћу.

Старцу су наврле сузе. Рекао је, тоном којим се казује једино самом себи: „Ето те, плачеш на нове очи.” Незнано зашто, то је изазвало смех присутних, деца су се кикотала дуго, не умејући да прекину. Зараза је захватила бившег слешца, зурio је у властити непрепознатљиви одраз и штучао искиданим грцајима смеха, отирући сузе надланицом. Со му је нагризала ровите очи, захватио је длановима млаку воду из лавора, испљускао наново стечену баснословну моћ звану чуло вида. Прибравши се замолио је присутне: „Пођите сад, кумим вас богом, представа је завршена.” Оставши сам вратио се огледалу. Обријао се прибрано, сигурном руком, хладно и пословно, као да бритвом обрађује лице туђинца према коме је равнодушан.

Петорица упарађених делија терали су коње лаким касом по заравни горске вароши. Јован Малишин звани Анто, одевен у свечано рухо народне ношње, са јатаганом и кубуром о појасу, у седлу је поцупкивао цокејски вешто и лежерно. Из далека се није могло погодити о коме се јунаку ради. У посету даљој родбини и кумовима стигао је пре него што је до тамо доспела вест о његовој промени онтолошког статуса, чудесном повратку међу окате видиоце. Пред кућом блиских рођака са мајчине стране зазвавши домаћина чекао је сталожено, умиривши ата. У тишини су звецкале токе на прсима, коњи су пригушено дахтали. Дружина је сјახала тек кад су заграјали гласови људи испрва збуњених, који се окупише хрлећи из околних дворишта. Чудо је стекло такав одјек да се испод куле бивше турске утврде окупила сва знана и незнана сеоска чељад. Након кратке најаве од стране потомка Антовог побратима од братства Сочица, новопрогледали је одржао говор. Остаће легенда да је причао громким гласом и држао се нимало старачки. Истини за вољу, шушкало се потом да је у беседи забраздио у замршеност и недокучивост. Накнадна реконструкција на основу тврдњи у то доба још живих сведока наводи на помисао да је одлутао у оно што се по народски именује као мудровање.

Тај би се говор могао скицирати овако: „Млади свијете, немојте се над мојим случајем преко мјере чудити, а ни згражавати се није требало над мојом тужном судбином док сам био у клетом невиђелу, људски је бити немоћан, и то човјеку пристoji и припада, али је људскије бити кадар за много шта, мислити и говорити, потрчати и водом бродити, чути дах биља и зуј широког пространства,

и оком кроз иглено уво нишанити. Ја сам се вратио међу окате да бих поново погледао земаљски распоред појава и дивео се творевини боље него што сам то чинио прије губитка вида. Вратио сам се да из другог покушаја назрем оно што јесте иза површине видљивог. Рекло би се да ми је нове очи подарила унапредовала наука, али ја знам на загонетку бољи одговор... то је омогућила сила од које моћ виђења потиче. Живе очи достојне су дивљења, но много је достојнија недокучива моћ која их је створила. И кад очи усахну вид остаје у нама, под капцима, на полеђини ума, у изворишту свега. Ја то сазнање имам, стекао сам га и вама га преносим, па чините са тим шта год вам драго.”

На варошкој агори беше се згуснуо потмуо мук. Потом је одоздо, између ципела и гумених опанака, навро шум налик уздаху, али сасвим нељудском, тих попут тешке ароме што се подиже из запаре. То се хуком огласила каша немуштих осећања бића званог гомила, или збег, или хајка, или пук. Била је то у ствари тескоба, неискорењива, што влада збирном душом свих човекових скупова. Невештом тумачу могло се испрва учинити да народ негодује, мучно се мешкољи спреман на артикулисање нечег опаког, попут погрде, или вапаја зачињеног клетвом. Можда бацања каменица, као некад по главама апостолским.

Тај би мотрилац намах био разуверен, то што је уследило беше фијукави поздрав, усклик салутирања неприкладно громак за такву ситуацију, посве незнану, јер ничега сличног нико се није могао сетити, није се находило ни у причама, камоли у нечијем искуственом поседу. Истини за вољу разумљива је та ерупција усхита. Људи су разабрали да се пред њима одиграва приказ победе над тлачитељском вољом судбине, над животом и његовим помагачима, силама расула и ништења, међу којима је смрт, дакако, најкрупније господство, а одмах иза ње су празнина и тама, сакатост, старост, немоћ, бол и чама. У тој процесији су и варљива радост и бесловесна неутажива нада.

Однекуд су приспеле неколике плjosке ракије, разлетели су се брзоноги и руцати сељани, донели столове и разна седала, дугачке клупе, троне столоваче и ниске хоклице, ракијске чашице и тањире, пјатове пуне нарезане шунке, домаћег сира и скорупа, плетере са хлебним кришкама, настао је беспримерни банкет сред голе централне ледине, као никад у веку, све тамо уназад до доба славног освајања турске куле, чије су прозорске шупљине и тога дана зјапиле мраком ту у самом средишту видокруга. Кад је весеље добило замах огласиле су се трофејне пушке и пиштољи, потом раскошно глагољиве здравице, па јектави узвици и песма гуслара.

Давни Џон Ентони блистао је непомичним миром статуе на чеоном месту софре, попут манекена из музеја оперваженог достојанством скупocene традиционалне робе у дубоким бојама пурпура, плавила, злата, црнила и белине. Као какав управо васпостављени народни тотем бритко је севао очима пуним чуђења над приказима збивања. Те очи, главни виновници разобручених

поклада, као да су одрађивале обавезу позирања у заковитланом игроказу који се изводи у њихову част.

Банкет је потрајао једва сат времена, јер морало се поћи даље, дневни распоред је био густ. Следили су наредни протоколи, по обрасцу народних обичаја разумљиви, али прогледалом старцу незнани, јер из слепила се, једнако као из смрти, мало ко враћа, па и тај срећник не више од једном у животу. Мора да би све то било чудно младићу стасалом у урбаном американству, а и он је, по устројству човечијем, ту био присутан. У његове мисли настојим да проникнем док у недоумици зури у плитку визију коју успостављам знатно окаснело, прекорачујући јаз дубок више од половине века. Наиме, тај се догађај збио непуних девет месеци пре мог рођења, у дану кад сам постојао као зигот у облику рибље млађи.

Мимо сваког земаљског устројства заумној прослави присуствујем и ја, седим Анту на домашај руке, први са леве стране, и зури сасвим безрек у појавност оживљене сабласти. Док се питам како докучити шта се збива испод те старачке образине, какво је његово душевно стање, какав умни склоп, он, мој предак, сам од себе, дакле мојим хиром нетакнут, завирује у поглед свог тада још незнаног унука, овога мене који управо рони кроз властиту тлапњу названу књижевном имагинацијом.

Анто ми казује мимичку поруку коју сам дужан да преведем у речник пре истека ове приповести. То је предвојена гримаса, на први поглед неразлучива. Али вредна потраге.

Најбоље је, за почетак, да наведем шта не значи... није запрепашћење, није ни ужас, нити је дивљење, ни згражавање, ни снуженост. Шта ли је? Увид и потврда?

Трупа јахача у барем троструко увећаном саставу банула је пред манастир у централној среској вароши тачно у подневни час, ако се могло веровати цангрљавој звоњави са каменог торња надомак храма. Тај што је чудом прогледао први је закорачио преко прага здања у коме је крштен неке давне јесени, о чему је постојао запис, пре него што је спаљен у једном од ратова. Унутра га је сачекао млади игуман кротког лика.

Окати дошљак, привикавши очи на сеновити простор богомоље, јасно је прочитао како на сувоњавом црноришчевом лицу нема збуњености, зачуђености или какве недоумице. Да није слабе браде риђег одсјаја тај би младић био обележен лепотом скоро женском. Старац је за трен очекивао да монах проговори на енглеском. Чудне ли помисли. Као да је у магновењу заборавио где се налази. Одречно је затресао главом, па је одагнавши привиђења скинуо капу и наклонио се мукло изговарајући реч: „Оче”.

„Ја тебе први пут видим, мада су ме доводили овамо једном или двапут прије три-четири године. Био сам слијепец, тада, али ево сам наново прогледао. Дођох да се захвалим Богу, и да ми прочиташ какву молитву, те да се, ако је могуће, исповиједим и припремим за причешће.”

„Кад?“ – тешким баритоном проговори игуман.

„Што прије, жури ми се.“ – (...овај мора да поје као у опери...)

„Све може, али полако, по реду. Причешће бива само на литургији, што се тебе тиче тек на Спасовдан, што пада у онај тамо четвртак... можеш да се исповиједиш за пар дана, у неђељу, прије богослужења, а молитву захвалницу могу казати одмах, након што приступиш иконама. А откад поново видиш?“

„Од јутрос.“

„Не можеш ме знати, прошле сам године о Малој Госпојини овамо дошао. А ни ја тебе не познајем.“

Оставио је на централној васкршњој икони два дубровачка дуката од сребра што их је са јасном намером понео. Бежу то остаци блага купљеног америчким парама на онај давни дан повратка. Још се могло у државном банковном уреду шушкавим монетама откупити кованог новца, за оне који у папир немају поверења, било је ту Франц-Јозефових златника, црногорског златног перуна, но он је решио да пазари сребрњаке славом овенчане град-државе, из које се двадесет година раније отиснуо на пут. Последњих пет сребрних либертина леже на дну шкриње у којој је чувао и одело спремно за укуп, што га је тог дана обукао мимо свих планова и очекивања. Добро је издржала моја америчка благајна, помислио је, цинцарски је растезах током оноликих грдних година.

Клечећи пред иконом Богородице са младенцем одслушао је игуманову неразумљиву рецитацију налик на ромор воде у котлу над огњиштем. Понадао се да бар Свевишњи то разуме. Покушао је да зажмури, да би скрушеније трпио неразговорни молебан, али очи су одбијале да послушају команду, у мрак им се више није силазило, чинило се да ће широм отворене хтети да узлете и у сан, или њему до краја века нема спавања, а у снове да прекорачи може једино будан, под белим платном телефона заплуснутог пламеном петролејки.

Слушајући молитвени низ тога модерног мангупа маскираног у манастирца успевао је да смири мисли, одагна лудачка дошаптавања и мождане сметње, али очи није успевао да укроти, постале су, или су увек то и биле, куглагери напетог присуства на земаљском призоришту, котрљави вртуљци свести. Очи су за свој грош пасле обличја предмета мирно и удубљено, мисли им нису биле потребне. Запазио је да се и ту у сеновитом црквеном броду на свему назире нешто унутрашње светлости која пригушено хлапи и прамиња одлазећи некуда, ка стропу, ка своду, сукљајући увис незауостављиво као трава.

У манастирској трпезарији седело се дуго, горштаци су почашћени печеном рибом, вином и погачом. Неколико послужитеља, сви до једнога зачудно млади, кретали су се хитро и бешумно, као сени у мантијама. На сваком од тих незрелих лица, неисписаних браздама, стајала је прича, читка, проста, у пар одсечних синтагми, дочим преводивих у језик тек овлаш и отприлике... овај је бегунац од туге, рођени самотник... онај тамо је питомац сиротишта, мутна глава и гажена душа, намучена... тај ту је факултетлија поражен одроном смисла.

Настојатељ је остајао посве нечитак. Оштрооки је старац кришом држао његову фигуру у сфери периферног вида, настојећи да улови неки недвосмислен сигнал по коме би се нешто дало разлучити. Изгледа да има ликова које светлост не открива, није их могуће откључати и довести до значења. На растанку, кад их је игуман пратио до капије, брада и бркови су му светлуцали под ударом јарког блеска, длака на његовом лицу чинила се полупровидном, као каква стаклена шаргарепаста чекиња. Спокојне му очи бежу жућкасте као да су од горског кристала. Јасновиди старац загледао се директно у загонетног инока и није склањао поглед. Овај му је узвратио смело. Бечили су се безреко укрстивши оштре куке упитника, све док младићу није задрхтала доња усна, за коју се одмах угризо. Старцу је то било довољно, прожело га је саосећање, знао је да се у том стишаном и смерном духовнику комеша незацељиви бол старији од њега самог. А по томе се не чепа. Још једном је скинуо капу, пригнуо се посежући за бледом иноковом шаком и затраживши благослов пољубио рукав мантије. Једва је осетио рукоположење, као да му је на потиљак слетело плахо врапче. Указало му се тад да ће му дотични црноризац неизоставно држати опело, једног скорог дана. Задужиће синове да се то осигура. Он и његова пратња пошли су даље, најпре у обилазак гробова, па потом и живућих старца са којима је прогледали слепац делио обол памћења. Угнут и остарео Симеунов гробни споменик угледао је из далека како лелуја и нагиње се као да му маше. Рекло би се да га брат чека предуго, тамо изван времена, на непроменљивом наличју трајања, а у ствари тај наводно замашни животни век проминуо је као кишни ромор у јесењој доколици.

Медицинска екипа појавила се наредног јутра око деветог сата. Дежурни лекар натуштено је ћутао, хитрим је швракописом попунио рубрике на неким папирима које је новоокати пацијент потписао лаком руком и латиничним писмом, сасвим по амерички – John Antony B.

Препоручено му је да мирује, клони се тешког рада и прекомерних узбуђења, поступа по упутствима, редовно на очи ставља преписане облоге и маст. Толико. Предата му је папирна кеса са реченим потрепштинама као да се ради о намирницама из градске пиљаре, уз напомену да та испорука није њихова обавеза, него индивидуални гест бриге. Доктор није помињао преглед заказан након месец дана, премда је тако стајало на обрасцу са извештајем и препорученим мерама. Остало је нејасно да ли ће неко по пацијента доћи да га до болнице одвезе или ће до тамо морати да стигне сам како зна и уме. Ћутке их је проучавао погледом продорним као код орлушине. То као да је прочистило атмосферу, прича се стишала, људи су се сетили да журе и пошли на пут до џаде на којој их је чекао комби и у њему возач. Нико их није пратио. Нико од укућана није стекао утисак да ту нешто није како ваља, мада је по докторовом држању било јасно да је учињен прекршај предвиђене процедуре. Не попише ни кафу, рече снајка Маја. Чуо си, мируј, закључио је Ђорђије куцнувши кажипрстом о астал. Да, да, сад ћу да легнем и покријем се преко главе, одвратио је савијајући цигарету. Изашао је на двориште.

Унучица је дотрчала доносећи му штап. Преузео је ту старачку справу смешећи се детету, забацио је преко рамена и пошао лаганим успоном узбрдо.

„Којим добром, делијо?“ – довикнуо му је рођак Вујо ког је затекао пред кућом.

„Да те видим, жељне су те очи!“ – одвратио је соптаво и додао – „Нећу сиђет, идем.“

„Куд ћеш?“

„До кумова у Смријечно.“

„Ела, Громе.“

„Пушти то, тако су ме звали док сам грмио. Пођох док још мрдам, а не зна се хоћу ли стићи. Једино ти знаш куда сам намјерио, па објави ако ме будете морали тражити.“

Вујо се засмеја одмахујући главом. Отео му се још грленији смех кад је стрица Анто звани Гром окачио о плот своје квргава поштапало и рекао нека стоји ту, као подсетник да се има ради чега враћати. Дуго је ганути рођак гледао за њим са сузама у очима.

Ходио је полагано преко шума и пашњака, очи су саме знале пут. Опипавао је у себи стање зачуђености јер не јењава опсејиви и помало сабласни осећај да тек упознаје свет, него се то чувство изоштрава и надопуњује. Није то било исто оно место које је напустио ослепевши. Ни људи нису они од пре. Бивали су му често мутни и недокучиви а сада је на њима све исписано јасно, у танчине. Овај Вујо, помислио је, крепки је шездесетогодишњак, са пар година преко, а види се да ће на свету проборавити још низ деценија, дочекаће нови миленијум и тек тад ће отићи мирно, без бола и страве, тако на њему стоји, као да му је о ревер окачена таксана цедуљица са печатом... на лицу му се указује да он није пуки ветропир, него је у њему смирена доброта и лепршава памет која не борави у тескобама... од оних је ретких ориђинала које слушају и коњи и говеда, а могуће је да би и медведа припитомио да му се укаже прилика. Тај је чудни сват, таква је о њему важила легенда, умео да змије дозове звиждуцима, држи их на граници круга учртаног на пржини, потом их немудрим језиком замоли да се разиђу, а гује, та наводно бесловесна гамад, све у исти час кротко пођу на разне стране. Помислио је Анто како је чудно да му никад на памет није пало да Вуја пита откуда му то знање, како га је стекао, од кога научио. Обећао је себи да ће то учинити чим стигне. Чудио се што све то сад види и поима, а још чудније беше што оним старим видом ништа од тога није успевао да докучи и умом прочита. Његовом чуђењу никад краја, јер сав простор и сва твар у њему обумљени су лаком и треперавом кошуљом сјаја. Боје су танка и непостојана Сунчева игра, а намењене су за радост онога који гледа. Давно је негде читао да боја у ствари нема, не леже оне на стварима, у тами њихов привид не живи, нема ни црнила нити белила, ни сивих нијанси, но само танки светлосни покров што кад се на материју спусти сам себе у боје разврстава.

Свет што лелуја у свом чудовишном достојанству непојмљив је, а од те непојмљивости нема ништа лепше и утешније. Тражио је праву реч... свет је... несводив, сва човекова објашњења никад га неће обухватити, тајна је неискрпна.

Да је то увиђао у оно доба кад је крстарио улицама Филадельфије не би му све деловало онако туђе и застрашујуће. Америка га је ужасавала подједнако онолико колико је био њоме задивљен. А сада, у кртој слабачкој старости, обзнањује му се да су све то само патуљаста људска искуства на пљоснатој голети бивста које нас увек превазилази, неизлечиво и неутешно, осим ако изгубиш вид, па потом поново отвориш видела и зајјапиш нетремице.

То путовање до скровитог планинског села путањом којом је мноштво пута пролазио преобразило се у врч откровења које је надилазило сва његова искуства, поимања и слутње. Прожело га је, како ће касније сведочити, незнано стање неприступно човеку, придошло из сфера у којима људски ум не борави. Појмио је саму срж целцате творевине и бивствовања у њој, општег и појединчевог, од мрава до човека, у свему је назрео промисао и склад. У природи борави натприродност која све покреће и све обдржава – говорио је доцније беседећи у многим приликама – чак и сваки лист на гори њоме дише и блиста, ништа на свету није самотно, сирото и препуштено бесмислу.

Ходио је свечано као никад у веку, усхићен, окупан бременитом тишином безљудног пространства. На одредиште је стигао озарен и лаган као да није на земљи. Вест о њему већ је била приспела предухитривши га. Осетио је да је више неће моћи престићи. Дочекан је усклицима, сољу и хлебом, заливен ракијом и нетремичном пажњом. Сав горски збег скутрен у тридесетак учерица са њим се изљубио и изгрлио, мали и велики изређали су се прилазећи у шпалиру. Млађарија и жене љубили су га у руку, није имало смисла опирати се томе. Благосиљао их је мрмљајући једва чујно и сваког је помиловао по темену. Њихова су лица у њега зурила умиљно, налик на ликове са фресака. Тим новим другачијим очима проучавао је танане преливе људских карактера, проницао им у мисли и назирао судбине. Почастеше га чорбом од пасуља и затопом, кафом и медовином. Причао је свечано, споро и дуго, као професор за катедром. Није одмеравао ни кратио, пуштао је да говор тече и кривуда како му драго, као на пријемном одељењу на коме се претресају житија, да би се запарложено време проветрило. Ушате и окате главе, зачудо, причу су упијале као жедне крашке вртаче.

То поподне је овлаш заличило на бескрајно доба које се слива у вечност.

Лето је одмицало, заокруживали су се утисци о уходаном кружном боровку и навршавало се обделавање сезонских послова. Једино стара чељад и сасвим мала деца зврјала су изван тога круга сврхе и употребе. Анто Прогледали, како су већ спорадично почели да га помињу, посве слободан од обичних животних задатака, није се вукао по окућници, крстарио је којекуда, што на коњу, што пешке.

У то доба године цело је домаћинство боравило у летњој кући на Закамену, ради кошевине и испаше стоке. Заузети радом, укућани су задужили кућног пса да прати старчева лутања, а он је стижао чак до Голије, беседио је на славама, свадбама и даћама, отварао прославе на црквене и државне празнике. Истини за вољу, свежина чуда полагано је јењавала, његова натприродна јасновидост постала је готово посве обична ствар, утабана у свакодневље заједно са свим навикама одувек, али његов глас имао је нешто од говорничког опоја, људи су га радо слушали, вероватно и разумевали понешто.

Ако је кретао на даљи пут обавезно је обавештавао камо иде. Једног јулског јутра није то учинио јер није имао времена кући да се враћа, седео је са псом наомак сеоског студента мотрећи како се у плитком рукавцу леденог потока брчкају витке тробојне жабе и протрчавају водени пауци не квасећи трбухе, кад су наишла четири коњаника, сјахавши да напоје знојне атове питали су га где је кућа тога и тога знаменитог домаћина. Неки њему непознати људи. Мрачни, скрхани неком бригом и јадам. Рече им да је он тај кога траже.

Његов је мирни дорат на косини брега биркао травке, оседлан и за путовање опремљен као да је тако сређен по нечијој намери и хтењу, сасвим мимо његове памети. Звиждуком га је дозвоао, зајахао готово младићки и пошао са незнатим намерницима.

Разлог за тај поступак је једноставан, кад су му рекли о чему се ради није могао да одбије, о такву се молбу човек не оглушује без тврдог разлога. Аргумент слепила је изгубио, дочим, ни он не би био довољан. Дошли су по њега из удаљеног пограничног села, по препоруци надалеко познате исцелитељке и траварке за коју важи прича да је видовита. Име те жене било му је непознато, премда је, како му рекоше, од њега старија барем десет година. У свему томе није било превише смисла, позив би одбио без много извињавања, да разлог није био необорив. Ти су невољници тражили човека који ће их заступати у умирењу крви са братством са којим су у завади, да би се измолио опрост за убиство и спречила крвна освета.

Предводник смркнуте дружине, по имену Марко Јагошев, часног презимена на добром гласу, рече да је његов најмлађи син због увреде потеглао оружје и убио саплеменика и знанца, у зао час уз пиће у друмској кафани. Од тада је у бекству. На сахрани се неколико најближих рођака погинулог над гробом зарекло да ће га осветити.

„Крвна је освета нестала давно, још у доба краљевине. По чему судите да би...”

„Убијени је јединац, оставио је старце на дому, жену и шесторо сирочади... искрено, ни ја не бих опростио.”

„Ако је неопростиво, чему се надате, у шта се уздате, питам се...”

„Само у плач, лелек и молитву. У Божију милост и у његовог посредника. Треба неко да говори, неко рјечит и чувен по честитости и памети. На тебе нам је указано, у тебе се уздамо.”

Истини за вољу, у време између два светска рата као повратник из новог света више пута је посредовао у случајевима напада на живот, тешког рањавања, увреде части, па и убиства. Знао је који је његов удео у предстојећој акцији. Некада је био чувен по успешним измирењима.

Вратио се кући тек четвртог дана. Преморен, онемео, необављеног задатка. Већ је био пријављен његов нестанак, милицијска патрола из вароши била је на увиђају. Начелник је рекао да станица не располаже потребним капацитетима, стога народ треба да организује претрагу терена. Почетак хајке за несталим планиран је за наредни дан. Претпоставка да је још у животу била је бледуњава и чилела је даље са сваким сатом његовог одсуства, остало је једино да се пронађу земни остаци, да се не би обестрвио и остао незаведен у смртовно књиговодство, што је одувек међу народом сматрано горим од смрти, премда за то никад нико није понудио објашњење. Његов зачудни повратак изазвао је пометњу, требало је јављати наоколо, опозвати акцију, дојавити милицији.

Укратко је опричао збивање у ком је учествовао, па је замрачио собу и пао у постељу, одбивши да презалогаји. Ни нос напоље није промолио све до предвече другог дана, нико га није дирао, није се проверавало да ли је жив јер повремено су га чули како хрче. За то време делови приче пристизали су одасвуд и надовезивали се чинећи целину.

Више од педесеторо чланова убицине шире породице и других припадника братства окупило се око куће убијеног, на коленима су пришли и остајали да клече сатима, осим закратко у дубини ноћи, кад би по ледини попадали у обамрли сан. Понело се само воде у бидонима. Било је жена и деце, чак и најмање, било је старе једва покретне чељади. Био је ту и млади игуман манастира и са њим два-три монаха, но они су одлазили и опет долазили, на смену, надао се у њихову помоћ ако он посустане, али црнорисци су ћутали, неразговорно мрмљали молитве и повремено звецкали кадионицама ходаћи наоколо уз дим од горућег тамјана, а њему се на моменте причујало да то роморе аветни прапорци правећи спрдњу са његовим речима. Морао је да прича непрестано, без паузе и станке дуже од пола минута, гласно, разговорно, да га добро чују и разумеју они са преке стране, у кући жалости и осветничке чегрсти. Декламовао је солидно, ако ли не баш врхунски, мада су многи сведоци тврдили да је зборио надљудски, мимо сваког поређења, да би његове речи и стену натерале да заплаче, и овна да се уљуди. Дочим, он сам је после тврдио да је млако, неубедљиво и једва напола сувисло разглабао о којечему, трунио о светости жртве, која икупљује многа животна огрешења, пред небеским аршином оправдава и претке и потомке, понављао је да такво страдање узноси душу чак и ако се не гине баш на правди Бога, па је тако велика грехота управо према страдалом ако се узимањем живота неком другом невином наплаћује она већ освештана жртва. Ни света извршена над самим убицом, главу за главу, није човечна, ни по небеском нити по земаљском деловодству.

„Крв се крвљу не пере!“ – захрипао би кад се трудио да загрми.

„Поштовани саплеменици у жалости, ми смо сви сапатници у овој долини плача, лише тога што смо старином рођаци, од истих предака поникли!”

Приповедао је о примерима људских величина о којима је сазнао за свога века, о часним делима човештва која дају сјај и смисао кратковеком бивствовању, о закону који је изнад земаљских мера и процена... а кад је све то потрошио, осетивши да око њега и у њему окоштава мук и згушњава се бесмисао, зврји празнина, зјапе тама и глувило, наместо да се сколута и зајази губицу обзнањујући тако своју предају и опозив, он је проговорио о мраку у коме је обитавао несношљиво дуге године иначе краткога људског вакта, лармао је тоном тужбалице о горчини самотовања бића затвореног у луб своје коштане кугле као у заптивену празну чатрњу у којој мисли одјекују без одзива, потом о болно пустој и сиротој голоотињи пред развалином минулог боравка на свету, тога безглавог котурања током кога се мало кад осовиш у усправан положај, са виском вертикале тачно над теменом и сопственом осом забоденом у истинито упориште. Причао је о зрну сазнања које је нашао у тој мрчасти, о семенки која је у свако створење похрањена, и како је само томе труну могуће да обдржи ум на окупу и дух у присебности, како то зрнце није овдашњег порекла, нити му је узрок у пуком такозваном разуму којим барата ситни појединац, једнако као и неизбројива маса што је у ново доба себе честила титулом сапиенса, разумнога створа... ловио је надаље асоцијације и налазио примере за увид који је стекао у чамотињи слепила, да би поткрепио своју драгоцену слутњу о сржи свог и свачијег постојања, заклињао се да никог од нас та честица не напушта ни на трен, да тако бива заувек, јер та је мрва неуништива.

Сати су пролазили у његовом речитом разглабању као у вртоглавици, речи су се котрљале попут урвина планинског одрона, на плачним лицима погруженог скупа накупљао се дремеж, назирали се мир и нада. Врата на оном дому нису се отварао. Црнорисци су зумбали трансично, птичији пој засипао је из гаја, деца су се трзала буновно бунцајући из материних скута, у његово суво грло понирао је клокот воде. Пушио је само ноћу, кад народ обамре а калуђери оду на починак. Тад му је бивало, причаће касније, белодано јасно да животне муке и тегобе имају вредност неизмерно већу од било које радости, милине и усхићења. На измаку другог дана поменуо је своја покојна два брата што су из живота отишли напречац. „Понекад сам их сретао у оној мојој мрчасти, у сну и будан – рекао је – али откад наново прогледах у свијет њих двојице нема да сврате у моју главу, а ја их ни не зовем, ваљда зато што сам своју чамовну тишину затурио међу наносима посвудашње раскоши и болне љепоте у овој божијој башти. Њима је живот укинута прије времена, нарочито Симеуну, али мене кад је опходио био је силнији и живљи него ли икад у својој дивотној младости.” Непојмљиве су слава и доброта што се на нас спуштају, то је оно што је Симеун долазио да му каже, мада то никад није изречено, а он то схвата управо тада док то изговара, тако је сведочио, а прича се да је у тим моментима жмурио, очи је постепено склапао све чешће и остајао је тако у све дужим интервалима, а и

кад би подизао капке шкиљио би кроз трепавице, као да је увидео да видик мора да се просејава и да га је боље једва припуштати у своје бивство. Наставио је да ларма свеудиљ, из њега је говор прштао као неисказива најезда што се пробија увис са дна празног бурила ошамућеног бића, из плишане тмуше плитког присебља званог Ја. Није схватао како речи настају, ко их или шта их уобличава.

Творба речи и њихов смисао изван су човековог досега, то је спознаја коју је стекао, језик је налик на гориво танковано у утроби брода, њиме смо напуњени од постања.

Он не би одустао, тврдили су неки, али предвече трећег дана она је скупина поустајала као по некој нечујној команди, па су бауљајући и не осврћући се пошли косином обронка доле ка кућама и појатама расутим по валовитом пејзажу висоравни. Поведоше и њега грабећи га под пазуха. Није умео да престане да говори... „Морало је да се деси, људи, да начелник оне чељади отвори врата, приђе до нас и клекне... па да плачући прославимо побједу чојства... већ ми се привиђало да га видим како ми прилази, да ћемо га сваки час угледати, чинило ми се да сам се с њим изгрлио већ много пута... нема му друге него да опрости, није требало одлазити, људи!... Дробио је тако још дуго.

Нико му ниједном речју није узвратио, као да то наместо човека брбља воденица.

Нахранили су га и наместили му да преспава у скученој дашчари, окружен укућанима. Ујутро су га пратили до превоја ка Закамену, отац убице сјахао је и поклонио му се до земље. Ни једна једина реч није изговорена. У његовој је глави било још мноштво речи, врвиле су немуште и ушикане као димом опијена кошница, још жива премда можда десеткована мразом и кугом, али образац по коме оне настају и излазе на ваздух заглавио се негде међу слојевима где се мисао одмара и ћути. Знао је да је у минулом бунилу изговорио све што му је преостало и да се навршила мера њему датог опричавања света и постојања.

Крајем октобра те године, кад је руј на крошњама почео да сиви и опада, спопала га је разорна главобоља. Минуле ноћи снежна је вејавица прострла танак покров по свему. Пошао је до најближег сеоског врела да се умије лековитом свежином из планинске утробе, у лаком капуту, грла умотаног танким шалом базао је по снегу наслућујући прекривену стазу, пробијао се кроз мутљаг зимске магле, замишљен и помало забринут. Клекнуо је пред коритом, скинуо капу и шал, зажмурио па загњурио лице све до ушију. Отворио је очи, зурио у дно каменог овала обраслог маховином и сенком, по видном пољу шетали су светлаци вукући беле репове, попут иверја од паљевине, помислио је, као да се негде унутар њега нешто разгара, распуцава и угљенише. Изронио је, сусрео се са својим одразом, задивљалим и збрчканим, са отромбољеним фитиљима бркова, налик на восак који се растапа и капље. Остао је тако дуго, али самом себи ниједну реч није имао да каже. Појмио је да у њему више нема ни плача, ни једна једина суза није му преостала. Онај чудовишно згужвани лик из воденог огледала настављао је да се криви продубљујући своју

гротескност, обрастале су га муњолике стрелице, од потиљка му се касипала жеравица притискајући суве очи изнутра. Бол је ударио наједном неслућеном снагом. Онај у огледалу искезио се крезубим устима, исколачио очи округле као да испадају, у том погледу је било чуђења и изненађења, али и прикриване слутње која се обистинује. Та аветна слика усекла му се на унутрашњу страну чела, неком честицом поимања већ тога часа је знао да ће му се она надаље у свести помаљати као печат последњег сусрета на земљи.

Одскочио је ужаснут. Сагињући се тражио је капу и шал што их је потурио непажљиво. Пипао је, јер вид му је разарало снежно белило блештаво попут Сунчева језгра у подне. Посрнуо је и пао, прсти су најзад натрчали на округли кlobук, окренуо се на леђа, капу је набио преко лица онако како се на теме ставља. Шепртљајући раширеним рукама пливао је плитким снегом, настојећи да се измакне и побегне, као кракати паук што клизи по површини воденог бескраја савњеног у форму непокретног стакла, батргао се упорно, мада је знао да се врти у уском кругу као наопако изврнут балегар. Урлао је и лелекао, дозивао кћери, снахе и синове, покојну браћу и оца стогодишњака који је прескакао плотове, лелеци пригушени небеским перинама звучали су као песма, довикивао се са планинским заглушјем, хрлио у сусрет болу, да се са њим загрли, скрши му волујски врат и разглави гваље.

Нашли су га сатима касније, неки је пролазник чуо његово крклање, потрчао до најближе куће. Недуго потом падинама се закотрљало ојкање и дозивање, окупило се неколико сељана са околних имања, ка зденцу су се сјурили старчеви укућани, синови, снахе и одраслија унучад.

Није утонуо у обамрлост, онај тихи и безболни прелаз ка смрти, зачудо, јер мраз га беше знатно укочио. Однели су га положеног на нечије мердевине.

Није дао да му се капа скине са лица, стезао ју је обема помодрелим шакама.

Непуна четири месеца касније те зиме изронио сам у свет покривен снегом. Био је то један те исти снег, који се горе у висовима није отапао, планински се снегови само гомилају, не копне пре априла. Рођен сам у равници затрпаној фебруарским наносима, стотинама километара далеко од предачких ми врлети, али тај снег мене и њега непосредно повезује.

Задуго нисам успевао да скупим појмове. Памћење тог доба није у поседу свести. Тек када су ме две и по године по рођењу одвели у Пивски манастир на крштење ухватио сам образац збивања, фиксирао прве неизбрисиве успомене. Тога лета проденоу сам нит памћења кроз кључаоницу на вратима у планинској брвнари на породичном имању Јасике. Памтим како вирих кроз празан процеп који изгледа као силуета главатог човечуљка. Довољно сам порастао да то оком досегнем, или су врата ниска и брава им је на малој висини.

Са друге стране гвије је стари тата, гледам га како бешумно гута дим из горућег штапића међу прстима. Пришуњао сам се искористивши непажњу одраслих туторки. Једна од њих довикује ми

да не сметам ђеду. Тад се он јавио тешким гласом што се са напором пробија кроз спечено ћутање дуж муклих сати: „Доведите дијете овамо!” Неко ме уводи у сумрачну просторију држећи ме за руку. Само једно окно чађавог стакла озрачује доминат тмине у којој све њој припада, прозор мали чак и за моје ондашње поимање мера и величина. Коцка светлости пада тачно по лицу и десној страни торза големог седећег објекта који има обрис човека. На лицу нема погледа, наместо очију ту је непрозир црних стакала. Обузела ме мукла стрепња, појавило се и безимено тиштање, ваљда први образац туге. Старчева глава је широка, цомбаста, пространа као падина кршевитог брега. Он пружа руку, дозива ме по имену, каже дођи, синак, дођи код мене. Отргнем руку из стиска који је држи, прилазим му, сам, својевољно, додирнем дланом колено од тврдог црног сукна. Сав је огрезао у прашину. То ме зачуди и помало збуди, али ме не узнемири. Његова голема четвртаста шака препипава ми лице, главу, рамена, тврда и крута хваталка са текстуром и бојом дрвене столице на којој седи.

Кашљуцаво се насмеје, одбаци опушак на патос од земљаног набоја, дохвати ме и смешта на тврду пречагу леве натколенице, придржава ме са благом пажњом обујмивши ми дланом леђа. Разговарамо. Речи се одваљују, крупне, обле, важне, па се котрљају и одбијају се од предмета клангарајући као шупље и лагане пластичне кугле. Пита ме шта мислим о... не памтим о чему. Али нешто мислим, и одговарам му храбро, полетно, не оклевај. Тражи да му нешто опишем. Нешто важно. То је кокот који у том часу са друге стране танког дашчаног зида доцкан кукуриче мешајући нам се у разговор. Опричавам црвену ћубу и оштри жути кљун, шарени реп дугих пера што сјаје, црни оковратник и бело тело и крила. Велики је и љут. Али није страхан, јер он не може да лети, уме само да скакуће.

Одлично, браво ти га, сад га и ја видим, каже он. Хвала ти, око моје паметно.

Те речи су чудно налегле, повукле нас у тишину. Затим ме је цупкао на колену и певушио нешто мрмљајући неразумљиво. Тога лета сам често свраћао до њега да му препричавам свет.

Повремено су га изводили напоље, седео је на дубокој треногој столици са наслоном, у сени под предњим кућним зидом наткриљеним истуреном стрехом, трупкао је штапом у спором ритму као да окреће точак мисли и слика, скупља и пребраја нешто неприсутно, каткад мрмља туђим мени тад непознатим говором. Врзмао сам се наоколо налазећи детињу занимацију и застајао с времена на време да га осмотрим и послушнем. Брзо би осетио, полако помичући главу претраживао је простор ушима, па би знајући где сам изговорио моје име уз титрај осмеха.

Остајали смо сами јер смо били бескорисни, делили смо неисцепкану целину времена, дете и старац, препуштени пуком трајању, суштом и тричавом. Били смо истоветни, премда је његово време било потрошено, а моје је тек напињало лук.

Истинска збиља лепо се назире у најширем размаку, блиста у најдубљем раскораку.

Тако сједињени у истини оставили смо отисак сјаја што у мом времену траје.

Александар М. АРСЕНИЈЕВИЋ

КРАТКА ПОВЕСТ О ЋУТАЊУ

Бол

Журио је, кроз вечерњу кишу новембарску, да што пре стигне до тролејбуске станице, каснећи, као и обично, овај пут на трибину, на којој је, са још неколико саговорника, требало да говори о проблему зла и теодикеји код Достојевског.

Журећи, на раскрсници двеју споредних једносмерних улица, зачуо је *нешто*.

Глас (*глас ли?*) – изобличен до непрепознатљивости: ни људски, ни животињски, ни птичији.

Пре – звук, потпуно непознат, туђ људском искуству са звуковима и гласовима.

Застао је наспред раскрснице и кренуо, ослушкујући, с нарастајућом стрепњом под ребрима, корак по корак, ка извору звука.

Тик до предњег десног точка аутомобила паркираног неколико метара лево од раскрснице, у бочној улици, на уском тротоару, испод уличне светиљке, налазила се бела кеса.

То страшно *нешто* допирало је из ње.

Завирио је опрезно у кесу, раширивши је врхом кишобрана (да избегне било какав могући убод, посекотину, огреботину која би му нарушила целовитост коже, учинивши му поткожно ткиво и крв доступнима заразном контакту, инфекцији).

Маче!

Смрвљеног задњег дела свог крхког телашца – задњих шапица, карлице и доње половине стомачића, са просутим цревцима, розикастим, дрхтуравим (пушила су се, једва приметно, на хладноћи), длаке слеplене од крви.

Умируће маче, у пластичној кеси, на киши.

Исколачених јабучица очних – двају сферичних свемира, наживо преливених небићем, у ништа већ зурећих, готово испалих из дупљи, побелелих сасвим од бола умирања, слепих за постојање.

Уста разјапљених у самртни зев, из којих се, са сваким новим агонијским трзајем, изливало по мало утробне крви преко укрућеног језичка.

Беше то крик над криковима, страшнији од Мунковог.

Крик бићенца умирућег у смрсаности кичме и костију, у сможености жила и жлезда, у распрснутости утробе и невољним грчењима непрегаженог предњег дела минијатурног тела.

Из грла му се, у ритму предсмртних спазума, отимао звук стењуће-пиштећег бола – незамисливог, васионског, неспојивог с његовом страдалном мајушношћу.

Беше то бол свих смрти уједно, бол свецеле смрти.

Без питања и без одговора

Дубоко у утроби васионе, на галактичким ободима Млечног пута, унутар Сунчевог система, на плаволикој планети, у граду милион журби и кашњења, у улици двоструко забаченој, у кеси на киши, седам хиљада петсто седме године¹ после стварања света или тринаест-четрнаест милијарди година по Великом праску, како ко воли да рачуна, преполовљена крзната гужвица живота, створење без греха – умирало је смрћу најстрашнијом, а умрети, још који неодређени низ неподносивих тренутака, није могло.

Смрћу без питања и без одговора, каква и јесте смрт.

Без трактатског, кабинетског, симпозијумског: „Зашто – биће, а не радије – небиће?”.

Не беше умируће маче криво за то што га је мачка, нагонски вршећи сакрално дело живота, донела на смртоносни свет.

Не беше криво ни за то што су га, нежељеног, у кишни новембарски дан, из ушушканог подрумског легла под гајбицом, у кеси донели и оставили на улици.

Не беше криво ни за то што га је незнани возач, упаркиравајући се уназад и видећи у ретровизору само покислу кесу на асфалту, прегазео преко задње половине телашца, најпре ивицом задњег десног а онда, још једном, као да прво гажење не беше довољно, и ивицом предњег десног точка, поставши, а да то никад сазнао није, усмртитељ мајушног живог бића из најнехотичнијег нехата.

Не беше маче ни због чега криво, а, ипак, у њему, некривом, умирала је васиона.

Ко је крив, онда?

(Шта, шта? – запиштало му у слуху, ван бубних опни, између јетре и слезине.)

Зар је ради смрти случајног мачета, до пола прегаженог, постао свет у почетку?

Зар су очију његових ради, од бола смрти ослепелих тек што су прогледале, сазвежђа календоскопски светлукцала од искони?

¹1999.

Зар су због утробе његове, што се, просута, пушила при неонској светлости уличне светиљке, лахори мајски пудере поленске наносили, жуткасто, сладосно, на обрве, образе младих љубавника кроз миленијуме?

Зар су се због мачета умирућег, крвљу загрцнутог, зацењеног од ужаса разорености телесне, у жетвеном класју, знојно и зарно, одвајкада певале песме жетелачке, благодарне и противсмртне?

Ко је крив за ову смрт?

У свету законитости узрочно-последичних, нема последице без узрока.

Све има свој узрок, чак и у случају најслепљег случаја.

Смрт никад не долази безузрочно.

Не прожиди она, најсмртоноснија, ниједно живо биће, ма колико сићушно оно било, тек тако, случајно успут.

Ако је смрт – плата за грех, зашто је безгрешно маче умирало смрћу преужасном?

Неко, у свем овом васионском замешатељству пламсавог бивствовања ка смрти, пирокластичког наживо мрења, самогорења неповратног до утрнућа, мора за то бити крив.

Неко је скривио ту смрт.

Не могу некриви умирати у мукама.

Свако пак биће, ма колико незнатно, споредно, небитно било, умирући, искуси бол смрти свеколике, а не тек сразмерно или безмерно мали њен део.

Свако, кад умре, а умреће зацело, умре потпуном смрћу.

Не умре маче смрћу мањом, мање смртоносном од смрти којом умре смртник, неутолно жедан вечнога Сада, до последњег издаха удишући сву светлост.

Смрт је једна, недељива.

У свима и свакоме дејствује иста целокупна смрт.

У смрти једнога бића, незнано како а стварно, одједном умру сва бића.

Ко је крив, онда, за свеопшту смрт?

„Нисам ја крив!“

(Зазујало му у мозгу, код хипофизе, зунзарски).

Крив је онај који је чуо метафизички врисак умирућег живота, пиштећег мукло из смамуљане кесе на киши – глас смртности саме, вапијуће у пустињи бића.

Крив је онај који је кукавички (да не упрља руке, да се сачува од сваке могуће кожно-поткожне позледе) врхом кишобрана размакнуо дршке кесе и у њој видео згажено маче, допола спљескано. Крив је онај који је, уздрхтавши, погледао у исколачене очи мачетове, беле од смрти, и у њима препознао своје очи, очи свих бића умирућих од памтивека.

Крив је онај који је, ошинут муњом страха над страховима, предобразином смрти – несвете, скврне, устукнуо корак уназад, ужаснут, раздраног духа, претрнуле кичмене мождине, мошница скамењених.

Крив је онај коме нису грунуле сузе над светим створењем, испале утробе, живим још, авај, у предсмртној агонији, горој од смрти.

Крив је онај који том бићу умирућем, у тренуцима његовог краја, није наденуо име, да не умре безимено, јер име је све у времену, све – у вечности.

Крив је онај који је тада у себи промуцао: „Нисам ја крив!”, самооптуживши се порицањем, да се оправда, хотећи да стресе са себе отровну нечист ужаса најпротивприроднијег, што му је нетремице, из бездна, зурио црно у срце.

Крив је онај који је, уверен чврсто у исправност сопствене стазе кроз смртност, кренуо, охол, да пред смртницима којима је дах у носу, суптилно распреда о пореклу зла, смислу страдања деце и оправдању Бога на суду свих крвоужаса људске историје – незајажљиво смртотезне, смртоносне.

Неживо, немртво маче у кеси, безазлено, незлобиво посве, без икакве своје кривице, не наудивши никоме, умрло је због зла, бесано дејствујућег у часцима и сонима.

Откуда зло у светлосној сфери висећег врта живота, крчког над понорима, веома доброг и красног од часа постања?

Како то да се нечист толико гнусобно, гадно прикосњује живе чистоте, оскврњујући је смрћу?

„Ово су руке убице”

Стојећи над мачетом великомученичким – кравом жижом све смртности, погледао је своје руке, неговане коже и уредних ноктију, руке градског учењака читалачки негованих шуљева и подгузних стрија, руке још мало па наживо мумифициране од филигранског неживота, које никад не подигосе ништа теже од налив-пера и књиге, прстних мишића ослабљених услед потпуног физичког нерада, бескрвних од пријатности спекулативне доколице, и прошаптао: „Ово су руке убице”.

Не беху то ни братоубилачке руке Фећке робијаша, ни бабоубилачке руке Раскољниковљеве, ни оцеубилачке руке Смердјаковљеве, ни самоубилачке руке Кириловљеве, Ставрогинове, ни богоубилачке руке Петра Степановича Верховенског.

Поменута шесторица беху убице из страсти, а страст је страдање, *passio*, *páthe*.

Каменосрдност спрема свакоје другости, поготово страдалне – бестрасни злочин је без казне, без укуса и мириса, а смрди васионски, крозвременски.

По смраду срца њиховог познаћете их. Еда ли миомирише шафран с гангрене или цимет са цркотине? (сетио се реченице из свог излагања, кошмарно преиначене).

Узео је, из кожне ташне с ћилибарским дугметима, одштампани текст свога излагања, под подужим радним насловом (да звучи што ученије, што умственије), и бацио га у први контејнер, заједно с кемпишобраном и роршаховским миокардом.

Није наставио ка тролејбуској станици, већ се, кроз густе кишне завесе познојесење вечери, упутио пешке к оближњем парку, и даље, низбрдо, декириковски искренутим булеваром, и даље, уз металну банку аутопута, кроз мркљине ноћне, и даље.

Даље, од свега.

Од сваке теодикеје.

Најдаље.

Син лажи

Модератора трибине обавестио је, пославши му поруку пејцером, да је, због повреде скочнога зглоба („у журби, склизнула нога низ ивичњак тротоара, напрела тетива”), нажалост, физички спречен да учествује у разговору о теми које се, како је нагласио, „находи у жеравичној жижи његовог теоријског прегнућа”.

Слагао је да се оправда.

Због тога се – обично, по правилу, увек – и лаже.

Смртник је биће које се правда, лажући, и, правдајући се, лаже.

Пред небом, пред земљом, пред ваздухом, пред водом, пред ватром, пред ветром, пред вртом, пред росом, пред брезом, пред сунцокретом, пред мравом на надланици, пред топлим асфалтом ноћним, пред паром из канализационих отвора уличних, пред семафором у магли, пред празном собом свог смртништва, пред сопственим дахом на стаклу, пред огледалом у огледалу сопства, пред несносним срамом под јорганом, пред каријесом душе, скривеним у осмеху, пред задахом сопственог међуножја, пред смрадом свог измета у ве-цеима смртности, пред другима – и кад су одсутни, пред мртвима који то нису, пред двосеклим успоменама, пред зубатим забором, пред мимолетношћу свега, пред злосмрадном смрћу.

Зато у лажности сведневно, свеноћно станује.

Лажност му тескобан стан, пун стрепње непрестане, тремора невољног можданих опни и заноктица.

Син лажи – име му је, смртничко име човеково.

* * *

Лаж га је спржила, спепелила у коштаном сржима, и дубље још, у саставима смртности с душом – смагнулом путештвеницом кроз призрачност.

Не – лаж о повређеном скочном зглобу (ко рафинираније, суптилније лаже од амбициозног филозофа, вешца-зналца *téchne*² мисли и речи, језичких обрта, ненадмашно спретнога у баратању корисним нејасностима и употребљивим двосмисленостима?), већ лаж вишеспратна, коју није стигао да изговори на трибини о Богу и злу у романима Достојевског – лаж живота неистинитог, лажног, лажљивог, лажовског, кривотвореног, лицемерног, дволичног,

²Хел. – вештина, умеће.

претворног, преварног, кукавичког, кварног, лукавог, коварног, препреденог, подмуклог, срамотног.

Постидно јесте лажнолажљиво бивствовати, станујући у лажности која је гласно злодејство смрти у бићу смртниковом.

Ћутати, истинословити

Од те вечери, и ноћи, никада више није записао ни једну једину реч, не – о проблему теодикеје, зла и страдања, већ ни о чему.

Уста која занеме од стида, дубљег од бивствовања – гроб су запечаћен изнутра.

Није ћутање – злато, ћутати је спас.

Од сопствене лажности кобне.

Међутим, то је тек корак први.

Треба одбацити лаж и у мислима.

Мисленом ћутању научити се.

Ћутање ума пак није одсуство мисли, већ уздржништво од празномислија, подвиг противсмртни, умно делање најнапорније, немогуће без преображења свега у човеку, чак и ноктију.

То је пак други корак.

Најпосле, лажност из срца треба искоренити.

Ћутање срца у истини искусити.

Пут је то крвавог зноја – душе, не тела.

Најтеже то је, а једино достојно човека: истинословити дахом и духом.

Корак тај трећи – најдаљи је, преко зреника сопственог бића, и најдубљи, дубљи од бездана смртности.

Тад смртник светли, не само у ноћи, већ и по дану, невештаственим сјајем, светлосном ауром, светлокругом свог присуства једноставног.

Ћутање – нарочито

То је, укратко, претприча о Харитону Ћутљивом, који се одрекао све лажности своје и свих гнусних злодела њених, и који се, као бездомни молчалник, носећи завет ћутања као кострет преко нутарње наготе, подвизавао у кршевитим дивљинама Свете Горе Атонске, а кога су, по сведочењима тамошњих отшелника и пештерника, птице, зверчице и гмизавци светогорски пратили у стопу, нарочито у праскозорја, после безгласних свеноћних бдења, што их је служио стојећи, руку уздигнутих увис, до паса у роси, каткад светлуцајући, каткад сав жарећи се, под свекретно непомичним сазвежђима.

Баш као Орфеја, који је песмом из најдубљег срца припитомљавао звери и одучавао људе од људождерства, учећи их поезији као најузвишенијем смртничком делању, одучавајући их од поклонства смрти, кротећи их за красоту – једини истинит стан смртнички, путоводећи их к бесмрћу у речима сијајућим над забором и небићем.

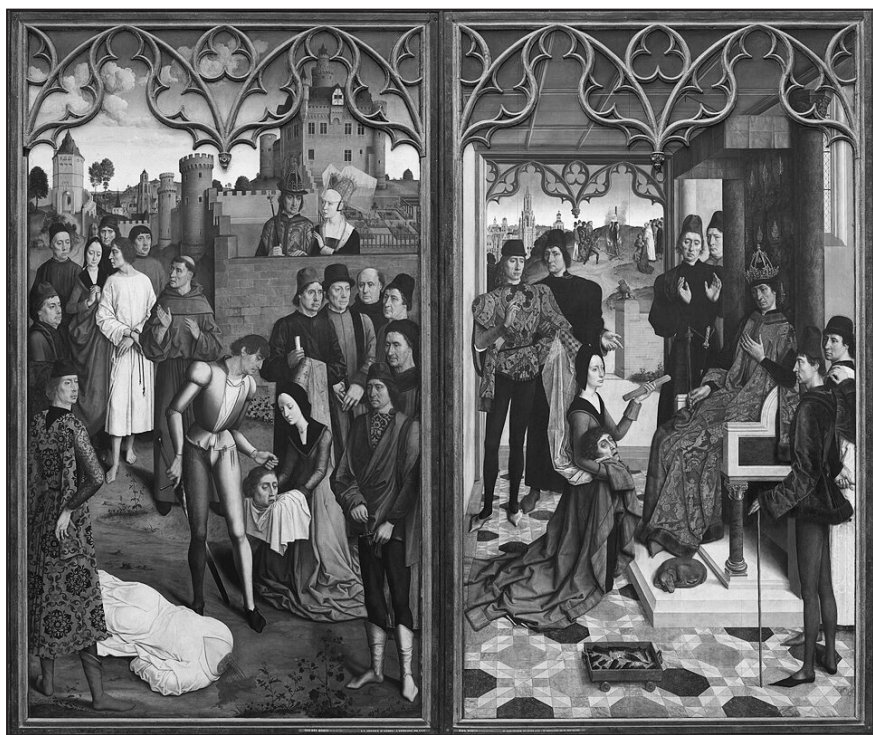
Последњи пут су га, кажу, видели пре седам година, у јулски сутон, на литицама изнад Каруље, високо над светломрцањима сутонског мора егејског, оног истог Одисејевог и Елитијевог, иако чак не беху сигурни да ли то беше он или каква зверка, што, у крајњем исходу, није ни битно.

Сви су – на длану.

Све је – у зеници.

Бол – особито.

Ћутање – нарочито.

Дирк Баутс, *Правда цара Отона III*, 3.325х1.820цм, уље на храстовим панелима, 1471–1475.

Љиљана ЛУКИЋ

СРЕЋНА ЗВЕЗДА

Ђорђе је мрзовољно корачао крај Марије осећајући да му смета што га је она ухватила под руку. Ишло му је на живце њено одушевљење које јој је зрачило с лица. – Дођавола и тај концерт! – мислио је. – Да је, макар, забавна или народна музика! И баш као у инат на телевизији пренос: Црвена звезда – Партизан! И зашто је, на крају уопште пошао? Па нека му, тако му и треба кад хоће да слуша жену. И ако му само још једном приговори да је никуд не изводи! Нека му... прогута бесно плувачку и убрза ход уживајући како ће Маца (тако ју је звао од миља) морати да скакуће на својим високим потпетицама да би одржала корак с његовим. – Немој да уђемо у салу као да смо завађени! – шапну му Маца.

Касније Ђорђе није могао да се сети ни кад је ушао у салу ни кад је почео концерт. Био је толико љут да није примећивао ништа око себе све до оног момента (није видео ни кад се дигла завеса!) кад је на отвореној сцени угледао Њега. Застао му је дах и кроз свест је прострујала реч: Зекан. „Зекан!” – поновио је шапатам баш у тренутку кад је пијаниста излазио на сцену. Маца, којој се учинило да је чула: „Звекан!” пресече Ђорђа ужасним погледом и одмаче се од њега. Али њен муж то није ни приметио. Његов поглед био је привучен великим белим клавиром, који је имао златножуте инкрустације по ивицама. Баш као и њихов Зекан.

Једног мајског поднева заблистала је Његова лепота. Кад су радници скинули хартију којом је био обложен, указао се он, велик и бео, као неко привиђење. „Ау!” – оте се уздах неком од дечурлије, па чак и возач камиона и његов помоћник, држећи у рукама конопце, помоћу којих ће необични предмет спустити на земљу, застадоше изненађени Његовом лепотом. Возач помери поглед ка кућерку, промеша плувачку у устима и испљуну је недалеко од себе. Мајка, прва схвативши тај гест, узвикну гордо: „Па коме треба то господско ђубре?” Отац је у неприлици додиривао свој стари, похабани шешир који му је био натучен на чело. Осећао сам како ми сунце пече у

теме и чинило ми се да ме ноге не држе. Дугајлија додаде конопце помоћнику, ишчупа травку из нашег дворишног ћилима и, стављајући је у уста, важно закључи: „Вратићемо ми то у град. Овде нема где да се смести!”

– Никако! – плану отац. – Наћи ћемо ми њему место.

Дугоња слегну раменима у стилу штамесетотиче и нареди помоћнику да истоваре терет, што и учинише.

Ускоро угледасмо облак прашине који је дизао камион одлазећи прашњавим путељком. Прашина нам је окретала поглед на другу страну, ка сламној настрешници испод које се сад налазио онај чудни, тајанствени предмет. На неравној, кокошијим изметом, запрљаној земљи, изгледао је сад некако сасвим другачије: тужно и јадно. Отац је запретио да ће извући уши, (а знали смо како то изгледа!) сваком од нас ко се усуди да се приближи настрешници. Зато смо стајали поиздаље, свако занет својим мислима. Питао сам се да ли сам нешто слично видео у циркусу и нисам могао да се сетим.

Мало затим стигла су и дечурлија са суседног салаша, знајући да се код нас нешто необично дешава, јер им је на то указивао облак прашине изнад пута ка нашој кући. Деца су побожно гледала у необичан предмет, жељна да му се приближе. Мој брат Милош, који је био говорљивији од мене, с висока је одговарао на безбројна питања која су деца постављала. Тако су сазнала да је онај камион стигао право из С. и довезао нам наследство од тета-Ане.

За ту тета-Ану знало се надалеко по свим салашима. Још од малена деца су сазнавала причу о томе како је гроф А, долазећи једном у лов на дивље патке, међу мусавом дечурлијом, приметио лепу плавокосу Ану и одвео је са собом. Наш деда је допустио да гроф усвоји његову ћерчицу не зато што су А. били власници свих тих имања него што је имао много деце и одлазак једних гладних уста био му је добродошао. Знало се да се Ана развила у лепу девојку, али се није удала: Кад су му 1918. године одузета имања, гроф А. се са женом, склониио некуд у северну Мађарску, код жениних рођака, а Ана која није хтела да пође са њима остала је у С.

Од тада се за Ану ретко ко интересовао. Знајући да су остала деца сазнала о нашој тета-Ани оно исто што и ми, тј. да је она преминула, моја сестра Јула дотрчала је, сва уплакана, у кућу вичући: „Мама, отимају нам нашу тета-Ану!” Мајка, која није волела ни да чује за Ану, љубоморна што отац има родбину у граду, одговорила је: „Дођавола и Ана и њени господски хирови! Да нам је оставила коју пару, боље би било него што нам је дала оно чудовиште!”

Али од тог дана живот у нашој кући је постао прави пакао. Није било вечери да се отац и мајка нису препирали. Узрок је увек био исти: клавир. Та реч спомињала се у писму, у коме је била тета-Анина посмртница и копија њеног тестаментa, где је записано да клавир оставља мом оцу, надајући се да ће неко од његове деце имати смисла за музику. Ономе од нас ко би пошао њеним стопама и постао професор музике, исплаћивала би се стипендија од тета-Анине уштеђевине. Али ту је постојала и специјална клаузула: ако нико од нас не буде талентован за музику, онда клавир можемо задржати, али ће стипендију добити ученик кога одреди Музичка школа у С.

Док је мајка стално говорила да клавир треба продати и тако доћи до новца за најосновније потребе, отац је био одлучно против тога, тврдећи да је грех не извршити тестамент било кога, а посебно кад је у питању неко ближњи, као његова сестра. Мајка је падала у хистерiju тврдећи да је он ту сестру, као, уосталом, и она њега, видео само једанпут у животу. При помену тета-Ане мајка је увек грубо и увредљиво реаговала, чак је тврдила да је очева сестра била „мало онако”, не смејући никад да пред оцем изговори реч: *луцкаста*, што опет није пропуштала да каже пред нама децом: „Да није таква” – додавала је – „не би нам оставила оно чудовиште које не можеш унети у кућу.”

Ја сам се сећао како нам је мајка причала да су она и отац посетили једном тета-Ану у С. Изненадили су се нередом који су затекли у њеној соби и зачудили таваници која је била скоро црна јер соба није годинама кречена ни молована. Замишљао сам дугоногу тета-Ану која се, по мајчином тврђењу, облачила по старој моди у хаљине до чланака и обавезно носила ташницу од перли, сву пожутелу и изједену од мољаца.

Међутим, колико год нам је клавир донео непријатности у кући, толико смо заслуживали поштовање у школи. Наш учитељ, који је тукао сву децу и за најмању непослушност, мог брата и мене почео је само да опомиње. То нам је прибавило велико поштовање код деце која су нам говорила: „Благо вама кад имате клавир.”

Сам учитељ је долазио неколико пута код нас, показао нам на ком месту се свира и одсвирао неколико мелодија. Ми нисмо били одушевљени том свирком и кад је Милош изјавио да му се више свиђа свирање сеоског хармоникаша Јошка, ми смо прихватили његово мишљење. Али учитељ се није обзирао на то, звао нас је једног па другог до клавира и терао да за њим понављамо: „До, ре, ми, фа, сол, ла, си, до!”, што је у нама изазивало силан смех. Чак се и учитељ, који је иначе био веома озбиљан, смејао с нама, називао нас обешечањима и тврдио оцу да ће нам измаћи она стипендија у С, јер смо ми, како је говорио, „глуви за музику”. Али, ипак, говорио је оцу да се ту никад не зна, да се слух још може развити и да ће он покушати следеће године да вежба са мном. Кад би учитељ отишао, мајка је тврдила да њега више интересује наша ракија него клавир, на што се отац љутио говорећи: „Да је жена добра, и Бог би је имао.” Мајка се крстила на те речи тврдећи да ће то испричати у цркви на причешћу, али је знала да јој отац то не би опростио.

Ипак, било је нешто у вези с клавиром што нас је одушевљавало. То су посете суседа, познаника, па чак и људи с удаљених салаша које уопште нисмо знали. Сви су долазили код нас, пуни радозналости, да виде наш клавир. Обилазили би полако и пажљиво око њега, чудили се лепој изradi, отварали поклопац, најпре бојажљиво а онда сигурније ударајући насумце по црно-белим диркама. Отац се на то мрштио, набирао боре на челу и повијао леђа као да ударају по њему самом, али је стрпљиво подносио и то малтретирање.

После тог седало би се на клупу, недалеко од настрешнице, под којом је био клавир и настављало се бескрајно ишчуђавање у стилу:

„Да сам умро, не би знао за то!” Притом се обавезно спомињала наша тета-Ана, уз нагађање колика би могла бити уштеђевина коју је оставила. Кад се сазнало да је у погледу школовања, учитељев избор пао на мене, сви су тражили да ме виде и тапшали ме по раменима говорећи: „Ти ћеш бити господин и ништа нећеш радити!” Ја сам сијао од радости и жудно сам упијао сваку изговорену реч.

Кад би посетиоци отишли, мајка је била још љућа и жалила се да јој те дангубе одузимају силно време које би могла корисније употребити. Али временом су се и посете проредиле а наш салаш је опет утонуо у свој свакодневни мир.

Једног летњег дана дотрча, сав уплахирен, мој брат Милош вичући: „Умро учитељ!”

„Умро учитељ!” Док је Милош то понављао, сав црвен у лицу, ја сам стајао као скамењен. Мајка на те речи само отхукну: „Оде наследство!” И, заиста, она је обично, а у овом случају потпуно, била у праву.

Након смрти учитеља, кога су сви у селу ожалили, а највише ми деца, заборављајући притом батине које нам је делио, досели се учитељица која није показивала никакво интересовање према музици. Кад смо по распореду имали певање, она нас је пуштала у двориште да се играмо, на чему смо јој били бескрајно захвални, уживајући у трчању за крпењачом.

Отац је, ипак, једне недеље, обукавши чисту белу рубену кошуљу и носећи у руци пар пилића, отишао до учитељице да је замоли не би ли ме подучавала у свирању клавира. Увече се вратио носећи оне исте пилиће, мрк и натуштен, као да су му најрођеније поубијали. Видећи га таквог, ми деца гледали смо да му се изгубимо с очију, али он нас није пуштао говорећи да треба да знамо како га је учитељица примила. Понављао је по неколико пута како му је „одбрусила” да она није „танцмајстер” ни „шпилмајстер”, да се она „не завлачи” по селу учећи децу свирању и да она никакве „презенте” не жели и неће да прима. Отац је, испричавши то, наредио мајци да одмах закоље „оне пилиће” јер „знамо се и ми гостити”, а на мајчину притужбу да у календару није црвено слово да једемо месо, дохватио је шибу иза врата, којом су тукли нас, децу, и полетео на мајку.

Док су се пилићи пекли, отац је седео поднимљен за столом у кухињи и наливао стално ракију. Ми, деца, очајнички смо се борили са сном, настојећи да дочекамо печене пилиће. Али, очи су се саме склапале и кад бих успео да их отворим, угледао бих очево лице пуно туге. Нисам знао да ли да жалим њега или себе што ће ми измаћи стипендија. Али с друге стране јављала се и врста задовољства: деца ме више неће звати Јошко и упоређивати с нашим сеоским хармоникашем. Ми, деца, те вечери, ипак нисмо појели пилиће јер смо заспали а и сутрадан су нам присели, пошто се отац толико напио да је скоро умро због слабог срца.

Али невоље с клавиром тек су долазиле. Након лепих дана, почеше да падају кише и наш салаш је био пун бара. Киша је, на неким местима, цурила и кроз настрешницу, под којом је био клавир, те су се на њему појавиле велике жуте флеке. Отац је крпио настрешницу,

подметао старе шерпе и лаворе, умотао клавир у ћебе и проклињао кишу која не престаје да пада. Мајка је предлагала оцу да оде у С. и потражи неког купца коме би продао клавир, макар у пола цене, али отац није хтео то да учини.

За време зиме, која је те године убрзо наступила, отац је често ложио ватру око клавира „да се дирке не смрзну”. По нашем мишљењу он се више бринуо о клавиру него о нама.

Али чим је грануло пролеће, на клавир као да је потпуно заборавио. Ујутро је одлазио на њиву и навече се касно враћао тако да није ни обраћао пажњу на клавир. Но уместо њега, око клавира се врзала моја сестра Јула, која још није ишла у школу и као мала није имала неке одређене послове. Она је доносила мачку и мачиће, те држећи у руци њихове шапе, ударала по диркама, хвалећи се како ће научити мачке да свирају. Али кад би јој и то додијало, узимала је очев бич, пењала се на клавир и, имитирајући очев глас, викала: „Ајде, Зекане!” Зекан је, у ствари, био наш коњ, који је те зиме угинуо од старости и ми смо једва дочекали да опет имамо неког Зекана, па макар то био и клавир.

„Зекан” није служио само Јули за игру него и нашим мачкама и кокошкама. Понекад бисмо крај њега нашли јаја која је ту снела нека од наших кокошки а кад је једном Јула била дуже болесна и није се врзала око „Зекана”, ја сам, желећи да вратим крпењачу, која ми је ту запала приликом шутирања, открио, у неким крпама око клавирских педала, петоро лепих мачића, које је љубоморно чувала наша мачка Маришка.

Временом се и „Зекан” изменио: његовалепа блистава бела боја претворила се у неку олињалосиву, инкрустације су се само понегде сачувале, а на неким местима, где је даска иструнула и створиле се читаве рупе, видео се скелет клавијатуре. Мајка је учинила још један практичан покушај да се „Зекан” исцепа у дрва, али отац је и то одбио и тако је наш „Зекан” остао да дотрајава под настрешницом.

Ђорђа тргну из размишљања снажан аплауз. Угледа задовољно лице пијанисте који се клањао на све стране, отпоздрављајући раздраганој публици. „Величанствено!” – шаптала је Маца Ђорђу на уво, показујући му мимиком да и он аплаудира. Он је механички послуша, исто као што и крену за њом ка излазу. Притом баци још један поглед на клавир. Знао је да то није и не може бити „Зекан” јер је њиховог „Зекана” прогутао пожар који су Немци подметнули на њиховом салашу тражећи партизане. Пламен је однео у пепео кости Ђорђевић родитеља, као и брата и сестре, у које су Немци најпре пуцали, а затим их полили бензином и запалили. Ђорђе је надживео своје и „Зекана” захваљујући случају што је у једној пустари чувао стоку.

И тад, излазећи из сале, Ђорђе је мислио како је клавир горе на бини, исти као и онај пре толико година истоварен на њиховом салашу. Али да и клавири, као и људи, ношени неким својим судбинама, могу бити срећни или несрећни у животу.

Њихов „Зекан” није био рођен под срећном звездом.

Александар ОБРАДОВИЋ

КОМПРОМИСОМ ЂЕШ МЕ, КОМПРОМИСОМ ЂУ ТЕ

Миодраг је скоро пуне двије деценије био хирург. Поштован од колега, вољен од пацијената. Није могао да замисли живот без операционе сале. Као да је то било једино мјесто гдје су све бригае овог свијета престајале да постоје.

Једног дана, добио је позив од министра здравља, голобрадог младића коме је, донедавно, био ментор током специјализације. Испоставило се да министар жели да га именује за директора највеће болнице у земљи.

Упркос томе што је тај предлог доживљавао као велику част, Миодраг није могао да се одвоји од операционе сале и да хируршку униформу замијени директорским одијелом. Управо је то причао младом колеги, који га је нестрпљиво прекинуо.

– Добри мој Миодраже, па не морам теби да објашњавам да је то као вожња бицикла. Заправо, још више, то је дио нашег аутономног нервног система, и не можемо да заборавимо да оперишемо, све и да хоћемо. То је налик дисању. Него, да ти мени помогнеш. Људи у болници те поштују, а и име ти некако предодређено за директора. Ем мио, ем драг, а озбиљан и цијењен.

– Ако баш не морам, ја не бих. Не сумњам да се прегршт колега нада да ћете их се сјетити. Има међу њима и доста универзитетских професора. Да ли сте о њима размишљали? Њихов друштвени углед је далеко већи од мог.

– Ма, доста ми је тих академских досадних мољаца. Узјогу не се кад добију позицију власти. На факултету се живи не чују, а овамо, кад им даш праву власт, све би одмах да мијењају. Мени треба неко ко је мало више на земљи. Ко разумије да у животу некада треба попустити. Некад попустиш ти, некада ја, и обојица будемо задовољни. Већ смо фино сарађивали. Знаш ме, што се каже, у душу. Имаћеш подршку као нико прије тебе. Само пристани. Компромис кућу гради.

Миодраг је оклијевао... Сметало му је што млађани колега не поштује разлику у годинама, али можда је то био начин да покаже своју непосредност и блискост са некадашњим ментором. Ове нове

генерације свакако све мање персирају једни другима, док је за припаднике такозване старе школе то било обавезно. Персирало се на послу чак и кумовима, а камоли старијем колеги.

Министар је жељно ишчекивао одговор на своју понуду и, у жељи да појача ефекат самоувјерености да не може бити одбијен, пружио је руку као знак да жели да се рукује са Миодрагом. Овај, сатјеран у ћошак тим потезом, више рефлексно узврати испруженом руком.

Тек када му је министар раздрагано честитао на именовању, постао је свјестан да је прихватио понуду...

Првих мјесец дана у улози директора је био најтежи период у Миодраговом животу. Имао је осјећај да је прочитао више страница текста него током читавих студија. Све би било иоле лакше да је читао научне радове и стручну литературу, али оно шта је радио било је упознавање са административним правилима функционисања установе, ишчитавање статута и систематизације, разних закона, за које до скоро није ни знао да постоје.

Комуникација са министром је на почетку била свакодневна, а онда све рјеђа. Није да му је сметало што се мање чују...

Током првих неколико мјесеци успијевао је да једном седмично има оперативни дан и тог дана би се осјећао као на продуженом викенду. То је био једини начин да напуни батерије. Онда су га административне обавезе толико поклопиле да је имао оперативни дан једном мјесечно, а око пола године касније морао је потпуно да одустане од рада у сали.

У међувремену, још увијек је чекао да се догоди оно што је министар говорио – да ће некада он бити тај који попусти, а некада Миодраг. Чинило му се да министар, још увијек, ниједном није попустио...

Управо претходног дана су имали непријатан разговор о донацији контингента хируршких маски и стерилних газа из једне угледне земље чланице Европске уније. Испоставило се да је рок употребе опреми истекао прије више од осам мјесеци, али Министарство здравља није могло да одбије донацију, јер би такав потез био схваћен као увреда.

– Миодраже, ја сам мислио да си ти паметан човјек који зна шта је снага компромиса. Узмеш то, сликаш се са амбасадором и фино ту опрему закључаш негдје у најтамнији буџак болнице. Као да ће ико да те пита за то. Тјерам ли те да шта од тога користиш? Ево, ако ће ти бити лакше, могу и ја да дођем да се сликамо заједно са амбасадором на примопредаји донације. Одштампај једну захвалницу и то је то.

– Господине министре, све и ако пристанем да тако урадим, како да на крају године објасним одбору директора потребу да у буџет за наредну годину укључим опрему коју већ имам на стању у магацину?

– Молим те, реци ми да се шалиш. Па тај исти одбор ти ја контролишем. Ти ће да ти одобре све, само да наставе да примају

своју надокнаду. Вјеруј ми. Рекли смо: „Компромис кућу гради.” Не буди толико тврдоглав. Сад ћу звати амбасадора да му потврдим и сјутра у девет ујутру рачунај да смо код тебе у кабинету. Договорено? Тишина је одзвањала телефонском линијом, а онда ју је замијенио тежак уздах праћен потврдним одговором искусног хирурга...

После неког времена, министар је позвао Миодрага и рекао му да му је преко архиве послао биографију момка који је недавно завршио медицински факултет. Захтијевао је од њега да новопеченог колегу распореди на Одјељење хирургије. Тражио је од Миодрага да ништа не брине и не пита. На крају разговора наговестио му је да је ријеч о сестрићу његове жене.

Миодраг је са зебњом, помијешаном са зрном наде, потражио поменути биографију. Годинама на хирургију нису могли да привуку никога ко би направио разлику и, упркос најави која није обећавала, желио је да сам процијени има ли шанси да су случајно уболи премију. Нажалост, испоставило се да је ријеч о особи која је медицински факултет студирала скоро онолико колико је Миодраг био хирург. При погледу на фотографију у биографији схватио је да није ријеч ни о каквом момку, већ о човјеку који је почињао да улази у зреле године.

Просјечна оцјена током студија откривала је да наведени није продужио студије како би сакупио што веће оцјене, већ просто из разлога што није могао другачије.

Разочарано је узео мобилни телефон и кренуо да зове министра, а онда је у подсвијести чуо министрову причу о компромисима и, умјесто позива, само је немоћно спустио телефон.

Неколико тренутака касније, од своје секретарице је затражио да позове новопеченог колегу и каже му да се наредног дана јави на посао. Док је разговарао са секретарицом посматрао је свој одраз у огледалу. Одијело и кравата су га све више стезали, упркос томе што је из дана у дан бивао све мршавији.

Истог дана када је сестрић министрове жене почео да ради на хирургији, Миодраг је поднио оставку и вратио се на Одјељење хирургије. Министру се више није јављао на телефон...

Прошли су мјесеци, Миодраг је радио више него икада. Као да се трудио да надокнади све што је пропустио док је правио компромисе за министра. Када би се срили случајно у пролазу, или у одјељенској сали за састанке, сестрић министрове жене би га крвнички гледао. Вјероватно јер је Миодраг једини знао како је он уопште почео да ради на хирургији, а и зашто је у рекордном року добио специјализацију, без икаквог конкурса.

Онај ко је уређивао оперативни програм строго је водио рачуна да се Миодраг и нови колега никада не нађу заједно у сали.

Дошло је лјето, сезона годишњих одмора. Обично тада искуснији лекари користе одморе, а новопридошли специјализанти

„чувају кућу”, па је тако и Миодраг био на одмору, у планини, а сестрић министрове жене на дежурству.

Одједном је у ургентном блоку болнице настала пометња. На хитан пријем доведен је министар здравља због тегоба које су указивале на унутрашње крварење непознатог поријекла. Била је неопходна неодложна експлоративна операција, током које се пацијент отвори како би се на лицу мјеста утврдило шта је узрок крварења.

Како су сви хирурзи у смјени, осим новог специјализанта, били у оперативним салама, није било дилеме ко ће преузети министра. Била је то уједно идеална прилика да мужу своје тетке захвали на указаној прилици, тако што ће му спасити живот.

Одлучио је да не чека и не зове никог од старијих колега. Наредио је техничарима да припреме салу и позову само приправног анестезиолога...

Министар је све вријеме био без свијести, али чим су га увели у операциону салу, као да га је познати мирис подсвјесно тргнуо. Пробудио се и погледом потражио позната лица својих колега. Није препознао никога.

Одједном се пред његовим лицем нашло лице љекара прекривено хируршком маском. Очи су му изгледале некако познато.

– Не брините, министре, у сигурним сте рукама. Тетка ће бити поносна на мене. Знате, у нашој породици су генерације мало измијешане, па сам ја старији од тетке. Хвала што сте ми помогли да се запослим овдје и тако остварим сан својих родитеља.

Министар није био сигуран шта овај човјек прича. Мислио је да је анестезија већ почела да дјелује.

Још једном је запиљио у очи љекара пред собом, а онда се сјетио фасцикле која му је данима стајала на столу и коју је послао Миодрагу, баш прије његове оставке...

Љекар који је водио његову операцију нешто је говорио техничарима, а министар је био скоро сигуран да је чуо како сестрић његове жене каже:

– Сестро, спремите компромис.

Министар је панично колутао очима, немоћан да ишта изговори. Гледао је маске на лицима медицинског особља око себе и газе које су припремали, па му се поглед опет приковао за љекара. Чинило му се да се испод хируршке маске љекар широко осмјежује. Чуо је анестезиолога како му се обраћа, а потом и како му одбројава од десет уназад.

Да министров аутономни нервни систем није тонуо у сан, сигурно би га облио хладан зној.

Драгиња РАМАДАНСКИ

*ШТИТ ПСЕУДОАУТОРСТВА:
СПАСЕЊЕ ЛЕПОТЕ У ТЕШКИМ ВРЕМЕНИМА*

Данас је готово немогуће посматрати опус Михаила Шолохова изван контекста контроверзе о ауторству *Тихог Дона*. Озбиљне књижевне анализе сугеришу да Шолохов није сам написао своје највеће дело, већ да је дошао у посед рукописа који је послужио као основа његовог раног књижевног успона. Улазак младог, неискусног писца у већ припремљену матрицу, под покровитељством искусних ментора, далеко је комплекснији од пуког присвајања туђег дара. У поретку који је немилосрдно сатирао сваки неподобан глас, зрела, уметнички супериорна реч покојног Фјодора Крјукова била би, због ауторовог белогардејског порекла, засигурно изгубљена у архивама државне безбедности, и трајно избрисана из памћења. Из те перспективе, Шолоховљево учествовање у псеудоауторству заправо је представљало сурови, изнуђени маневар ради преживљавања самог дела. Да би та велика књижевна супстанца уопште угледала светлост дана и допрла до читалаца, она се морала подвргнути мимикрији — промени имена аутора и идеолошког заштитног знака. То је био језив, готово надљудски компромис: улазак у сценарио спасавања књижевне баштине по сваку цену, па и по цену сопствене душе и интегритета.

Прихватањем те улоге, млади писац постаје заробљеник беспопштедне мисије очувања генијалног текста, што је терет који далеко превазилази снагу и капацитет индивидуалног ега. Када се узме у обзир да и само друштво пати од болесне савести, ова књижевна афера престаје да буде прича о безобзирној крађи. Александар Серафимович и Максим Горки нису били слепи извршници воље режима, већ књижевници од формата, који су сместа препознали снагу завичајне козачке речи; знали су да дело таквих размера не сме бити препуштено ломачама цензуре. Истинска кривица не припада толико појединцима колико епохи, која је пред уметнике поставила немилосрдан избор: дозволити уништење рукописа класног непријатеља или пристати на лажно ауторство. Из те перспективе, Шолоховљева судбина престаје да буде банална биографија плагијатора и прераста у дубоку људску драму писца који је пристао на улогу лажног оца како би спасао туђе чедо.

Утемељена на мотиву племените обмане као залогу новог почетка, приповетка *Судбина човека*, написана 1956. године, може се читати и као подсвесна, метатекстуална парабола. Ако је Шолохов заиста присвојио рукопис Фјодора Крјукова, онда то није пука патриотска прича, већ књижевна крипто-исповест и покушај самооправдања пред сопственом савешћу и историјом.

Званична критика канонизује Андреја Соколова као непоколебљивог совјетског Херакла чије „велико срце” усваја сироче Вањушку. Идеолошки поредак захтева здравог, функционалног хероја-победника, па зато владајућа читања одбијају да виде Соколова као дубоко трауматизованог, емоционално осакаћеног човека који покушава да побегне од сопствених демона и улоге невољног крвника. Таква тумачења, која се деценијама одржавају вештачким дисањем школских програма, представљају пример како идеологија инструментализује књижевну критику ради очувања диригованог модела. Тамо где академски догматизам види „тријумф социјалистичког хуманизма” и стаменост совјетског човека, пажљиво понирање у слојеве текста открива унутрашње урушавање.

„Први пут у животу убио сам, и то свог рођеног... Али какав је он рођени? Он је гори од туђина, он је издајник... Осећао сам се тако лоше после тога, страховито лоше, хтео сам да оперем руке, као да нисам човека удавио, већ неку гадну животињу...”

Овај цитат разоткрива психолошки раскол унутар саме приповедне матрице. Иако Соколов покушава да дехуманизује жртву називајући је „гадном животињом” како би ублажио сопствени чин, телесна и психолошка мучнина коју осећа сведочи о потиснутој кривици. Жеља да „опере руке” попут Понтија Пилата доказује да чин одузимања туђег живота оставља трајни духовни ожиљак, чак и када је извршен ради спасавања саборца. Оно што се десило у мраку порушене цркве, која овде не функционише као обичан ратни логор већ олтар на коме се приноси жртва – не може се спрати. Метафоричко прање руку постаје вечни ритуал брисања трагова туђе крви са сопственог књижевног и политичког успеха.

Сцена у којој Андреј Соколов ликвидира младића који је најавио отпадништво од заједнице, тиме губи карактер промишљене етичке пресуде. Соколов жртву на спавању дави рефлексно, као индоктринирани војник чије је деловање потпуно аутоматизовано силом једне државне вере. Истовремено дирљив и немилосрдан, тај чин представља надљудски степен идеолошке условљености. Соколов искрено верује у виши циљ; његов стисак око врата младића није вођен мржњом, већ апсолутном подређеношћу поретку који је у њега дубоко утиснут. У том тренутку, уметничко ткиво надраста намере самог творца: Шолоховљеви јунаци знају више од аутора. Док писац покушава да конструира свесно самооправдање и успостави неми дијалог са унутрашњим судијом, његов јунак огољује трагичну истину епохе – да је доктрина постала природни рефлекс, а жртвовање човека примарни услов опстанка.

Демонстрација непоколебљивости али и потресне индоктринације, доживљава врхунац у антологијској сцени испијања вотке пред немачким командантом Милером. Када Соколов поносно одбија да утажи глад и наздрави за тријумф непријатељског оружја, он прераста у надчовека по мери социјалистичке идеје. Та храброст није пуки, изоловани хероизам, већ је нераскидиво повезана за колективни рефлекс одговорности: императив заједништва јачи је од нагона за самоодржањем.

Док Шолохов покушава да умири савест и оправда пакт са демонима нужде, његов јунак кроз ритуал испијања вотке за сопствену смрт подиже споменик рашчовеченог времена – успевајући да сачува поредак, понос и свету дужност према колективу. Човек који без узмака испија чашу за сопствено страдање, а потом добијени хлеб братски дели са логорашима, демонстрира огромну духовну чврстину. Као етички пали субјект, он би пред мучитељем пузио или пио из очаја. Овако, он делује као непоколебљиво оличење сурове идеолошке доследности. То је психологија којој је заједница све, а појединац ништа.

Међутим, у контексту дехуманизоване епохе из које ова проза израста, слобода избора испоставља се као чиста илузија. Андреј Соколов није пали човек, јер нема луксуз унутрашњег посртања – његови потези су судбински, и условљени колективним кредом, који је усвојио као једини вредносни систем. Дављење младића на спавању не изгледа као чин садизма или моралног пада. Оно делује застрашујуће природно, као када имуни систем рефлексно одбацује страно тело да би организам заједнице био одбрањен. То није пад у грех, већ трагични тријумф војничке и партијске догме над самом импликацијом људскости. Његова савест није испрљана на баналан начин; она је растрзана јер он дејствује унутар система који од њега захтева да буде и егзекутор и спаситељ.

Постављањем политичке кодираности испред херојства или палости, укрштањем дубоке психолошке и друштвене условљености, ова новела поседује више истине него што то догматска критика може да наслути. Оваквим уметничким обртом доспевамо до својеврсне аболиције ликова и искупљења самог ствараоца, а терет кривице смештамо тамо где једино и припада – на немилосрдно попрште епохе. Овај увид у природу доктринарне вере неупоредиво је веродостојнији, дубљи и књижевно супериорнији од тезе о а приорном херојству или пукој моралној деградацији. Тај концептуални продор уједно је кључ који отвара Шолоховљев унутрашњи пакао.

Да је Андреј Соколов пуки извршилац који хладнокрвно дави саборца у цркви, или да је Шолохов тек лопов који отуђује рукопис зарад новца и славе, пред нама би била прича о баналности људског нитковлука. Међутим, када убиство постане аутоматизовани рефлекс индоктринације, а плагијат изнуђени пакт ради спасавања уметничког знамења, ступамо у простор трагедије античких размера. Ликови (и аутори) не чине грех из ниских побуда, већ зато што су ухваћени у жрвањ тоталитарне епохе која је у њих утиснула идеолошки код као природни закон.

Јунаци аутентичне књижевности увек измичу контроли својих стваралаца. Сасвим је могуће да је Шолохов те 1956. године сео за сто са намером да напише совјетски коректну, патриотску причу о тријумфу хуманизма. Међутим, књижевна кохезија је била толико моћна да су његови јунаци проговорили истину и мимо воље аутора. Кроз њих се пројавила сва језа једног урушеног доба: сазнање да се у том свету може остати чист и сачувати лепота само ако рефлексно задавиш издајника на спавању и ако си спреман да подигнеш чашу за сопствену погибију. Зато је овај уметнички обрт пресудан. Он скида Шолохова са стуба срама и претвара његову „аферу” у драматичан споменик уметничке одговорности. Оваква визура не искупљује само пишчеву биографију; она представља радикалан покушај спасавања књижевности од баналног моралисања.

Да би ублажио тај унутрашњи духовни раскол и пронашао привидни мир, Соколов у поратном свету прибегава феномену „лажног очинства”. Дечак Вањушка је сироче, ратна жртва која је остала без породице и идентитета. Соколов је човек коме је рат одузео све: дом, породицу и смисао. Иако наизглед дирљив гест хуманости, ово преузимање улоге родитеља је, психолошки посматрано, пре свега покушај очајничког самоизлечења. Да би спасао себе од коначног лудила и празнине, Соколов пред дечаком изговара свесну лаж: „Ја сам твој отац.”

Ова обмана доноси тренутно олакшање за обојицу, али је тај мир изграђен на нестабилним темељима: захтева прихватање илузије у име утехе. Кривица у подтексту овог односа читава се у унутрашњем немиру који Соколов наставља да осећа, свестан да је кривотворио прошлост како би задовољио (сопствену) потребу за катарзом. Његово срце, окорело од ратних страхота (па и хладнокрвне рационализације након убиства у цркви), проналази спас који делује као привремена анестезија. Соколов не лечи прошлост, већ је заодева новим конструктом, показујући да се у разореном свету чак и родитељство убличава кроз обману.

Овај модел психолошког потискивања прелива се са личног на макроплан. У том контексту, држава присваја улогу врховног, непогрешивог родитеља – „оца нације” – који захтева апсолутну послушност поданика. Као што Андреј Соколов реконструише Вањушкин живот нудећи му нову породичну причу, тако и партијски систем агресивно фабрикује сопствену званичну историју. Осиротели ветеран кроз мит очинства, по цену брисања аутентичне прошлости, купује нови идентитет. Држава као лажни отац не умирује стварну трауму већ је дисциплинује, приморавајући Соколова да игра наметнуту улогу усмртитеља и спаситеља.

Ова амбиваленција своје најмрачније лице показује управо на биографској равни самог аутора, где се активира сурови, метатекстуални Јудин сценарио. Игра преживљавања која се одвија унутар фикције надилази сопствене маргине – и постаје стварни императив опстанка књижевног предлошка. Преузевши туђи рукопис,

Шолохов га је усвојио попут Вањушке, пружио му уточиште под сопственим именом и спасао га од револуционарног нихилизма. Правдајући се вишим циљем, систем и аутор рационализују плагијат као нужност у служби стварања новог државног мита који ће васпитавати милионе. Приповетка *Судбина човека* постаје књижевна валута којом писац купује право на реч и продужетак живота књижевној супстанци *Тихог Дона*.

Крјуков је као белогардејац за совјетски режим био отпадник и непријатељ, и морао је бити ућуткан. Као што Соколов дави младића да би заједница преживела, тако и Шолохов врши чин беспоштедног кривотворења. Он не спасава пуку егзистенцију; он покушава да осигура опстанак самом тексту. Постављањем Шолохова у улогу Јуде у овом сотериолошком сценарију, радикално се мења критичка парадигма – његов грех постаје трагична нужност коју му је сурова епоха наметнула. Шолохов је морао да ликвидира изворно ауторство и присвоји рукопис да би дело могло да васкрсне. Текст је преживео, човечанство је добило једно од најмонументалнијих сведочанстава о руској трагедији, али је узурпатор остао унутрашње деструиран.

Насловом *Судбина човека*, аутор покушава да подигне лични грех на ниво неминовности. Представљајући га удесом човека као универзалног бића, он скида кривицу са сопствене личности пред судом повеснице. Кроз наслов се одвија својеврсно правдање: ратни и историјски вихор ставили су га у неумољиву ситуацију, а све како би спасао оно што се спасти може; то није појединачни преступ, већ универзална људска коб.

Међутим, неискупивост тог дуга избија кроз физиономију патње на крају новеле. Шолохов описује Соколова као човека чије срце „куца на прекиде” и који сваког часа може пасти мртав, док су му очи „препуне пепела” и утопљене у неизмерну тугу. То нису очи тријумфатора, нити човека који је пронашао мир у родитељству. То су очи које знају да је опстанак плаћен туђом смрћу а слава туђим ауторством. Шолоховљево лажно очинство над *Тихим Доном* производи исту врсту унутрашњег терета коју носи и његов Соколов: трајни страх од демаскирања и вечну сенку правога оца која лебди над привидном срећом преживелог сирочета.

У том светлу ни Нобелова награда није значила признање, већ коначну казну за чин узурпације. Није доспела у руке правога аутора јер је он био ућуткан и избрисан из историје, што позицију вечног дужника чини још тежом. Када је скривени власник ван домаћаја, дуг се не може вратити, грех се не може исповедити, а литерарна заоставштина вратити стварном творцу. Отуд неиздржива унутрашња тензија која се претвара у мотив лутања, путовања и заметања трагова. На почетку и на крају приповетке Соколов је приказан у сталном покрету; он непрестано мења места и управља камионима по далеким, прашњавим путевима. То није кретање из радозналости, већ психолошки одбрамбени механизам – бег од места злочина. Докле год траје покрет, докле год су пред њим километри и нови предели,

он успева да одложи суочавање са истином. Посебно је знаковито како Шолохов завршава причу – Соколов и Вањушка одлазе пешке, растварајући се у сивилу хоризонта. Аутор своје ликове шаље у вечито потуцање, што постаје судбина човека који нема дом у сопственој савести.

Овај литерарни мотив преселио се и у пишчеву стварну биографију. Након добијања Нобелове награде, Шолохов је фанатично путовао, обилазећи Европу и рубове цивилизације, места на којима га нико не познаје и где оптужбе за плагијат нису могле стићи. Прогоњен сопственим грехом, носио је ахасверски усуд који му није доносио спокој. Где год да је отпутовао, пратили су га рукопис *Тихог Дона* и сенка правог аутора. Та бескрајна путовања на крај света била су узалудни бег од сопствене савести: географија не може излечити подсвест. Да је изворни творац остао жив, постојао би простор за сукоб, казну или опрост; овако, без сведока, преостао је само страшан унутрашњи притисак: бити слављен као геније, а у дубини душе знати да си тек трагични чувар туђе баштине.

Када су све дислокације изгубиле моћ, Шолохов се повукао у станицу Вјошенскају и препустио разорном алкохолизму. Алкохол је био беспштедна анестезија којом је ваљало сузбити крик мучки умореног претка што прети откривањем истине. Шолоховљеве позне године биле су обележене тишином; скоро три деценије након *Судбине човека*, он није створио ништа значајно. Геније који је уобличио *Тихи Дон* у својим двадесетим годинама, у зрелом добу је усахнуо. То је стваралачка импотенција која редовно погађа оне који носе терет туђег ауторства.

Одговор на питање кога усређује лажно очинство остаје дубоко амбивалентан. Обмана доноси привидну, површинску утеху: Андреј Соколов проналази тренутни спас у загрљају дечака, партијски систем добија идеалног хероја, а Михаил Шолохов место у књижевном канону. Међутим, психологија вишег циља не може да потисне кривицу. Сетка Фјодора Крјукова, попут прошлости Вањушке и Соколова, лебди над овим палимпсестом као подсетник да се истински легитимитет и мир не могу саградити на присвајању туђег животног дела. Шолохов је кроз лик Соколова несвесно исписао најискренију аутобиографију – признање које никада није смео гласно да изговори. *Судбина човека* прераста у вапај човека који се гуши у свеопштој лажи.

Када се угасе идеолошки рефлектори и утихну књижевне контроверзе, овај тихи покушај пишчевог самооправдања прераста у људску аболитицију свих актера трагедије. *Судбина човека* није уметничка самоденунцијација, већ покушај успостављања мира са савешћу. Порука *urbi et orbi* како је у једном обесвећеном времену прорадила дубока, заштитничка одговорност – ако не према политички неприхватљивом ауторству, а оно према сакралности уметничког чина.

Серафимович, Горки и млади Шолохов преузели су улогу Јудине лозе не из баналне похлепе, већ из очајничке потребе да у интересу једног ремек-дела преваре немилосрдну епоху. Прихватајући терет лажног очинства, они су жртвовали сопствени уметнички интегритет како би величанствени рукопис *Тихог Дона* избегао идеолошке ломаче. Свака појединачна кривица тиме бива поништена и искупљена: у свету где је индоктринација била толико моћна да су protagonisti деловали искључиво рефлексно, ови завереници су продали душу ђаволу не ради књижевних ловорика, већ да би од сигурне пропасти отргли светињу лепоте.

У овом космичком расколу, уметност је ипак пронашла сопствени излаз. Као што усвојено дете на крају надрасте оца-самозванца, тако је и величанствени козачки еп надишао Шолохова, остајући ванвременско уметничко сведочанство, које се не да етички компромитовати. Ова проза дејствује као својеврсно јеванђеље по Јуди, трагичном извршиоцу немилосрдног повесног налога унутар матрице спасења. Иза фасаде Нобелове награде и државних почести проговара трагична егзистенцијална тескоба човека који је, унутар пакта са демонима нужде, постао чувар једног непроцењивог завештања.

Антони ван Дајк, *Портрет Жан-Карел дела Фаје*, 138x118.5cm, уље на платну, 1629.

Душан МИЛИЈИЋ

ПОГРДА КАО ПОХВАЛА

*СУПРОТСТАВЉЕНА ТУМАЧЕЊА ИЗРАЗА КОПИЛЕ
У ЊЕГОШЕВОМ ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ*

Као што постоји избор за најлепшу реч у једном језику, па и за најбољу нову реч, постоји и избор за најружнију реч, а такву је незавидну титулу у српском језику понела именица *копиле*, која у буквалном смислу означава ванбрачно дете, што се у патријархалном друштву морало сматрати тешким недостатком и срамотом, мада се у савременом говорном језику такав израз чешће користи фигуративно, ради пуког вређања саговорника, без обзира на то да ли је он заиста плод незаконите везе својих родитеља.

Да се реч *копиле* као квалификација нарочито приписивала крвним непријатељима, види се на примерима из епске народне поезије, а као најадекватнији међу таквим примерима углавном се узимају стихови из песме „Женидба од Задра Тодора”, коју је Вук Стефановић Карацић објавио најпре у четвртој књизи четворотомних *Народних српских пјесама* 1833 (под бројем 26), а потом у трећој књизи четворотомних *Српских народних пјесама* 1846. године (под бројем 24).

Први пут се у наведеној песми реч *копиле* помиње у одговору муслиманског јунака Алије Бојичића пријатељу Осману Танковићу, који се претходно распитивао за своју љубав Косу Смиљанића:

*Јер је Коса скоро испрошена
За копиле од Задра Тодора.¹*

Потом ће Алија Бојичић и у последњој реченици свог одговора употребити исти израз за Косиног младожењу:

¹*Српске народне пјесме*, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карацић (приредила Снежана Самарџија), Завод за уџбенике, Београд 2006, стр. 426.

*И одвести Косу Смиљанића
За копиле од Задра Тодора.²*

Да би помогао Осману Танковићу да отме Тодорову невесту, Алија Бојичић позива виђене муслиманске јунаке да учествују у отмици, а међу њима је и Хрњо Мустаф-ага, који ће своје брату Алилу рећи:

*Оно ти је курвино копиле,
А на име од Сења Тадија.³*

А убрзо ће Хрњо Мустаф-ага такву квалификацију, поново појачану истом речи као у претходном примеру, само у другачијој конструкцији, употребити уз име насловног јунака песме:

*Оно ти је од курве копиле,
Оно ти је цури ђувегија,
А на име од Задра Тодоре.⁴*

Кад се Тале од Орашца, још један епски муслимански јунак, који је познат и као Будалина Тале, буде срео са својим непријатељем Тодором, назваће га изразом који је у претходном примеру имао сврху да појача значење појма *копиле*: „Курво једна, од Задра Тороре”.⁵

Због несумњиве сличности са употребом речи *копиле* и *курва* у песми „Женидба од Задра Тодора”, углавном се сматра да је Његош по узору на неки од наведених стихова саставио свој стих: „Држ’, Алија, курвино копиле!”, којим почиње у *Горском вијенцу* пета сватовска песма, односно трећа коју пева муслимански сват (или „Сват Турчин”, како га је Његош именовао), а која тематизује исти догађај као и песма „Женидба од Задра Тодора” из Вукове збирке. Занимљиво је, међутим, да сам израз *курвино копиле* није унутар Његошевог стиха увек био тумачен у погрдном значењу, него напротив – као изразита похвала.

Да би се размотрило може ли израз који се иначе сматра тешком увредом имати у специфичном контексту своје похвално значење, пета сватовска песма из *Горског вијенца* (која обухвата сегмент од 1832. до 1841. стиха у спеву) наводи се у целини (са интерпункцијом примењеном у издању које је редиговао Милан Решетар):

*Држ’, Алија, курвино копиле!
Котарке се младе разбјежаше;
срамота је сивоме соколу
ћерат дуго јато јаребицах,*

²Исто, стр. 426.

³Исто, стр. 429.

⁴Исто, стр. 429.

⁵Исто, стр. 430.

на за себе не уловит меса.
 Удри, Тале, твојом дренавачом;
 под њом пучу ребра кâ ораси.
 Половина главе изгубите,
 не остав'те Косу у кавуре;
 такво воће није за кавуре!⁶

Није тешко препознати да се име *Алија* односи на Алију Бојичића, име *Тале* на Будалину Тала, док је *Коса* сестра ускочког јунака Илије Смиљанића и невеста Тодора од Задра – али и поред очигледних подударности, стоји питање да ли је Његош био инспирисан песмом „Женидба од Задра Тодора” из Вукове збирке или неком другом варијантом заснованом на истом мотиву.

Милан Решетар је у свом коментару *Горског вијенца* напоменуо да „има народна пјесма како је Алија Бојичић с помоћу других Турака (и Тале од Орашца) хтио да уграби Косу Смиљанића”, при чему се наводи варијанта из Вукове збирке као директан извор, али нарочито је важна Решетарева тврдња како израз *курвино копице* није у Његошевом стиху употребљен „у погрдном смислу него, као каткад и у народној пјесми, у значењу 'ваљано момче’”.⁷

Решетарево тумачење наведеног појма оставља најмање две недоумице:

да ли се *курвино копице* сматра апозицијом вокатива *Алија* или објектом у акузативу уз императив *држ(и)*;

да ли се мисли да такав израз има значење *ваљано момче* управо у Вуковој варијанти „Женидбе од Задра Тодора” или у некој другој народној песми.

Видо Латковић је у првој верзији свог коментара *Горског вијенца* цитирао тумачење Милана Решетара,⁸ али ће у доцнијим издањима пева објављеним са Латковићевим коментаром, уз објашњење „*курвино копице* – ваљано момче” (без прецизирања да ли је у Његошевом стиху употребљен вокатив или акузатив),⁹

⁶*Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша (десето издање с уводом и коментаром Милана Решетара), Државна штампарија, Београд 1940, стр. 94–95.

⁷Исто, стр. 94

⁸Петар Петровић Његош, *Горски вијенац* (текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић, биљешке и објашњења написао Видо Латковић), Просвета, Београд 1952, стр. 206.

⁹Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац, Луча микрокозма* (текст *Горског вијенца* приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић, белешке и објашњења написао Видо Латковић; текст *Луче микрокозма* приредили за штампу Никола Банашевић и Радосав Бошковић, белешку написао Никола Банашевић, објашњења написао Вуко Павићевић), Просвета – Обод, Београд

стајати као извор друго издање Вуковог *Српског рјечника*, где се одредница *копиле*, између осталог, објашњава на немачком језику као „ein tüchtiger Kerl”. Необично је, међутим, што се у објашњењу на латинском језику Вук определио за термин „nebulo”, који се преводи као *магловит, нејасан*, а што се у конкретном случају односи на *дете нејасног порекла (дете непознатог оца)*, па самим тим није у складу са објашњењем на немачком језику (које се заиста може свести на појам *ваљано момче*). Ипак, примећује се да је Вук навео дефиницију „ein tüchtiger Kerl, nebulo” као другу по реду, док је за прво, дакле основно значење, наведена дефиниција „ein Kind ausser der Ehe, spurius, spuria”,¹⁰ која и на немачком и на латинском има значење *дете рођено изван брака, односно незаконито дете (или чак лажно дете)*. Карактеристично је да у Вуковом *Рјечнику* уопште није наведен конкретан пример употребе речи *копиле* у њеном основном значењу („ein Kind ausser der Ehe, spurius, spuria”), али се као пример њеног алтернативног значења („ein tüchtiger Kerl, nebulo”) цитира одломак из песме „Женидба од Задра Тодора”, коју је сâм Вук претходно објавио:

И одвести Косу Смиљанића
За *копиле* од Задра Тодора.¹¹

Вероватно је Решетар мислио на овај пример кад је напоменуо да израз *копиле* има значење *ваљано момче* у народној песми, али пошто у датом случају Алија Бојичић говори о Тодору као о свом непријатељу, тим пре је необично што се једној погрдној речи приписује похвално значење.

Овакав необичан и наизглед контрадикторан однос између значења речи и њене конкретне употребе донекле је разумљив ако се претходно претпостави да је у контексту спомињања противника чак и наизглед похвалан смисао могао имати негативно значење, нарочито кад говорнику уопште није драго што има тако *ваљаног* непријатеља, због чега уз његово име намерно и користи погрдан израз.

Ако је Решетар имао у виду такав контекст, онда заправо и није сматрао да се *курвино копиле* као похвала односи на Алију Бојичића, него на Тодора, и то као похвала са ироничним призвуком, мада се то не може са сигурношћу рећи, јер у Решетаревом коментару није прецизирано да ли је сâм израз схваћен као апозиција вокатива или као објекат у акузативу.

Неминовно је питање како би реч *копиле*, која је и у свом основном и у свом фигуративном значењу погрдна, уопште могла да добије похвалан смисао у одређеним приликама, па би одговор требало потражити управо тамо где се наведеном појму приписује похвално

— Цетиње 1979, стр. 294.

¹⁰Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић [репринт оригиналног издања објављеног у Бечу 1852], Нолит, Београд 1972, s. v. *кõпiле*.

¹¹Исто, s. v. *кõпiле*.

значење – у јуначким песмама, као и у народним предањима, чији се поједини ликови, и то најчешће позитивни ликови, приказују као деца рођена из незаконитих и ванбрачних веза. Овакви су примери чести у грчкој митологији, где су више правило него изузеци, нарочито кад је у питању потомство врховног бога Зевса, међу чијом најпознатијом ванбрачном децом јесу полубог Херакле и богиња мудрости Атина, док је у српској усменој традицији карактеристичан случај Сибињанин Јанка, чији епски лик јесте заснован на историјској личности мађарског великаша Јаноша Хуњадија, али је у појединим предањима и песмама приказан као ванбрачно дете деспота Стефана Лазаревића, од кога је наводно и наследио велику снагу и јунаштво.¹² Једно од таквих предања унесено је и у Вуков *Рјечник* како би се сликовито објаснила одредница о Сибињанин Јанку.¹³

Ако је појам *копиле*, па чак и израз *курвино копиле*, некада могао служити како би се признање непријатељевог изузетног јунаштва изрекло тако да се сведе на погрдан смисао, треба размотрити да ли такво значење има смисла на конкретном примеру у Његошевом *Горском вијенцу*.

Премда је Решетарево тумачење доцније прихватио Видо Латковић, у међувремену је Трифун Ђукић експлицитно одбацио могућност да је израз *курвино копиле* употребљен „у похвалном смислу: 'ваљано момче'”, па напоменувши да муслимански сват, „који Алију назива сивим соколом” (у трећем стиху песме), не би истог јунака „назвао копианом”, Ђукић је закључио да се израз *курвино копиле* не односи „на Алију већ на Тодора од Задра”, што је аргументовано помоћу стихова из Вукове варијанте, а што би значило да *курвино копиле* у Његошевом стиху „није никако апозиција него предмет и значи: држ', Алија, ухвати Тодора!”.¹⁴

У коментару Ђузе Радовића стоји да *курвино копиле* јесте „од Задра Тодор, кога и народна песма тако назива”,¹⁵ при чему се сâм израз очигледно тумачи у буквалном и погрдном смислу, чим није другачије наглашено (а такав је смисао још јаснији у Ђукићевом тумачењу).

Без било каквог осврта на Решетарево тумачење, Слободан Томовић наводи да је *курвино копиле* „погрдан епитет намијењен младожењи, од Задра Тодору”, а да је смисао целог стиха следећи:

¹²Мотив Јанковог епског порекла запажа се већ у наслову бугарштите „Деспот Стјепан Лазаревић и Сибињка дјевојка, родитељи Сибињанин Јанка”, коју је објавио Валтазар Богишић у зборнику *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*, књига прва, Биоград 1878, стр. 25–28.

¹³*Српски рјечник истумачен њемацкијем и латинскијем ријечима*, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић [репринт оригиналног издања објављеног у Бечу 1852], Нолит, Београд 1972, s. v. *Сибињанин Јанко*.

¹⁴П. П. Његош, *Горски вијенац* (предговор и коментар Т. Ђукића), Југоисток, Београд 1944, стр. 170–171.

¹⁵П. Петровић Његош, *Горски вијенац* (Ђуза Радовић – редакција и коментар), Просвјета, Загреб 1947, стр. 220.

„не дај, Алија, силом спријечи да Тодор са сватовима одведе Косу Смиљанић”.¹⁶

Највећу забуну изазива тумачење Александра Младеновића, који је навео Томовићев коментар као непосредан извор, али је Томовићевом тумачењу дао сопствену интерпретацију: „не дај се, Алија, силом спречи Тодора да са сватовима одведе Косу”.¹⁷

Уочава се да је Младеновић, поред прелазног значења *спречи*, које је доследно преузео из Томовићевог тумачења, навео и повратно значење *не дај се* императива *држ(и)*, и то уместо прелазног значења *не дај*, које Томовић заступа. И премда ће се видети да би, уз адекватну интерпункцију, у датом случају било могуће повратно значење, ипак не може императив *држ(и)* истовремено да значи и *не дај се* и *спречи*, него само једно од тога (а иначе је Томовић навео значење *не дај* само као допуну основног значења *спречи*). Нарочито је упадљиво што се Младеновић уопште не осврће на значење појма *курвино копице*, а заправо би се тумачењем спорног израза у контексту два наведена значења императива *држ(и)* још боље запазила њихова неусаглашеност, јер повратно значење *не дај се* подразумевало би искључиво вокатив *Алија, курвино копице*, док је уз прелазно значење *спречи* могућ и објекат у акузативу *курвино копице (Тодора)*.

Ако се први стих пете сватовске песме схвати као семантичка целина са наредним стихом (или са свим стиховима који су посвећени Алији Бојичићу) и ако се императив *држ(и)* протумачи у прелазном и буквалном значењу *ухвати*, онда је једино и могуће да *курвино копице* буде вокативни облик, јер не би се могло Алији Бојичићу истовремено рећи и да ухвати Тодора и да похвата младе Котарке, него би се морало рећи: *Алија, курвино копице, држи (ухвати, похватај) младе Котарке док се нису разбежале*.

Јасно је да овакво тумачење изискује да аорист *разбежаше* у другом стиху има модално значење (младе Котарке *би могле да се разбеже* ако их Алија не похвата), а до таквог се објашњења долази и на основу једне од дефиниција глагола *држати* у *Речнику Његошева језика*, где се као пример императивног значења *хватај* наводе два почетна стиха пете сватовске песме *Горског вијенца*, и то као једна комуникативна реченица: „Држ, Алија, курвино копице, / Котарке се младе разбежаше”.¹⁸

¹⁶Слободан Томовић, *Коментари (Лажни цар Шћепан Мали, Луча микрокозма, Горски вијенац)*, Књижевна заједница „Култура” – Народни музеј Црне Горе – Издавачка заједница „Вељко Влаховић”, Београд – Цетиње, 1990, стр. 409.

¹⁷Петар II Петровић Његош, *Горски вијенац* (приредио Александар Младеновић), Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 1997, стр. 126.

¹⁸*Речник језика Петра II Петровића Његоша* [на корицама: *Речник Његошева језика*], књига прва (израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић), „Вук Караџић” – Народна књига – Обод – Просвета – Српска академија наука и уметности – Српска књижевна задруга – Црногорска академија наука и умјетности, Београд – Титоград –

Зна се да је грађа за *Речник Његошева језика* узета из „Целокупних дела Петра II Петровића Његоша у IV издању београдског Издавачког предузећа Просвете и цетињског Обода”,¹⁹ што би значило да су стихови *Горског вијенца* цитирани на основу текста који су редиговали Радосав Бошковић и Видо Латковић, а пошто је наведено издање пропраћено Латковићевим коментаром, у коме се тврди да је израз *курвино копице* употребљен у значењу *ваљано момче*, може се закључити да је и интерпункција двају цитираних стихова прилагођена Латковићевом, односно Решетаревом тумачењу, мада уз претпоставку да такво тумачење подразумева апозицију вокатива, а не објекат у акузативу.

Међутим, у Решетаревој редакцији стоји узвичник на крају првог стиха, чиме је од првог стиха начињена засебна комуникативна реченица, а иначе је таква интерпункција била примењена и у првом издању пева: „Држъ Алија, курвино копице!”²⁰

Кад се први стих узме као засебна синтаксичка целина, опет је могуће похвално значење спорног израза, само би онда императив *држ(и)* морао да има повратно значење, као што је у првом делу Младеновићевог тумачења: *држи се (не дај се), Алија, курвино копице* – док би наредни стихови били протумачени као независна синтаксичка и семантичка целина, при чему би аорист *разбјежаше* имао индикативно значење: *Алију, сивог сокола, треба да буде стид што су се младе Котарке пред њим разбежале*.

А све и да се занемари неспојивост двају значења императива *држ(и)* у Младеновићевом коментару, опет се јавља контрадикторност због Младеновићеве редакције двају првих стихова, која је идентична Бошковићевој и Латковићевој редакцији и самим тим није адекватна кад се младожења Тодор схвати као објекат у реченици, а што је у Младеновићевом објашњењу малтене једина недвосмислена тврдња. Ако би на крају првог стиха стајао узвичник и ако би се императив *држ(и)* протумачио у значењу *спречи* (као што је у Томовићевом коментару), тада би израз *курвино копице* једино и могао да буде објекат у акузативу и да се односи на младожењу Тодора, односно на спречавање његовог венчања Косом Смиљанића.

Није без значаја што се у *Речнику Његошева језика* уопште не спомиње било какво похвално значење речи *копице* (премда је стих у коме се она појављује цитиран на основу издања *Горског вијенца* у чијем се коментару израз *курвино копице* тумачи искључиво у значењу *ваљано момче*), него се наглашава да и њено основно значење „ванбрачно дете” има погрдан призив, док се њена конкретна употреба у Његошевим делима означава као фигуративна, а за примере се узимају почетак пете сватовске песме у *Горском вијенцу* и једно место из *Огледала српског*, где уз именицу *копице*, којом је

Цетиње 1983, s. v. држати.

¹⁹Исто, стр. X (предговор Михаила Стевановића „Сврха и начин израде овога дела”).

²⁰Факсимил првог издања *Горског вијенца* штампаног у Бечу 1847, „Музеји Цетиње”, Цетиње 1984, стр. 72.

назван непријатељ у личном обраћању, такође стоји придев *курвино*.²¹ Као зборник народних песама, *Огледало српско* не може се у потпуности сматрати Његошевим ауторским делом, мада није било тешко утврдити да је поједине песме Његош сâм певао на основу догађаја чији је био савременик, па је међу таквим песмама и „Удар на Салковину”, испод чијег наслова стоји податак „1840. год. 9. септембра” и у којој се појављује израз који ће Његош доцније употребити и у *Горском вијенцу*:

*Арбанасе, курвино копице,
не напријед, немаш куд овамо,
није ово мртва турска раја,
него љута момчад црногорска, –
остаће ти мајка кукавица!*²²

Треба се осврнути и на случај употребе једне изведенице речи *копиле* у зборнику *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, који је саставио Његошев учитељ Сима Милутиновић Сарајлија, јер овај пример може бити важан зато што се налази унутар песме „Смрт Алије”, чији је насловни лик исти јунак који ће бити споменут у првом стиху пете сватовске песме *Горског вијенца* и коме се непријатељ (у песми објављеној у Милутиновићевом зборнику) обраћа следећим речима: „Копиљане, Бојичић Алија!”.²³

Нема сумње да се у наведеним примерима изрази *копиле* и *копиљан* употребљавају у погрдном смислу самим тим што су упућени непријатељима (без обзира на то да ли се противник посматра као да је *копиле* неког великог јунака и да је баш зато *ваљано момче*), па се и на основу тога закључује да израз *курвино копице* у првом стиху пете сватовске песме *Горског вијенца* такође има погрдно значење, које је Његошу очигледно било једино познато приликом употребе наведеног појма.

Овакво значење изискује и адекватну интерпункцију, па без обзира на неодрживост и недореченост Решетарева тврдње о смислу спорног изрази, ипак је Решетарева редакција првог стиха, са узвичником иза речи *копиле* (како је, иначе, било и у првом издању пева), најприкладнија тумачењу које подразумева да је *курвино копице* објекат уз императив *држ(и)*, а такву ће редакцију након Решетара применити у својим издањима Ђукић и Радовић, што је у складу са њиховим тумачењем првог стиха сватовске песме.

Кад се први стих стави у контекст целе сватовске песме, а нарочито њеног епског амбијента, ипак се не може прихватити

²¹Речник језика Петра II Петровића Његоша, s. v. *копиле*.

²²Петар Петровић Његош, *Огледало српско* (текст приредили Радосав Бошковић и Видо Латковић, белешку написао Видо Латковић), Просвета – Обод – Свјетлост, Београд – Цетиње – Сарајево 1967, стр. 458.

²³Сима Милутиновић Сарајлија, *Пјеванија црногорска и херцеговачка* (приредио Добрило Аранитовић), Универзитетска ријеч, Никшић 1990, стр. 174.

буквално тумачење које даје Трифун Ђукић, а које звучи помало комично, па и банално: „држ’, Алија, ухвати Тодора!”. Од таквог тумачења свакако је прикладније значење које је заступао Слободан Томовић: „не дај, Алија, силом спријечи да Тодор са сватовима одведе Косу Смиљанић”, јер императиву *држ(и)* у овом контексту боље пристаје смисао *обуздај, спречи* од буквалног значења *ухвати*.

Сасвим је јасно да у савременом српском језику појам *копиле* има искључиво погрдан смисао, нарочито кад се користи у фигуративном значењу, док се уопште не употребљава као похвала, тако да је сасвим оправдано што је овакав израз понео неславну титулу најружније српске речи, што се иначе не би десило да њено увредљиво значење није и једино које се подразумева.

Лукас Кранх Старији, *Купидон се жали Венири*, 813x546цм, уље на храстовом панелу, 1526/7.

Богдан НОВОКМЕТ

АНАЛИЗА БАЈРОНОВСКОГ ЈУНАКА У КЊИЖЕВНОСТИ

Овај рад се бави анализом бајроновског типа јунака у делима европског и српског романтизма. Конкретније речено рад ће се бавити доказивањем и истицањем црта бајроновског јунака у енглеском, немачком, руском и (мањим делом због његовог краћег трајања) српском романтизму, на основу примера. Испитиваћемо генезу настанка овог типа јунака „века” на основу друштвено-историјских околности током периода романтизма, и издвојићемо његове типичне особине значај за светску литературу тога доба. Циљ је да на основу литературних података издвојимо опште особине бајроновског јунака, а затим упоредимо друге јунаке са прототипом. Као најизразитији пример могао би бити узет Бајронов Чајлд Харолд, на основу доступне литературе упоредићемо ликове који, до сада, нису у овом контексту узимани у обзир са прототипом.

Методолошки, полазимо од хипотезе да се у одабраним делима могу уочити типичне црте бајроновског јунака, па ћемо компаративном методом и аналитичко-синтетичком (и дедуктивном) методом проверавати ту хипотезу у одабраним текстовима. Такође ћемо покушати да испитамо да ли владика Данило и Вертер припадају бајроновским јунацима по неким присутним цртама или искључиво хердеровским (Његошев владика Данило) и сентименталистичким (Гетеов Вертер). Поред анализе споменуће се и биографија појединих писаца романтизма са циљем да прикаже шта је наводило многе писце романтизма да се воде баш овим типом јунака, бајроновским.

У првом делу рада, на основу литературних података, дефинисаћемо појам и направити краћу генезу појаве овог јунака до писца по коме је он и добио име Џорџа Гордона Бајрона. Циљ нам је био да црте које су заступљене код Чајлда Харолда или других бајроновских јунака препознамо и издвојимо код различитих ликова у делима српске, руске и немачке књижевности, овога пута са постављеном тезом да се могу препознати и у другим делима која због обимности рада нећемо моћи да анализирамо.

Као изворе користићемо оригиналне текстове дела *Јунак нашег доба* (Михаил Љермонтов), *Горски вијенац* (Петар Петровић Његош),

„Цигани” и *Евгеније Оњегин* (Александар Сергејевич Пушкин), *Јади младог Вертера* (Јохан Волфганг Гете), и поему „Орао”, (Ђуре Јакшића). Један од најзачајнијих радова о бајроновском типу јунака објавио је Петер Торслев. Поред његовог рада, консултовали смо и теоретичаре књижевности чији су нам радови били доступни, а набројани су у списку литературе.

1.1. Теоријски део рада

У овом делу рада, на основу литературних података и општих запажања дефинисаћемо основне термине који су предмет проучавања у овом раду: бајроновски јунак у романтичарском контексту, са нагласком на Бајроновом Чајлду Харолду. Циљ рада је да издвојимо основне карактеристике овог типа јунака. У централном, истраживачком делу, на основу одабраних примера, издвојићемо црте овог типа јунака, а на основу хипотезе да ли би и ти ликови могли бити укључени у контекст бајронизма.

1.2. Општа дефиниција бајроновског јунака

Бајроновски јунак, луд, лош и опасан, изражава осећање присутно код Гетеовог Вертера (нем. „Die Leiden des jungen Werther”), Пушкиновог Оњегина (рус. „Евгений Онегин”), Љермонтовљевог Печорина (рус. „Герой нашего времени”) и других романтичарских јунака, осећање дубоке туге, несреће због несклада између индивидуалних тежњи и објективних услова је осећање названо светским болом (нем. Weltschmerz).

Бајрон је преузео већ постојећег јунака (себе), али му је додао и нове црте које ће прихватити романтичари: демонизам, нарцисоидност, тајанственост. Он лута по свету носећи са собом неку тешку и кобну тајну; усамљен, ћутљив и неприступачан, он доноси несрећу и проклетство, како себи тако и другима (Деретић, 1993, 37).

1.3. Корени, зачеци бајроновског јунака

Романтизам (нем. Romantik, fr. romantisme, engl. romanticism) је књижевни покрет који се јавља као негација класицизма, покрет који обухвата источну и западну Европу и Америку (Поповић, 2007: 634) (у раду се бавимо само Европом). У Европи се јавља крајем XVIII и у првим деценијама XIX века, негде би се могло рећи да траје до 30-их година XIX (мада то не треба дословно схватати). Генезу романтичарског стила и романтичарских идеја можемо пратити кроз читав XVIII век. Нове тенденције у литератури просветитељства које су водиле ка романтизму испојиле су се у два главна правца: сентиментализам и предромантизам. Предромантизам, као такав, нам је значајан, јер се већ у њему јављају неке идеје које ће касније бити прожете кроз романтизам као нпр. ирационализам који је битан за бајроновског јунака (ирационалност представља једну од особина бајроновског јунака).

Будући да је романтизам прожет субјективизмом, при чему се живот писца пројектује на развој јунака у њиховим делима, нужно је анализу започети неким подацима из биографије писаца. Џорџ

Гордон Бајрон (George Gordon, Lord Byron 1788–1824) потиче из старе аристократске али економски осиромашене породице. Још као млад, Бајрон је имао два главна извора патње: прва је погођеност породичним сиромаштвом и поред славе својих предака, друга што је, иако изузетно обдарен својом физичком лепотом, имао велики недостатак који је погађао његово самопоуздање, био је хром. Живот му је био у контрастима и уобичајен за период у ком је живео, буран и немиран, пун успона и падова, успеха и пораза, ентузијазма и разочарења. Суштина његове судбине десила се због сталних сукоба са околином, повремених неуротичних криза, непрестане и болне опседнутости својом хромошћу, родоскрвне везе с полусестром Огастом и свеопштег несклада са окружењем и реалним светом. Све ово је изазвало настанак једног новог типа јунака у књижевности, централног лика читаве романтичарске литературе, Бајроновог самог алтер ега, бајроновског јунака. Живот Џорџа Бајрона и дело створили су суморног усамљеника, мистериозног, размаженог, циничног, самовољног „љубимца жена”, уживаоца порока и побуњеника против друштвених норми, али такође и носиоца хуманих идеја и друштвене правде. Он је сложена личност, увек у морално психолошком, социјалном сукобу са средином а главни прототип је управо сам Бајронов јунак, Чајлд Харолд.

Најпотпунију генезу настанка оваквог типа јунака, који порекло вуче знатно пре Бајрона и његовог Чајлда Харолда, као најизразитијег примера, дао је Петер Торслев у својој књизи *Бајроновски јунак: Типови и прототипови* (Byronic Hero: Types and Prototypes, 1962). У тој књизи направљен је преглед књижевних типова који су утицали на формирање јунака. Као његове претече, Торслев издваја *Дете природе* („Child Nature”), заједно са *Херојем осећајности* („Hero of Sensibility”) и *Готским зликовцем* („Gothic Villain”) који представљају типове присутне доминантно у књижевности 18. века. Поред осамнаестовековних јунака, велики утицај имали су романтичарски протагонисти (у неким делима и антагонисти), попут *Племенитог одметника* („Noble Outlaw”), Фауста, Каина, Ахасвера, Сатане, и Прометеја, који чине велики део бајроновског јунака.

Свакако, зачетак и најизразитији пример тог типа јунака уочљив је у делу Џорџа Бајрона *Путовање Чајлда Харолда*, поготову у првом делу те четвороделне поеме, и то: у Чајлдовом односу према околини (усамљеник међу људима), сплину, негативном односу према женама у разговору са слугом, светском болу, најизразитије исказаном кроз песму „Лаку ноћ”, потиснутим емоцијама према мајци и сестри, незадовољству светом који га окружује и мисли о неком удаљеном, бољем месту за њега и осећању сувишности. Он је врло млад, али је већ прошао „дуги лавиринт греха” не кајући се, заситио се свих уживања толико да га више не дира ниједна лепота. Постао је равнодушан и према својој родној земљи, пустио свој замак да опусте и зарасте у коров, и гоњен досадом и осећањем мрачне усамљености (јер му се греси тако ужасни да га више не дира никаква лепота) пошао је на пучину да путује било куда, тражећи забаве и заборава. Али иако је већ далеко од родног града, коме је са мешавином олакшања

и жаљења рекао збогом, он зна да од себе не може побећи: кроз сва поднебља прогониће га „демон мисао” и „пакао у његовим грудима”, сећање на тајанствене грехе које је починио и на љубав према некој која никад не може бити његова. (Пухало, 1975: 673)

Према свему реченом бајроновског јунака треба тражити у испољавањима следећих особина: гордост и издвајање из масе, осећање сувишности, усамљеност, незадовољство светом који га окружује и стремљење ка замишљеном, удаљеном (просторно или временски), потискивању емоција.

ГЛАВНИ ДЕО РАДА – ИСТРАЖИВАЊЕ

У овом делу рада испитиваћемо карактеристичне, а у претходном поглављу постављене црте бајроновских јунака у одабраним примерима из српског, руског и немачког романтизма.

2.1. Одраз бајроновског јунака у руском романтизму

Као што је већ поменуто много писаца се служило овим типом јунака у романтизму. У руском романтизму се најпре јавља код Александра Пушкина и Михаила Љермонтова.

Александар Сергејевич Пушкин (рус. Алекса́ндр Серге́евич Пу́шкин, 1799–1837) потиче из старе племићке породице (сродност с Бајроном) са извесном литературном традицијом. Био је револуционар декабриста. Због своје политичке отворености у песмама био је изложен прогонима власти. Први је спојио народну литературу са светском. Прерану смрт је доживео када је изгубио двобој (који је био уобичајен узрок смрти за већину племића тог доба) у својој 38. години живота. Сматра се руским генијем, ненадмашеним песником, који је, свакако, послужио као узор многим писцима: Михаилу Љермонтову, Фјодору Достојевском, Николају Гогољу, Ивану Тургеневу, Антону Чехову и тако даље. Велика љубав према слободи, окована млада снага тражила је простор за узлете и није могла да се помири ни са каквим ограничењима те слободе, ни са каквим кавезима. (Вулетић, 1975: 678)

У Пушкиновом стваралаштву бајроновски јунак се може видети у два лика, први је Евгеније Оњегин (који је доминантнији, стога ћемо се њим више бавити) из истоименог романа а други Алеко из поеме „Цигани”. У руској књижевности се јавља осећање сувишности, тзв. *сувишан човек*. Пушкин га први успоставља у лику Евгеније Оњегина.

Евгеније пати од друштвеног несклада, друкчије речено немогућности да се стопи у друштво, због тога осећа сплин¹.

*досадно другарство поста,
Јер није био таквог кова
Да тије шампањ због другова... (29)*

¹Splin енг. – стално осећање досаде

Сељаке гледа са висине, себе сматра узвишеним, бољим, крајње речено савршенијим бићем; због тога слободно можемо рећи да је нарцис. И та одлика се може најбоље видети кроз пример. Наиме, он свесно шармира Олгу, тиме изазива како емотивно тако и физички Владимира Ленског због чега следи неминован двобој.²

Хладан, брз и окрутан игра се са осећањем младе Татјане која је смртно заљубљена у њега. Све то ради због својих краткотрајних задовољства, одлика демонизам.

Оњегова интелектуална површност и душевна празнина је лако уочљива, он се труди да буде виђен у високом друштву и да води разговоре с истим, али му то тешко иде, нема емпатију за Татјанину одану љубав и патњу изазвану његовим саможивим понашањем:

*И душевном празнином мучен
Гомилу књига, ено, спрема
И чита, чита – сврхе нема... (31)*

Главни разлог његовог одбијања Татјане јесте немогућност да се скраси са једном женом, себе је сматрао неадекватним за брачни живот.

*Не: жар из срца оде рано,
Досадио му светски шум,
А женама не беше дано,
Да дуго маме његов ум,
Неверства му је било доста... (29)*

Евгеније је сувишан човек, то осећање се прожима кроз цело дело, осећај сувишности је директно повезан са друштвеним нескладом. Осећање које је највише приметно код бајроновског јунака и Оњегина је осећање светског бола.³ У овом случају је праћено осећањем усамљености. Оњегин иде на село, неприхваћен од стране околине и после осуде друштва због одузимања живота вољеног Ленског одлучује се да напусти село, и одлази на путовање. Након неког времена и путовање изгуби своје чари, те он остане у безнађу. Баш попут реке Оњеге ⁴ он плута по свету у потрази за срећом и забавом, али неуспешно. Због тога остаје вечно несрећан.

Још један Пушкиновог јунака ког можемо сматрати бајроновским јунаком је Алеко из поеме „Цигани”. Додуше, оно што не уочавамо код Алека је особина самовољног „љубимца жена”. У делу се јавља бујност и плаховитост,⁵ што представља последицу

²Карактеристичан за припаднике племићког порекла тог доба.

³Нем. Weltschmerz-у преводу свет-бол, први пут је уочено код немачких романтичара

⁴Река у Русији, алузија на протагонисту романа *Евгеније Оњегин*

⁵Нем. „Sturm und drang” – предромантичарски покрет настао седамдестих година 18. века. Циљ покрета био је укидање механичког погледа на свет насталог у просветитељству, тражећи да се врати хармонија. У Немачкој

потискивања емоција. Кроз цело дело се најављује трагичан завршетак а то се постиже појачавањем лирске динамике. Алеко у себи носи тешку и кобну тајну, бежи из урбане средине, огорчен животом какав је имао.

*Неверства, мора, предрасуда,
Ковитлац градски нерасудни
И блиставу срамоту свуда. (2 стр.)*

Покушава да нађе унутрашњи мир али само узнемирава живот људи око себе и урушава њихов спокој. Осећа се као надмоћно људско биће и мисли да има право да одређује судбину људи око себе.

*Ја нисам такав. Драге воље
Не уступам ја своја права.
Осветити се, то је боље... (6)*

Хладно и окрутно из чисте љубоморе се одлучује да одузме живот двоје младих људи, без икакве емпатије, самовољност.

Цигани протерују Алека, он одлази некуд даље, узалудну срећу и душевни мир да тражи.

*Слободу хоћеш само себи,
Од гласа твог се коса јежи;
Сви ми смо кротки, добри људи
Свиреп и зао ти си. Бежи! (8)*

Алеко би требало да представља најмрачнијег бајроновског јунака руске литературе, осећа се сувишним. Незадовољан и у граду и међу Циганима, не изговара јавно како се осећа, потискује емоције и доводи до трагичног завршетка убиством Земфире и младог Циганина, па свакако се може убројити у бајроновског јунака.

Михаил Љермонтов, Јунак нашег доба.

Михаил Љермонтов (рус. Михаил Лермонтов 1814–1841). Љермонтов се може сматрати Пушкиновим наследником, будући да је након Пушкинове смрти тежио ка томе да прати Пушкинове стопе. Због свог отвореног политичког говора који је упућивао оштре критике власти и лакомислености, бива осуђен на кавкаско изгнанство. Високо образован али несхваћен и друштвено неприхваћен осећа се усамљено. Љермонтов се лако може поистоветити са бајроновским јунаком због његових особитости, био је високо образован али арогантан нарцис. Дело у ком је Љермонтов градио свог јунака на бајроновској бази зове се *Јунак нашег доба*.

Љермонтова је снажније могло понети Бајроново песништво. Веза Бајрон–Љермонтов била је дуготрајна, вишеструка и руском

главни припадници били су Гете и Шилер. У овом контексту треба да представља потискивање емоција које ће довести до трагичног исхода.

песнику од несумњиве користи” (Сибиновић, 1995: 95). Бајроновски су помало сви јунаци Љермонтова: од Дантеса из песме „Поводом песникове смрти”, до симболичке слике једра из истоимене песме, оно је вечно и усамљено стремљење ка дисхармонији, бурама и сукобима, са јасно усмереним погледом у будућност (Вулетић, 1975: 700) у нешто што је далеко и мрачно али је носилац неке будуће наде.

Јунак чијом се анализом бавимо зове се Печорин. Оно што у почетку можемо рећи јесте да је Печорин кован на аутобиографској бази. Печорин је контрадикторан, иако осећајан и у појединим моментима романтичан, он је самовољан, арогантан али је и носилац хуманих мисли.

Овај јунак ужива у краткотрајним задовољствима без емотивне привржености и воли из нарцисоидности (баш као Оњегин). Пример где се то може видети је његов емотивни однос са Белом:

Моје главно уживање јесте у томе да потчиним својој вољи све што ме окружује... (120 стр)

Печорин као врховни циљ поставља нешто што наизглед делује немогуће, успостављање емотивне везе између њега и младе кавкаске девојке Беле. Користећи континуирано разне манипулативне методе успоставља везу с њом и остварује циљ, спава с њом. Но ипак дух му је неуморан, и након неког времена губи „жар” у срцу. Његов љубавни интерес се враћа пред Белину смрт, јер на њу тада гледа као на незбринуту мало кротко створење. Жене користи као играчку. Кроз цело дело ужива у томе да буде осипан љубављу али само када то њему одговара. Попут Оњегина, не може да остане физички на једном месту и има потребу да стално путује, као река Печора⁶) која има своје плитке и дубоке делове. Добија жене, успешан је, опет несрећан и нестабилан.

Опет поред самовољног, злонамерног, нарцисоидног, љубимца жена; он бива изузетно емотиван, и то у моментима када не постиже оно што би желео. Осећа се усамљено и бива крајње мистериозан.

Сећам се читаве моје прошлости и питам се нехотично: зашто сам живео? С каквим циљем сам се родио?

Волео сам ради себе, ради свог властитог задовољства... – 149

Ја покатакд себе презирем, ... можда зато презирем и друге? – 141

У односу на Оњегина и Алека, Печорин је осећајнији и мистериознији.

2.2. Одрас бајроновског јунака у српском романтизму

Српски романтизам почиње нешто касније, с почетком 19. века. Блиско је повезан с национално-ослободилачким тежњама

⁶(рус. Печора), велика река у европском делу Русије.

и патриотским снажењем, историјске околности су Први и Други српски устанак. Српски романтизам се може поделити на два дела, први је такозвани патријархално-херојски чији су представници Вук Стефановић Караџић, Сима Милутиновић Сарајлија и Петар Петровић II Његош; и други грађанско-демократски чији су представници Јован Јовановић Змај, Бранко Радичевић, Ђура Јакшић и Лаза Костић. Писци у чијем се раду појављује бајроновски јунак су Петар Петровић Његош и Ђура Јакшић. Мада бисмо могли, поготову код Јакшића, и у другим делима препознати црте овог типа јунака, фокусираћемо се на Владика Данила из *Горског вијенца* и симболичку слику орла из истоимене песме Ђуре Јакшића.

Горски вијенац, *Петар II Петровић Његош*

За разлику од типичних бајроновских јунака које смо проучавали, Владика Данило је апсолутно позитиван јунак. Високо интелигентан, mudar, образован, визионар, он је усамљен ипак мистериозан и засигурно речено несхваћен. Разлог зашто смо владика Данила проучавали у контексту бајроновских јунака и ако нема негативне особине (злонамерност, самовољност, циничност и др.) и поред тога што је акценат овог дела слобода народа, јесте то што владика Данило осећа светски бол.

*Моје племе сном мртвијем спава,
суза моја нема родитеља,
нада мном је небо затворено,
не прима ми плача ни молитве;
у ад ми се свијет претворио,
а сви људи паклени духови...* (Горски вијенац, 10)

У овом цитату можемо видети светски несклад и немогућност да се једна јака индивидуа уклопи у средину. Владикину стрепњу од братоубилачког рата и његову тежњу за успостављање потпуног мира можемо видети у делу. Овај јунак је можда и највећи носилац хуманих идеја које се могу директно повезати с његовом вером, православно хришћанском.

Он отвара и затвара дело својим идејама и филозофским мислима, у његовом монологу („сам собом“) он изриче своје унутрашње стање које се може повезати с светским нескладом:

*А ја што ћу, али са киме ћу?
Мало рука, малена и снага,
Једна сламка међу вихорове,
Сирак тужни без нигђе никога!* („Горски вијенац“, 60)

Међутим, оно што је за овог јунака најбитније јесте то да је он као носилац става читавог колектива заправо и персонификација читавог сплета емоција, мисли и расположења тога колектива. Дело почиње и завршава се „бујношћу и плаховитошћу“ које су у том колективу потиснуте и то: 1. Посматрањем небеских прилика јунака на

почетку дела и завршним ставовима Игумана Стефана: „Муња тражи искру у камену, без ње би у кам очајала”, а које бисмо могли схватити као унутрашње гласове главног јунака. Притом, треба имати у виду да је Владика Данило имао своју Итаку, као и други бајроновски јунаци, затворену и сакривену ватру коју је у време Косовског боја оставио Милош Обилић „на развале царства”, а која ће као луча вратити у примарно, прекосовско стање нације. Владика Данило је веома сложен јунак, има позитивне карактеристике бајроновског јунака, за разлику од других јунака он није штетан по своју околину, не повређује друге већ себе. Бачен у океан постојања он мора опстати, зарад одржања слободе једног народа.

Међутим, иако неке од црта бајроновског јунака има, а у складу са наведеном дефиницијом из Читанке за 2. разред, мноштво карактеристичних црта нема, што нам је и био циљ да утврдимо. Будући да су ове црте карактеристичне и за хердеровски тип јунака, закључићемо да је владика Данило примарно хердеровски тип јунака. У његовом лику, према досад проученом, нема црта које су карактеристичне само за бајроновски тип.

Ђура Јакшић (1832–1878), буран живот, несклад с друштвеном околином и народноослободилачке тежње, можда би биле најбоље речи које описују Ђурин живот. Због политичке неистомишљености и честог сукоба с влашћу Ђура бива често осуђиван и протеран из друштва. Сам Ђура Јакшић се може уврстити у бајроновског јунака с обзиром на његово бунтовништво и мржњу према људима. Јакшићев буран живот је утицао на то да бајроновски јунак буде присутан у његовом књижевном стваралаштву.

Поема „Орао”, Ђура Јакшић

Орао или можда Јакшићев алтер его је дело у ком су присутне одлике бајроновског јунака. Иако је ово дело метафорично и друкчије од других дела које смо анализирали (будући да се овде ради о птици) оно је можда најбољи приказ Ђуриних осећања и унутрашњих мисли.

Презр`о је давно презрени свет.

Указивање да лирски субјект већ дуже време има несклад са светом, осећа светски бол:

*Неће на земљу ни небо, хол!
Небо му с' чини да пасти мора,
А пуста земља сам један бол.*

Осећа бол, неодлучан и сувишан, окренут небеским висинама, због презира друштва:

*Тихо се вије, облаке гони,
Презирућ` гледа у сунчан зрак...*

*Стреловит после на земљу рони
И крвљу капље земаљски мрак. (147)*

Иако гледа у сунчан зрак који га заслепљује, кроз песму се наводи да мора да доживи крај своје егзистенције, пад опет некако бива изненадан, готово неочекиван.

Лирски субјект, у овом случају Орао, мало је другачији јунак него претходни, због његовог кратког описа он има и мање одлика. Нема нити једну позитивну одлику, бачен у ковитлац, покушава да се снађе и не сналазећи се ни на земљи „која је сав бол” ни на небу „које му се чини да пасти мора” његов пад постаје неминовност, али ту одлуку, као сви бајроновски јунаци, доноси сам. Осећа све недаће света и тежину која је присутна. Присутне су одлике: светски бол, усамљеност, сувишност, незадовољство светом који га окружује, трагика.

2.3. Одраз бајроновског јунака у немачком романтизму

Јохан Волфганг Гете (нем. Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832) највећи немачки песник и један од најуниверзалнијих духова у читавој европској култури (Деретић, 2005: 29), књижевник, политичар, научник и пре свега један велики мислилац. Гетеово стваралаштво се прожима кроз више књижевних периода. Он је писац неокласицизма и романтизма.

Бавићемо се анализом протагонисте дела које је прославило овог писца, *Јади младог Вертера* ⁷(нем. *Das Leiden des jungen Werthers*).

Дубока лична исповест, рапсодија емоција, емотивна нестабилност и трагичан завршетак опис је овог епистоларног романа. Име протагонисте романа и уједно нашег бајроновског јунака је Вертер, који је настао у периоду немачког предромантизма; он је пре свега осећајан, расут, осећа душевни немир и светски бол. Не повређује људе око себе али изузетно наноси штету себи. Вертерово бунтовништво се рефлектује у његовом односу према друштву и јаркој жељи да од њега побегне. Реченица којом отвара радњу као и једна од одлика бајроновског јунака је „Како се радујем што сам отишао!”⁸ Бег од људи и чест одлазак (у метафоричком смислу, јер се не креће физички већ духовно) у имагинарни свет су Вертерове радње. Вертерово срце полако труне због платонске љубави усмерене ка Лоти.

И у овом делу се јавља осећање *Sturm und Drang*. При крају дела видимо цитат из песме који Вертер чита.

*Твој гнев беше бура, твој мач у боју као одсјај муње над ледином, глас ти је био налик шумском потоку после кише, грому на удаљеним брежуљцима.*⁹ (140)

⁷Наполеон је *Вертера* сматрао једним од најбољих дела европске књижевности.

⁸Wie froh bin ich, daß ich weg bin!

⁹Dein Zorn war ein Sturm, die Farbe deines Schwertes wie ein Blitz über dem Eis,

Лепоту природе повезује са својим осећањима, осећа природу, види је јасније и истински је доживљава.

*Особита нека ведрина испунила ми је душу као благо пролетње јутро, ја сам јој се целим срцем предао.*¹⁰(17)

Себично воли, зна да не може да буде с Лотом, опет се колеба и умара свој дух имагинарном сликом њих двоје. Због свог незадовољства насталог услед неузвраћене љубави занемарује осећања других људи, осећа се невољено те полако пада у рупу јада.

Кључна емоција која наводи Вертера да се понаша овако је неузвраћена љубав. Она га чини огорченим и ствара душевни немир од ког не може да побегне нити да се сакрије.

Код Вертера није присутан ни демонизам нити нарцисоидност, он је биће преосетљиво за реалан свет пун страдања и јада, његова слаба душа не може издржати патњу.

Његова пренаглашена емотивност може се видети у појединим реченицама:

*једино из срца долази срећа...*¹¹ – (59)

Кроз дело се често бави питањима морала:

*Крађа је порок, али човек који полази у крађу да би себе и своје спасао смрти од глади, заслужује ли тај човек сажаљење или казну?*¹² (62)

као и да ли је праведно осуђивати самоубицу.

*Лакше је умрети него стрпљиво подносити живот пун мука.*¹³ (63)

Овај бајроновски јунак је у поређењу са другим јунацима најосећајнији, он не може издржати бол који свет носи, и за разлику од других, он се ни не труди да лута по свету. Своје постојање сматра непотребним без љубави вољене особе што и наводи.

deine Stimme war wie ein Waldbach nach dem Regen, Donner auf fernen Hügeln.

¹⁰Eine wunderbare Heiterkeit hat meine ganze Seele eingenommen, gleich den süßen Frühlingsmorgen, die ich mit ganzem Herzen genieße.

¹¹Daß unser Herz allein sein Glück macht.

¹²Der Diebstahl ist ein Laster; aber der Mensch, der, um sich und die Seinigen vom gegenwärtigen Hungertode zu erretten, auf Raub ausgeht, verdient der Mitleiden oder Strafe?

¹³Denn Freilich ist es leichter zu sterben, als ein qualvolles Leben standhaft zu ertragen.

(66) *Извесно је да једино љубав чини човека потребним у свету.*¹⁴

Сам Гете на Вертерово самоубиство гледа благонаклоно и са саосећањем, разумевши његов бол и силину емоција којима је био опхрван. Код Вертера емоције преовладавају над разумом. Љубавне идеале није могао остварити, због тога Вертер одлучује да стави тачку на крај своје егзистенције.

Закључак

У романтичарске јунаке спадају бајроновски, хердеровски и сентименталистички тип јунака. Бајроновски тип јунака по много чему се разликује од хердеровског и сентименталистичког. Култ осећајности и побуне у име идеалистички усмереног субјективизма један је од основних обележја бајроновског типа јунака. Доминира нарцизам и стални неспоразум са светом око себе, али и са самим собом. Због тога се и јавља стална потреба за пустоловинама. Проучавани јунаци осећају душевни немир, гордост и презир. Код ликова овог типа наглашена је индивидуалност песника и јунака, или лирског субјекта у делу. Такви су Пушкинови ликови (Алеко и Евгеније Оњегин), Љермонтовљеви јунаци, као и лирски субјект у песми „Орао” Ђуре Јакшића. Сматрамо да рад на примарној грађи није успео да докаже значајан утицај бајроновског јунака на Гетеов и Његошев текст, услед недостатка ових црта, па пре припадају, Данило хердеровском јунаку, а Вертер сентименталистичком, иако се неке од црта (нпр. светски бол, усамљеност, можда и гордост у стиховима „Ко на брду ак и мало стоји више види но онај под брдом”) као одлике бајроновског јунака могу препознати у лику владике Данила. Епистоларни роман *Јади младог Вертера* заснован је на Вертеровим писмима пријатељу Виљему у којима пише о својој унутрашњој борби због несрећне љубави и жељи да почини самоубиство. Тако да, иако Вертер и владика Данило припадају романтизму, не може се закључити да су истовремено и бајроновски типови јунака, јер не испуњавају основне елементе ове песничке струје.

Идеалан свет у реалном свету је немогуће остварити, а последица тога су трагични завршеци.

Према у литератури издвојеним особинама, и на основу онога што смо у овом раду уочили у наредном истраживању бавили бисмо се осталим Бајроновим јунацима; јунацима у Пушкиновом делу, „Кавкаски заробљеник”, Љермонтовљевом песмом „Једро”, песмом Ђуре Јакшића, „Пут у Горњак” и тако даље. Паралелу бисмо могли повући и хоризантално, тј. проучити елементе овог типа јунака у књижевности у епохама које долазе после романтизма, посебно у књижевности 20. века.

Могу да чиним шта хоћу, али не да желим оно што хоћу – Артур Шопенхауер (25)

¹⁴Es ist doch gewiß, daß in der Welt den Menschen nichts notwendig macht als die Liebe

Литература:

Вулетић 1975: Витомир Вулетић, *Пушкин и Љермонтов, Поезија и критика*, (приређивачи: Недељко Мијушковић и Слободан Филимоновић) Нова књига, Београд, стр. 676–701.

Вучић/Милић, 2023: Катарина Вучић, Босиљка Милић, *Читанка за други разред средње школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Деретић, 1993: Јован Деретић, *Историја књижевности за други разред средње школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

Сибиновић, 1995: Миодраг Сибиновић, *Руски песници од барока до авангарде*, Завод за уџбеник и наставна средства, Београд

Ковачевић/Костић/Поповић/Шербеџија, 1991: Иванка Ковачевић, Марија Станфилд-Поповић, Веселин Костић, Марија Шерберџија; *Енглеска књижевност други део*, Завод за уџбенике Сарајево.

Поповић, 2007: Тања Поповић, *Речник књижевних појмова*, Логос арт, Београд

Пухало, 1975: Душан Пухало, *Бајрон, Поезија и критика*, (приређивачи: Недељко Мијушковић и Слободан Филимоновић) Нова књига, Београд, стр. 671–675.

Шопенхауер, 2021: Артур Шопенхауер, *О слободи воље*, Укронија.

Thorslev, 1961: Peter Thorslev, *Byronic hero, Types and prototypes*, University of Minesota

William H. Galperin, *The Return of the Visible British Romanticism*, The Johns Hopkins University Press, 1993

Извори:

Љермонтов, 1974: Михаил Љермонтов, *Јунак нашег доба*, Нолит, Београд.

Пушкин, 1979: Александар Сергејевич Пушкин, *Евгеније Оњегин*, Издавачка радна организација РАД, Београд.

Његош, 2005: Петар Петровић Његош, *Горски Вијенац и Луча Микрокозма*, Политика, Београд.

Гете, 1975: Јохан Волфганг Гете, *Страдање младог Вертера*, Просвета, Београд.

<https://www.scribd.com/doc/79338055/A-S-Puskin-Cigani>

<https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/goethe-die-leiden-des-jungen-werther.pdf>

Посвета:

Рад посвећујем Бојани Радовановић.

Роза БОЈАНОВА

КОЈИ ЈЕ МАРЉИВО ИСПЛЕТЕН

Био је то тако брижљиво перлама украшен
и право овако – бич,
црне гриве и белих крила.
Страх превише издаје зна,
али ко ће га питати?
Данас бронзани пегази
на тргу мермерном
мирно пасу.
Са точком живота,
са точком смрти,
каруца шкрипи.
И одмерава се у ритму брзих копита,
скривене риме
крваре.
Као дим језик се заплео
нечујно окренут
ка мојој Ахиловој,
још ружичастој,
пети.
Колико речи дугујем!
Колико нових значења рекох
тихо!
Носим много кривица,
а далеко је вечна кућа.
Ако ми узмете све,
на крају,
раседлајте Пегаза.
Продужићу
са тројанским коњем!

МЕТАФОРА ЈЕ НЕМОГУЋИ МОСТ

између две обале једне истине.
Метафора је немогућа истина.
што чини мост неопходним.
Метафора за село је
спомен
из којег излази оно што ће бити
и прилази оно што је било.

Заправо,
селу нису потребни метафоре –
нема ни помена
од
реке.

ГОСПОДЕ,

да потопим одједном
перо
у твоју мастионицу!

Да својим чулима разумем
мудрост
најједноставнијих облика!

ПОДУДАРНОСТИ

Моја мајка испод прозора галебове храни.
Они прегладнели не смеју да приступе,
док се најјачи не нахрани.
И после његовог лењо-ситог лета
дуго још боје се да окусе
на врућини две рибе ужегнуте.

Дечак из суседства праћком дели правду
„у прашини”.

И моја мајка воли рибе,
али не жели да проба –
нехотично да не поједе моју судбу
(зар сам такав зодијачки знак).
И приказује се уживо на Discovery
ампутација сломљеног крила –
једини начин да птица оздрави
после борбе „у прашини”.

Дечак из суседства
такође вероватно гледа
пошто галебови одлетеше.

И из саосећања.

са њим постајемо
две једнокрилне птице –
неспретно се наслањајући раменима –
да се заједно отргнемо од тешке земље,
небеска привлачност мами нас.

Утеха нам је у овоме:
душе можда остају целе...

Случајно.
или пак легално,
толико дуго чеках
(чак још чекам)
крило,
којим бих да поразим појам гравитације
и прави лет.

Ако нам душе остану целе.

Белешка о аутору

Роза Бојанова, рођена је 1953. године у селу Раброво у Бугарској. Дипломирала бугарску филологију на Шуменском универзитету „Константин Преславски”, 1976. године у Бугарској. Од 1989. године живи у Бургасу, где је основала Књижевни студио „Митске птице” који делује већ 30 година. Приређивач и уредник више зборника и антологија објављених у земљи и иностранству.

Аутор је бројних књига поезије, публицистике и књижевне критике: *Жедна вода*; *Биографија осећања*; *Метафоре*; *Мастилјава аура*; *Поетски приноси*; *Далеки диптих*; *Времена. Три бугарска песника и један македонски уметник*; *Мед поезије*; *Mierea poeziei*; *Нацрти Млечног пута*; *Стихови са бројанице*; *Обрнута гравитација*; *АЛТ. Стихови који ме изабрише*; *СКИЦЕ за портрете писаца, књижевна критика*; *Записано на води*; *Књижевне игре са децом 1988*; *Књижевне игре са децом или Л'арт педагогиц*; *Песме* (превод поезије Р. Б.)

Бојанова је херој књиге проф. Росице Јорданове *Додири према портрету песникиње. Збирка рецензија, рецензија и есеја о Рози Бојановој*.

Награде и друга признања: Национална награда „Владимир Башев” за песнички првенац, 1985, за књигу *Жедна вода*; Национална награда за поезију „Иван Пејчев”... Члан Међународне академије Исток–Запад Букурешт, Румунија. Добитник македонске књижевне награде *Дедал*. Добитник награде *Златни пегаз* за животно дело. Почасни грађанин Бургаса.

Иван ПОЦОНИ

ВАН ОКВИРА

Покушај, једном у животу, да престанеш да живиш ван свих
окувира,
без сталних прекида мастила до вене фонема,
на начин да се западна криза преведе у кризу потиљка,
спасавајући мраве повећај потрошњу цврчака

Ако си престао да читаш, бар престани да пишеш
„јавност” која не постоји и тера нас да продајемо књиге као
усисиваче,
од Врата до Врата, где Нови Алди иде на Веспу и враћа
Бомпиани,
након што је напустио Тезејов брод, у јеку урагана.

Ово је век, или миленијум,
вештог уметника,
не знајући ништа да радиш, ти се задовољаваш да останеш
статиста,
међу разним паметним глумцима и глумицама на издавачком
тржишту
вољним да дају своју децу Ромима
у замену за центиметар простора на полицама
у веома престижној књижари Фелтринели
у твом граду,
не желиш да престанеш да живиш ван оквира, шта то радиш?

Превела Марина МАРКОВИЋ, Србија

БАЛАДА О КРСТУ

Опрости му све, на овом бескрајном путу ка Голготи
Носећи, из године у годину, исти крст,
Падајући, устајући, падајући, проклињући његово безимено
име,
неспособан да разуме звуке твог гласа,
упутио се, готов, ка врху екумене
без утјехе рамена Симона Кирене.

Има оних који себе сматрају разочарањем, попут
Марије Магдалене
Која не прихвата да буде колатерална жртва
Колапса човека који хода по страни,
осећајући се непогодном, са очима у којима се можеш
утопити,
њеним беспомоћним устима, њеном потребом за
Кајетанским загрљајима
са њим на врху крста који пева „Боже мој, Боже мој, зашто си
ме оставио?”.

Сцена је изврнута интарзија хиљаду столара
Направљена од крхотина, комадића, фрагмената,
све за склапање,
јер понекад његови стихови имају бледу доследност
канализације,
течност у течном свету, у води нема вина за разводњавање,
ту је човек, и његов крст, далеко од мира манастира.

Са подофициром који му трља сунђере од мастила у лице.
Вичу на њега, vox roruli, да је уморан,
да мора да се одмори,

његова једина мука је да сагради себи нови крст за терет
на својим закривљеним леђима, онемоћао је, Отац
сањајући да морају да поставе Вараву да виси с неба.

Превела Милена МРКЕЛА

АНТИ-ОБЕЋАЊЕ ЛЈУБАВИ

Анти-пјесник, жртво моје анти-поезије,
све што бих могао учинити је посветити ти анти-обећање
љубави,
моје анти-обећање љубави имало би карактеристике
синестезије,

стаљинистичку тврдоћу челика и мекоћу боје,
финоћу пријатељства и досљедност љубави,
твоје бијеле очи претварају ме у хидрофобног циника,
и нема доктора за бијес, љубави моја.

Анти-обећање љубави које треба прочитати пред матичарем,
како би се увјерио техно-тривијални свијет,
волим те од јуна 1976., можда, истини за вољу, од априла,
био сам ембрион, а ти си још увијек био уроњен у аурору
бореалис,
шест година би био анђео, дух, небитно од фрактала,
без трептања чекајући те, шест година, тридесет шест
година, без ичега да кажем,
овце Панургових савременика би ме осудиле на потпуну
тишину.

Ти си моје анти-обећање љубави, а та идеја ти се може
чинити непримјетном,
посматрам те како спаваш, спокојно, попут мрвице
напуштене у тостеру,
љубави моја, лишен сам улоге *министра* – то је бездан попут
подморнице,
осуђен да расипам торпеда под (лажним) кринком
морског пса.

Превео Маид Чорбић

ИЗВАН ХОРА

Стварно не могу да будем празнина
која се може изравнати током мојих потиљачних криза
није мој посао да положим тело у
хоризонтални положај.

Ипак ја сам хоризонталан, и тражим хоризонт сваког
тренутка
неспособан да стојим право а да не затворим
хоризонт у кутију, Запад, утиснут у своју гробницу као
Фарината*
хоризонт камиона са мртвачким сандуцима.

Провале плача, салве смеха, и ловорово лишће
центриметрима удаљен од смрти, центиметрима удаљен од
злата
гледам са балкона западне књижевности
а критичари, дезоријентисани, жигошу ме због
хоспитализације.

Нисам желео да се бацим са балкона
само сам хтео да будем сигуран да нисам сам
са ђаволом који ме мами рашљама
депресија гуши као несажвакана храна,
заводи као лекови закључани у бочици,
мене неугог коме је суђено да пева изван хора.

*Примедба преводиоца: Фарината је италијанско јело налик дебљој
сланој палачинки, са фином корицом и меком средином.

Превела Јадранка БЈЕДОВ

Белешка о аутору:

Иван Поцони (Ivan Pozzoni) је рођен у Монци 1976. Увео је предмет
Право и књижевност у Италији. Објавио је есеје о италијанским филозофима
и о етици и правној теорији античког света; сарађивао је са бројним итали-
јанским и међународним часописима. Између 2007. и 2018. објавио је
неколико збирки песама: *Underground e Riserva Indiana, con A&B Editrice, Versi Introversi, Mostri, Galata morente, Carmina non dant damen, Scarti di magazzino, Qui gli austriaci sono più severi dei Borboni, Cherchez la troika e La malattia invettiva con Limina Mentis, Lame da rasoi, con Joker, Il Guastatore, con Cleup, Patroclo non deve morire, con deComporre Edizioni*. Био је оснивач и
директор књижевног часописа *Il Guastatore – Quaderni „neon”-avanguardisti*;
био је оснивач и директор књижевног часописа *L'Arrivista*; био је извршни
директор међународног филозофског часописа *Información Filosófica*.
Уврштен је у *Атлас савремених италијанских песника* Универзитета у
Болоњи и више пута је уврштен у велики међународни књижевни часопис
Gradiva. Његови стихови су преведени на француски, енглески и шпански.
2024. године, након шест година потпуног повлачења из академских студија,
вратио се у италијански уметнички свет и основао организацију NSEAE
(Nuova socio/etno/antropologia estetica).

Јелица РОЋЕНОВИЋ

*РЕМЕК ДЕЛА КРАЉЕВСКОГ МУЗЕЈА
ЛЕПЕ СТАРЕ УМЕТНОСТИ У БРИСЕЛУ*

Пре него што сам крочила у здање раскошног богатства Музеја лепих уметности у Бриселу (*Muze rojo de bozar*) размишљала сам о жестоком Осамдесетогодишњем и Тридесетогодишњем рату католика и протестаната који се завршио Вестфалским миром 1648. године, а заједно с кугом, разорио је Европу. Током протестантске реформације многи становници севера Европе прихватили су протестантски покрет. Вестфалским миром, после ужасних верских сукоба, признато је лутеранство и калвинизам. Холандија је постала независна и стетиште протестаната избеглих из Фландрије, хугенота из Француске и Јевреја. Оснивањем 1831. године, Белгија је постала уставна монархија, састављена од Фландрије, Валоније и Брисела. И мада „киша лагано пада на град”, као што пише Рембо после свађе с Верленом у Бриселу, главни град Белгије је зими и лети пун туриста. Кад након шетње по Гранд Пласу (Великом тргу) очарана чудесном лепотом и хармонијом његових барокних зграда, фасада и боја, запитах за превоз према Краљевском музеју лепих уметности, схватих да су на тргу безмало сви туристи. Љубазна сарадница Музеја лепих уметности, Жили Свен препоручује да погледам ремек-дела фламанске уметности од XIV до XVIII века, Ван дер Вајдена, Бројгела, Рубенса, Мемлинга, и Луке Кранаха.

Помислих, промишљање идеје Лепоте зависи од ока и духа посматрача, за „Траг” ћу направити свој избор уметничких дела Краљевског бриселског музеја лепих уметности, а зашто је неко погрешно додао епитет „старе” (*art ansie*) као да не зна да су вечна генијална уметничка дела која нам говоре истину о историји, људима и времену?

Приђох десном зиду свечане дворане где се налазила велика слика Јана Франса Верхаса (1834–1896) насловљена „Школска парада пред краљем Леополдом 1878.” Остадох без даха пред сазнањем колико је раскошно изгледао Брисел у години Берлинског конгреса кад су Србија и Црна Гора тек ослобођене од турског ропства чекале на признање своје државности

Сликар Јан Верхас завршио је Краљевску академију лепих уметности у Антверпену и сликао отмен живот белгијске буржоазије. У првом плану „школске параде”, поређане једна до друге, девојчице блистају у белим хаљинама и светлим шеширићима, прва поред њих је млада учитељица, у дугој сивој хаљини и сивом шеширу, пружа деци руку подршке, (једина девојчица без шеширића је с десне стране, на крају првог реда), на балкону фигуре краља и краљице, посебан део балкона, лево од краља Леополда, резервисан је за седење шароликих гледалаца, на десној страни стоје мушкарци у црним оделима, белим кошуљама и с црним шеширима. Светао свечан дан у Бриселу: Верхас је с топлоном насликао призоре с градске свечаности.

На левом зиду свечане дворане Музеја лепих уметности налази се велико платно Константа Монталда (1882–1944). Приказује лепе мушке и женске фигуре окупљене око фонтане где се невидљива љубавна драма одвија између два лепа нага младића, мада су дошли с две лепе девојке у дугим, белим, прозрачним хаљинама. С висине на њих као пахуље падају капи воде. Криво дрво поред фонтане има боју светлуцавог јесењег лишћа. Једна девојка пружа руку издвојеном младићу, друга је занесена брањем сувих јесењих гранчица. Плави круг воде боје неба прелива се око ограде фонтане.

Монталд је познати белгијски сликар и вајар, рођен у Генту, усавршавао се у Паризу, био је предавач на Академији у Лувену где је насликао изванредан фриз – „Орфеј и Еуридика”.

Сликар Гистав Ваперс (1806–1874) инспирисан белгијском романтиком, насликао је једну епизоду из револуционарне 1830. године, кад се народ Брисела побунио против холандске власти, успостављене одлукама Бечког конгреса 1815. године. Његова слика побуњених грађана подсећа на слике Ежена Делакроа.

Белим широким степеницама пењем се на спрат Краљевског музеја лепих уметности где је безброј портрета, слика с библијским и мотивима из грчке и римске митологије. Људски дух сазнаје свет и себе не само рационално већ и помоћу религије, уметности и митских наговештаја из прича древне старине.

Нису се само Овидије, Вергилије и Хорације надахњивали на изворима грчких прича о боговима и херојима, већ су вековима инспирисали бројне европске писце и уметнике.

Једну такву причу насловљену „Дијана се купа” ликовно је обликовао Анибале Карачи (1560–1609) класични и барокни уметник. Занимљиво је истражити зашто је овај сликар из Болоње био противник ренесансе и Каравајовог натурализма у уметности?

Мотив за слику „Дијана се купа” Анибале је узео из Овидијевих *Метаморфоза*, из приче о принцу Актеону, несрећном младићу који је ловићи у шуми изненада угледао нагу богињу лова, Дијану (Артемиду) док се с нимфама купала у бистрој води планинског језера. Бесна што је један смртник видео нагу, богиња Актеона претвара у јелена, а затим га растржу његови сопствени пси. Јелен је сачувао људски разум али псима није могао рећи да је њихов господар. Уметник слика Актеонову драму контрастом светлости и сенке у идиличном шумском пејзажу.

Незабораван диптих „Правда цара Отона” Тиери (Дирка) Баутса (1415–1475) представља две епизоде из живота цара Отона Трећег, а инспирисан је причом из код нас непреведене *Златне легенде*, једне од најчитанијих књига латинског Запада 13. века. Прва Батсова слика је насловљена „Мучење невиног”, а заправо је реч о погубљењу невиног, и говори о томе како је царица лажно оптужила цару Отону младог грофа јер је одбио њено удварање. Лаковерни цар наређује да се оптуженом грофу одмах одруби глава. На слици се види тренутак кад целат пред окупљеним грађанима предаје грофову главу његовој жени, док тело у белој хаљини лежи на земљи. Крв натапа земљу. На другој слици „Искушење ватром” видимо грофову удовицу где клечи пред царем Отоним, у пурпур на трону, окружен дворском свитом, са жељом да докаже мужевљевој невиности. Жена прихвата средњовековни Божији суд, у десној руци држи главу неправедно погубљеног мужа, а у левој металну ужарену шипку. Кад је цар Отон схватио какву је страшну грешку направио, своју похотну жену осудио је да се спали на ломачи, што се види у позадини Батсове слике. Слика величине 324x182cm наручена је за градску већницу у Лувену, да послужи као „пример правде” и опомена судијама да не доносе брзе и неправедне одлуке.

Рембранта ван Рајна (1606–1669) многи критичари називају „највећим сликаром светлости свих времена”. Ван Гог пише: „Треба више пута бити мртав да би се тако сликало. Рембрант продире дубоко у тајну, он казује ствари које ни један језик не може да изрази. Оправдано кажу за Рембранта: чаробњак. То није лак занат”.

Млинаруев син, Рембрант, свестан свог талента, не оклева да се ухвати у коштац за примат не само на челу холандске уметничке школе сликара, већ и с највећим мајсорима италијанске ренесансе.

Рембрантов „Портрет Николаса ван Бамбека” у Краљевском музеју лепих уметности у Бриселу – рекла бих, можда је бољи и од његових, ако се не вaram, шеснаест аутопортрета, на којима је и млад и стар, и надмен и подругљив, и меланхоличан и ведар, тужан и насмејан. Николас Бамбек је богати трговац у Амстердаму. Пореклом је из Фландрије, а преселио се у Амстердам након страдања породице у верским ратовима, које сам поменула. Рембрант је Бамбека насликао у четрдесетим годинама, у црном оделу с великом белом крагном опточеном прекрасном белгијском чипком и белим манжетнама, с црним извијеним шеширом, с дугом риђом косом и кратко подшишаном брадом, лева рука лежерно раширена, у десној чврсто држи беле рукавице. Светлост осветљава Бамбеково лепо озбиљно лице наглашеног кривог носа, стиснутих усана и погледа загледаног у даљину.

Питер Бројгел Старији (1527–1569) познат је у српској култури по утицају на београдске уметнике окупљене око „Медиале” пре свега, на Милића од Мачве. Бројгел слика сеоски холандски „Зимски пејзаж с клизачима и замкама за птице”, (неопрезне птице) а Милић пејзаже са сељацима из родне Мачве. Нисам, међутим, сигурна колико су познате Бројгелове слике „Попис у Витлејему” и „Пејзаж са Икаровим падом”? Попис у Витлејему наредио је римски

цар Октавијан Август, а јеврејски цар Ирод, чувши пророштво да ће изгубити власт, наредио је да се побију сва прворођена мушка деца.

Приморани Јосиф и Марија беже у Витлејем, где се рађа Исус, чиме је испуњено библијско пророчанство. „Све птице летилице нашле су себи склоништа, а Син човечији није имао где главе склонити” каже јеванђелист Матеј. Бројгел радњу слике из Јудеје премешта у фландријско село под снегом. Трудна Богородица с плавим огртачем, на магарцу, кога води Јосиф, спрема се на пут у Витлејем.

Док се група људи гура на вратима куће власти, а други према својим домовима носе тешко бреме на раменима, деца се радосно играју на снегу и леду. Бог Добра се родио хладног зимског дана између вечне муке људи и радосне игре деце – идеја је Бројгелове слике „Попис у Витлејему” насликане три године пре његове смрти. „Пејзаж са Икаровим падом”, ремек дело Питера Бројгела Старијег, инспирисан је митом из грчке митологије, опеван у Овидијевим *Метаморфозама* и Вергилијевој *Енеиди*. Ево разлога за читање ових великих дела римске књижевности и грчких митова који су их инспирисали.

Кад је критски краљ Миној открио да је чувени проналазач Дедал помогао Тезеју да убије Минотаура и да с његовом ћерком Аријадном побегне с Крита, он је Дедала и његовог сина Икара затворио у Лавиринт, из кога нису могли изаћи. Дедал смисли да себи и сину направи крила од перја и воска да би прелетели море и вратили се кући. Кад је Икару причврстио крила, Дедал је упозорио сина да не лети ни сувише ниско, ни сувише високо. Део пута преко мора Дедал и Икар су прелетели без проблема, али кад су се приближили острву Саму, дечак се од радости виноу према Сунцу. Врели Сунчеви зраци истопили су восак и Икар је пао у море. На површини воде отац је угледао само бело перје.

Опседнут драмом човековог постојања, Бројгел је насликао величанствену слику о паду Икара и људској равнодушности према туђој смрти.

Видевши први пут „Пејзаж са Икаровим падом”, 1940. године, чувени амерички песник Винстан Хју Одн остао је као громом погођен. Идентификовао се с Икаром и његов пад описао у поеми „Музеј лепих уметности”.

Одн поему почиње следећим стиховима:

*У вези с патњом никад нису грешили
стари мајстори: како су само добро разумели
њено место у људском животу...*

а завршава :

*На Бројгеловом Икару, на пример,
Како сви окрећу главу
Сасвим нехајно од катастрофе, орач је можда
Чуо пљусак, заборављен крик
Али за њега то није био важан пад, Сунце је сијало*

*на беле ноге које нестају у зеленилу
воде, а скупи грациозни брод који је сигурно видео
нешто запањујуће, дечака који пада с неба
морао је негде да стигне и одједрио је мирно даље.*

Помислих: трагедија која је инспирисала уметника из XVI и песника из XX века остаје прича о човеку. Тајна.

„Човјек чојку тајна је највећа”, написао је Његош.

Фландрија као богата и развијена земља средњег века постаје привлачна за многобројне уметнике из других земаља Европе.

Међу њима је Ханс Мемлинг (1435–1494) сликар ране фландријске ренесансе, аутор чувене слике „Мучење Светог Себастијана”. Свети Себастијан је рођен у Нарбони, у Француској око 225. године н.е. Био је заповедник телесне гарде цара Диоклецијана, једног од најжешћих прогонитеља хришћана, поред римског цара Марка Аурелија.

Сведок сурових Диоклецијанових мучења, Себастијан је почео да помаже хришћанским затвореницима у катакомбама, због чега га цар осуђује на смрт. Убијен је стрелама око 305. године н. е. и бачен у отпадне воде Рима.

Мемлинг Светог Себастијана слика голих груди, с руком завезаном за грану зеленог дрвета поред Тибра, док га два Диоклецијанова војника, у црвеним тогама, гађају убојитим стрелама, једна је пробила Себастијану црвену тогу пре него што се зарила у његово тело. Скривен у сенци између две камене литице, сцену посматра човек с белим арапским турбаном, чиме уметник симболично наговештава рат Свете лиге против Османског царства, будућу битку на Лепанту 1571. године.

Кроз холове Краљевског музеја лепе уметности прошли су многи велики писци, песници и уметници, међу њима и нобеловац Маргерит Јурсенар, рођена у Бриселу, можда најбољи европски писац XX века. Уметност Фландрије и Белгије није за њу била само визуелни израз, већ теологија и философија завичајног света. Писала је да фамански мајстори савршено спајају овоземаљско и мистично. Маргерит је посебно волела Јана ван Ајка.

На жалост, дела Јана ван Ајка нема у музеју, његов чувени портрет „Човека с црвеним турбаном” (а прецизније би се могао назвати „Човек с црвеним шалом око главе”) налази се у Лондону одакле посматра свет хладним смиреним погледом човека који зна ко је и зна своје место у свету.

На оквиру слике Ван Ајк је написао поруку на грчком: „најбоље што могу учинити”.

И мада остаје загонетка да ли је реч о аутопортрету уметника, кладила бих се да је фламански сликар на тај начин послао поруку неком од европских краљева који су се о њега отимали. Гент није далеко од Брисела, једног дана ћу отићи у Гент да се поклоним његовом „Божијем јагњету”.

Да други план слике може бити занимљив као и први показао је посматрачу уметник Жан Мостаерт (1475–1555) на „Портрету Абела ван де Колстера”, саветника холандског суда, наглашавајући дубину простора.

За сцену на небу изнад града Мостаерт је инспирисан врло популарном средњовековном причом о римском императору Октавијану Августу, у којој цар, који је у Риму поубијао 15.000 римских племића, пита пророчицу, сибилу – да ли Римљани треба да га славе као Бога и одају му божанске почасте?

Сибиле се данима молила Богу, а онда је императору показала чудо на небу.

Изнад Августа се створио круг светлости с Богородицом која држи дете у наручју. Уплашен призором и чувши глас с неба да ће дете које гледа бити Спаситељ света, крвави император одлучио је да одбије одлуку сената да буде слављен као Бог.

На том месту, према легенди, у Риму је изграђена црква позната као Арачели (Олтар небески).

Клод Лорен (1600–1682) чувени сликар пејзажа, инспирацију за своја дела такође је црпео из књижевности. Мотив за слику „Енејин лов на јелене у Либији” заснован је на првом певању Вергилијеve *Енеиде* о његовом доласку у Африку.

Сликар је Енеју насликао у простору обасјаном светлошћу боје злата, на обали мора, у коме тројански принц креће у лов на јелене. Присетих се, један пејзаж Клода Лорена који говори о тој вечној човековој чежњи за Лепотом, сунцем и светлошћу, а Достојевски га је видео на путу у Европу, инспирисао је руског писца за опис Ставрогиновог сна, у другој књизи романа „Зли дуси”. И у подсвести мрачног убице Ставрогина живи тај сан:

„То је кутак грчког архипелага, плави нежни таласи, острва и стене, обала у цвећу, чаробна панорама у даљини, сунце на заласку које дозива – речима се не може дочарати. Ту је нашло своју колевку човечанство Европе, ту су први призори из митологије, његов земаљски рај „Срећа могућа”.

„Енејин лов на јелене” подсетио ме је на мисао професора Милосава Бабовића, коју је понављао студентима, а с којим сам имала срећу да се упознам: „Свако излагање о Достојевском почиње са стрепњом а завршава се осећањем неиспуњеног дуга”.

Ову реченицу могли би да потпишу многи професори из европских земаља с чијих је универзитета Достојевски прогнан због рата Украјине и Русије.

Лица Луке Кранаха Старијег (1472–1553) сликара реформације, и његовог пријатеља и комшије из Витемберга, Мартина Лутера, (1483–1545) а обојица су имали користи од својих слика и текстова, пласираних преко тек пронађених штампарија, не уливају поверење! На Лутерово учење утицао је Филип Меланхтон (Филип Шварцерд) што је довело до раскола Западне цркве, изазвало Сељачки рат 1524–1525. у коме је убијено око сто хиљада људи и допринело стварању протестантизма, „нове” хришћанске вере. И Мартин Лутер и Филип Меланхтон (презиме

значи црна земља) далеко су од догмата и предања никејске вере Рима и Цариграда.

Уметници и песници су често међусобно завидљиви у погледу успеха, као што је случај с Питером Паулом Рубенсом (1577–1640).

За Бодлера је Рубенс, „обучен у сатен, декаденција, антирелигиозан, отужан”. Песник *Цвећа зла* није волео Рубенсову „непрекидну срећу у ружичастом”. Овај познати фламански сликар и дипломата насликао је са својим ученицима око три хиљаде слика, а најчешће је сликао религијске и митолошке мотиве. Његов стил наглашава покрет, боју и сензуалност женских ликова. Сlike дочека и крунисања Марије Медичи у Паризу, друге жене француског краља Анрија Четвртог, значајан су део француске историје који је ликовно забележио Рубенс. Кад је краљица Марија прогнана из Француске, Рубенс је материјално помагао.

У епохи котрареформације лирска Рубенсова слика „Обожаване мага”, сликана новим дијагоналним уметничким поступком композиције, симболичан је „призор победе” Католичке цркве над протестантима са Севера.

Призор представља познату новозаветну причу о мудрацима са Истока, који у пратњи поворке људи, Богородици доносе дарове, срећни што могу да се поклоне пред тек рођеним Исусом. Рубенсово „Крунисање Богородице” је такође новозаветна тема: високо на плавом небу с десне стране Бог Отац у белој кошуљи, с леве Христ у црвеној хаљини, боји страдања, над њима бела птица, раширних крила, симбол Духа светог, заједно стављају прекрасној Мајци Божијој, спуштеног погледа и прекрштених руку, златни венац на главу. Под њеним десним коленом, деца – анђели се радују.

Познати француски сликар Жак Луј Давид (1748–1825) припадао је јакобинцима за време Француске револуције 1789. године и учествовао у раду јакобинског већа које је гласало за одлуку да се француском краљу Лују XVI и краљици Елизабети одруби глава. Насликао је слику „Смрт Марата”, а припада збирци Краљевског музеја лепих уметности у Бриселу. Према историјским изворима тад је сечивом гиљотине убијено око 25.000 Француза. Марат је као вођа револуције правио спискове за гиљотину. Убила га је девојка Шарлота Корде, из племићке породице чувеног француског песника, Корнеја, у кади, где је Марат лежао због неке кожне болести. Неореалистичка слика контраста таме и светлости.

Пре него што јој је гиљотина одсекла главу, Шарлота је рекла окупљеном народу да се није покајала, јер је убиством Марата спасила животе хиљада Француза.

Захваљујући свом геостратешком положају, главни град Краљевине Белгије освајали су Римљани, Франци, Шпанци, Аустријанци, Холанђани и Немци у XX веку. Паралелно с окупацијом, Брисел, међутим, није развијао револуционарни, већ прагматичан дух реда, рада и опстанка. И мада често „киша лагано пада на град”, Брехт би рекао: „Срећне земље немају потребе за херојима”.

Имају потребе за Тинтином, јунаком белгијске „Банде цртача” чији су цртаћи продати у више од двадесет милиона примерака.

Радивоје Рале ДАМЈАНОВИЋ

БЕСМРТНОСТ МАЈЧИНСКЕ ЛЈУБАВИ

(Метаморфоза и сакрализација у песми „Мајка” Зорана Хр. Радисављевића)

Губитак мајке представља једну од најдубљих и најинтимнијих човекових траума, архетипску рану која у књижевности одјекује вековима. У својој потресној песми „Мајка”, песник Зоран Хр. Радисављевић суочава се с овим онтолошким болом посредством необичног мотива метаморфозе. Песник успева да избегне замку патетике и сентиментализма, преображавајући сирову и огољену болесничку стварност у узвишени митски и духовни простор. У том простору метафизичка љубав односи коначну победу над физичком пролазношћу.

Од митске заштитнице до земаљске немоћи

Есејистичко језгро песме почива на оштром и драматичном контрасту између некадашње космичке снаге и потоње биолошке немоћи. Мајка је на почетку представљена као митска фигура, Велика Мајка (*Magna Mater*), свеобухватна заштитница која породицу држи на окупу:

*Раскрили крила
Целу породицу загрли*

Ова слика непосредно се надовезује на библијску и народну традицију у којој се мајчинска брига пореди са птицом која шири крила над својим гнездом. Међутим, старост и болест доносе суров преображај. Кроз постепену градацију телесног пропадања, мајка губи своја примарна људска обележја и регресира у крхко и незаштићено биће. Њена немоћ на болесничкој постељи огољена је стиховима:

*По кући пузи
Не лети
Моја мајка
Врабац*

Визуелно снажна слика пузања уместо лета, представља универзалну трагедију људског тела које издаје дух. Мотив мајке која се смањује и губи снагу дубоко је укореван у српској књижевности: он призива у сећање потресне реалистичке странице Лазаревићеве прозе, али и модерну лирику Стевана Раичковића, у којој мајка пред крај живота постаје тиха, скрајнута и готово неприметна фигура, сведена на саму суштину патње. Радисављевићев избор врапца – обичне, сиве и неугледне птице – додатно наглашава крајњу демитологизацију и огољеност људске егзистенције пред лицем смрти.

Метаморфоза као тријумф над ништавилом

Кључни филозофски и поетски преокрет дешава се у тренутку самог одласка. Када мајка физички нестаје из болесничке собе, лирски субјекат одлучно одбија да прихвати смрт као коначни крај и ништавило. Он записује:

*Одлетела
Моја мајка
Одлетела
Није умрла*

Мотив преображаја душе у птицу успоставља везу са једном од најстаријих симболичких традиција човечанства. Од староегипатског поимања душе (*Ба*), која после смрти узлеће у облику птице са људском главом, преко античких метаморфоза, па све до хришћанске иконографије у којој птица симболизује Светога Духа и бесмртност, крилато биће постаје знак ослобођења од окова материјалног света. Лирски субјекат Радисављевићеве песме користи овај универзални симболички код како би извршио истинску поетску алхемију: бол због губитка преображава се у тријумф трансценденције. Попут великих елегичара српске поезије, песник одбија биолошки детерминизам у име духовне верности и љубави.

Затварање круга: симболика прозора и митског змаја

Завршница песме доноси лирско разрешење, катарзу и утеху. Преласком у духовну сферу, мајка не одлази у магловита пространства заборавља, већ успоставља нову врсту комуникације са својим потомством. Она се сваког јутра враћа на прозор своје породице.

Прозор овде функционише као традиционално лиминални простор – место сусрета унутрашњег и спољашњег, интимног и космичког, познатог и тајанственог света. Он је истовремено граница и спона, медијум између свесног и несвесног, овоземаљског и оностраног, профаног простора собе и сакралног простора вечности.

Тим чином повратка круг се затвара, а мајка у сећању и новој стварности поново задобија своју исконску моћ, сада уздигнуту на виши, митски ниво:

*На мом прозору
Моја мајка
Змај*

Завршни мотив змаја представља врхунац симболичке градације (врабац – птица – змај). У српској народној традицији и митологији змај није зло биће; напротив, он је заштитник, чувар огњишта, доносилац благостања и биће неслућене снаге које брани свој род од несреће и непогода. Преображајем од немоћног врапца који пузи до моћног митског змаја на прозору, Радисављевић заокружује процес сакрализације мајке. Њена физичка слабост показује се као привремено и пролазно стање, док је права природа мајчинске љубави несаломива, заштитничка и вечна.

Ова песма представља изузетан пример како се савремени разговорни језик и крајње сведена форма могу употребити за уметничко обликовање најтежих егзистенцијалних искустава. Ослањајући се на вековну традицију српске елегичне поезије и словенске митолошке симболике, аутор је створио ванвременску оду мајчинству – песму која сведочи да је нит између мајке и детета нераскидива и да истинска љубав непрестано мења своја обличја како би надживела пролазност и победила смрт.

Радисављевић је испевао дубоко емотивну елегију која се природно надовезује на богату традицију српског песништва посвећеног мајци – од народне лирике до модерног песничког израза – али јој истовремено дарује савремен, сведен и симболички згуснут облик. Кроз ритмичка понављања која подсећају на древне тужбалице и бајалице, ова песма прераста у космичко сведочанство да смрт нема последњу реч. Они које волимо никада истински не одлазе у неповрат; они само мењају облик у којем нас и даље чувају.

Емсура ХАМЗИЋ

СВИ ОНИ ЗАНОСИ

(Мирослав Алексић: *Les ânes sauvages*, / Дивљи магарци, L'Harmattan, Париз, 2026; превод: Јасна Шамић)

Мирослав Алексић, (1960), свакако иде у ред значајних савремених српских пјесника. Пауза коју је својевремено направио у објављивању, није га спријечила да његов таленат (његово – „имам шта да кажем”), досегне, заиста, завидне висине.

Разуђена позија Мирослава Алексића, мотивски и тематски пуна је асоцијација на митолошке, књижевне и културне, или пак на мотиве из традиције и историје, и одаје утисак учености, али она никад није нападна, нити је сврха сама себи, него је у функцији често психолошких, па и филозофских, ријечју пословичних, али из живота извучених поука и слика.

Та ученост, никако није запрека за провејавање, или чак натапање слика чистом емоцијом, која је каткад опора и жестока, каткад блага и „свилена”, али никад банална ни патетична.

Мирослав Алексић је након три објављене књиге *Зигурат*, *Попик или чуг* и *Нема вода* од 1986. до 1994. године, тек 2016. године објавио нову књигу *Оскудно време*, али након тога, објавио је још пет књига.

Добио је више значајних књижевних награда, а међу њима и „Змајеву награду” Матице српске.

Као нека врста круне и његовом таленту и зрелости и досезању платформе (висоравни) коју виде само истински пјесници, као посебна награда и признање, недавно је код великог француског издавача „L'Harmattan”, а у знаменитој едицији „Поезија на пет континената”, изашла књига изабраних пјесама под насловом „Дивљи магарци”, у преводу Јасне Шамић.

Књигу сам наравно, читала у оригиналу, али не сумњајући у одличан превод сјајне Јасне Шамић, нема дилеме да ће ова књига, без умањених вриједности, стићи до свих поштовалаца поезије на француском говорном подручју.

Иако ово није први, већ пети или шести превод његове поезије, и на словачки и мађарски и друге језике, овај се чини, ипак,

најзначајнији и по обиму и по изузетно цијењеном и реномираном издавачу, као и угледној едицији у којој је књига објављена.

Ова књига садржи стотињак пјесама из његових десетак књига. Није подијељена на циклусе, но ипак се осјете границе појединих периода или књига. Један од циклуса који се сам издваја, јесте онај љубавне поезије, које у српској, па и свјетској поезији, посебно у модерном добу, има све мање.

(Овдје мислим на озбиљне ствараоце, а не на оне што из својих свешчица прекуцавају директно на фб своје пјесмице, да би од себи сличних, површних аматера добили похвалу – лајк!)

Те, љубавне пјесме, изузетне су по свему – по снази, по необичним асоцијацијама и спајању на први поглед неспојивих појава и појмова, тзв. „очуђавањем”, које је присутно и у другим пјесмама Мирослава Алексића.

*И, покрили су се магмом
да им не буде хладно
док их једног дана
не ископају археолози.
У подне је пала ноћ,
а увече је по пепелу
пала киша.*

(„Врело подне у Помпеји”)

*Ако се окренеш кад будеш одлазила,
Пепео ће затрпати дане и ноћи
Што стоје у врстама као војници
И нећеш у сновима моћи да призовеш мој лик
Него бледу силуету месечара
Који хода по жици између две јаве.*

(„Између две јаве”)

*Како је изгледао тај трен
док га је мерио сат
на далеком торњу негде,
док је сипио из пешчаника
и сударао се с молекулима воде
у клепсидри негде?*

.....

*и осврћући се да види
да ли се то пролеће вуче за њом
као крајеви венчанице.
И онда је застала пажљиво,
као да не пробуди дете...
Чини ми се да је то био тај трен.*

(„Тај трен”)

Такође се издваја и један циклус о животињама, а у оквиру њега постоји и круг пјесама о птицама, као нпр. „Ждралови”, „Сова”, „Сврака”, „Петао”, као и пјесма „Скаска о галебу”, изузетно потресна, која разоткрива падове и у животињском свијету, као, уосталом и у људском. Пјесма необично подсјећа на Бодлеровог „Албатроса” по снази којом је насликана немоћ, незграпност, понижење чак, и нимало позитивна слика оних, који су најчешће надмоћни у односу на друге и животиње и људе.

*Сви они заноси,
оне бајковите слике галеба над морем,
широм раширених крила,
која надмашају његову стварну величину
и подсећају на спојене лукове
једног моста у Новом Саду,
та крила као део морског пејзажа,
неизоставни,
њихова белина у вртоглавом плаветнилу*

*све ми је то данас изненада пало у воду,
када сам негде у ченејском атару,
пored аутопута,
угледао јато галебова пешака
како требе њиву,
слепљених крила до ушију,
блатњавих ногу до колена,
суморног срца до небеса,
сивих погледа, безвољних и тромих,
неспособних да било шта кажу,
да било како сведоче
о својој чувеној витешкој природи.
(„Скаска о галебу”)*

Сличне емоције, тугу, али и постиђеност, јер њихово стање је резултат људског немара, прије свега, пошто је ријеч о зоо-врту, изазива и пјесма „У врту”. Тамо су, у тој пјесми, готово све животиње о којима се говори, „понижене и увријеђене”, како би то рекао Достојевски.

*Ућебани лавови,
блатњави крокодили,
избезумљени мајмуни,
сити пеликани,
одсутни фламингоси,
суморни слоновии,
непримерени пингвини,
сви имају понеку
резервну мисао
и своје делиричне снове.*

*Једини непомирљиви
 становник овог врта,
 једини који неће ништа човеково,
 сив као буков хумус у сећању
 – вук.
 („У врту”)*

Пјесма која је и књизи позајмила наслов, „Дивљи магарци”, оставља читаоца без ријечи. Просто не зна како да реагује, којој емоцији да да предност у „гужви” осјећања која настаје након читања. Тако једноставно, са тако ухваћеном суштином, као неки продужени хаику! А онда, оставши тако заустављен неко кратко вријеме, читалац (човјек), невољко препознаје и себе и све нас, и свијет у којем живимо, и на први поглед бесмисао, и позив живота као таквог, који се не одбија, који мора да се прими, услиши и изврши!

*Након заласка сунца
 жедни крећу према изворима.
 Препешаче десетине километара
 кроз афричке пределе.
 Ни реч не проговоре
 а сви знају куда и зашто иду.*

*Када се напију воде
 тамо где је има у изобиљу,
 из неког разлога
 одмах се враћају
 у свој безводни завичај.
 Сутрадан одспавају
 поједу нешто, хватају хлада,
 па увече опет на далека појила.
 И тако од почетка до краја живота.*

*Питаш се – Зашто?
 Зато што живот мора
 у нечему да се проведе
 по наизглед једноставним обрасцима.
 („Дивљи магарци”)*

Ту је и пјесма „Меланхолија”, чији нас потресни стихово остављају без текста, али скоро и без наде.

Као да осјећамо и ту немоћ „да извучемо узбрдо”, али и ту „свеједницу” због те чињенице. Нити можемо, нити нам је стало до тога што не можемо! Управо то и јесте меланхолија.

Безвољност – каткад и пријатно, а најчешће непријатно стање – осјећање.

Одустајање – које најпотресније дочарава стих – „као свећа
напола догорела.”

*Не вреди да је гониш,
неће извући узбрдо
тешка климава кола.
Није то митски коњ
с паром свемоћних крила,
но твоја уморна кобила
што пасе посну траву
крај прашиног сеоског пута.
Ни весталка ни куртизана,
нигде приспела ниси,
уморна душо што
када увече скинеш
дебеле слојеве иминке,
угледаш лице девојчице
и пијавице туге уместо обрва.
Као руком по таини,
не гледајући,
пребираш по бићу
трагове усахлих љубави
и сама у сан тонеш
још лепа, топла и жива
као свећа напола догорела.
(„Меланхолија”)*

У пјесми „Преферанс”, лирски субјекат говори о игри или „игри” у којој смо свакако – губитници. Од почетка свјесни своје немоћи, немогућности да учинимо ишта против неминовности – протока времена – и свих губитака које оно собом носи.

И као дијете које са својом крпеном лутком „одиграва” сцене неправде и непријатности које је доживјело у кући или у вртићу, тако и лирски субјекат, знајући унапријед исход, ипак игра ову игру, „игра”, тј. живи живот сâм, иако је исход вазда исти, јасан и поразан!

*Устајем и на грамофону
кога нема
пустим плочу Еле Фициералд,
седнем за сто кога нема
и поделим карте за преферанс
за себе и оне којих нема.
Три пута по десет
и две у талон
као безброј пута
у оном времену
кога нема.
(„Преферанс ”)*

Посебно потресна и снажна је пјесма „Задушнице”, посвећена успомени на брата Момчила. Осим кајања након непромишљеног потеза – чупања двије јаворове стабљичице са гроба – док га уређује, које је само по себи мучно и „неутјешно”, сама поента пјесме, односно „објашњење” заиста оставља без даха, чак буквално. Као да смо и ми сами у позицији покојног брата који је на те стабљике, одоздо из гроба, испод земље „дисао”, али и у позицији тешког покајања лирског субјекта којем се јасно указује да је можда, по други пут, брата осудио на коначни крај! Језовито, и увјерљиво дочарано!

*Потом, у некој заветрини ума,
крај бриљана сна,
под ладолежом јаве,
брат ми овако говори:
Сећаш ли се када сам ти као дечаку
причао како су стари Словени
умели под водом да дишу на трску
и да се учине невидљивим
за оне на обали.
Е, на те две младице,
на та два мала живота,
до малопре сам,
сакривен под овом плочом,
дисао.
(„Задушнице”)*

Ево како је угледни издавач из Париза „L’Harmattan”, окарактерисао високу вриједност стихова овог пјесника:

Поезија Мирослава Алексића спаја ерудицију са наративном једноставношћу. Црпећи инспирацију из грчке митологије, Библије, балканских и српских традиција, као и савременог света, његове песме се читају као приче, параболе или модерне бајке. Кроз суптилни прелазак са ритма на говорни језик и интеграцију метафоре у наратив, Алексић ствара густ, али флуидан ритам. Читати Мирослава Алексића значи ући у поезију где се прошлост и садашњост сусрећу, где се древно и модерно сусрећу.

Жељка АВРИЋ

ПРИСНОСТ ИЗМЕЂУ ЗАМИШЉЕНОГ И ДОЖИВЉЕНОГ

(Светлана Градинац: „С оне стране конвенционалног” – огледи о реторици, новијој српској књижевности и критици друштва, Албатрос плус, Београд, 2026)

Светлана Градинац, професор реторике и српског језика и књижевности, један је од оснивача републичког такмичења у беседништву ученика средњих школа, као и удружења „Адлигат” у Београду, чији је стални члан. Члан је „Нушић фондације”. Њену посвећеност култури и просвети доказује и књига *С оне стране конвенционалног*, која представља ову ауторку у њеном природном светлу – као реторичара, књижевног критичара и есејистичара.

Ова самосвојна књига садржи текстове о различитим темама, сабране у три поглавља: о знаменитим српским књижевницима и сликарима, о романима, путописним и песничким књигама из савремене српске књижевности и о реторичким огледима. Текстови су настајали у дужем временском периоду; писани су промишљено, занимљиво, разумљиво, избурушеним стилем, са посебним поштовањем према ауторима чије дело је предмет анализе. Рецензент Слободан Дивјак оцењује књигу Светлане Градинац као *спис једноставне лепоте и лепе једноставности*. Она пише о књижевним великанима али и о мање познатим ауторима и њиховим књигама, свесна да се о великим делима говорило много и са жељом да осветли она чија је вредност неспорна и књижевној јавности слабије доступна.

Прво поглавље под називом „Култура сећања”, садржи текстове о Владиславу Петковићу Дису, Лази Костићу, Ђури Јакшићу, Владимиру Величковићу, о једној Јеврејки и једној Српкињи које су преживеле Холокауст, а чланице су удружења „Адлигат”; о Браниславу Нушићу као комедиографу, реторичару и родољубу; Олги Скворан – утемељивачу фолклорног ансамбла „Коло”, кореографу и посвећенику српској народној ношњи и народним играма. У књизи се налази Дисов мање познати говор, објављен први пут у листу „Браничево”, у Пожаревцу, 1960. године, под насловом „Ми смо без отаџбине”. У тексту „О Дисовом говору”, ауторка наводи познате информације о негативној критици Дисовог песништва од стране

књижевног критичара Јована Скерлића и о Дисовој судбини ратног извештача који је са српском војском прешао Албанију, из Драча пребачен у Француску и о његовом трагичном, наслеђеном крају на броду који је торпедовала немачка подморница. У структури Дисовог говора Светлана Градинац уочава елементе пригодности (захвалност Француској за помоћ и подршку српском народу) и политичке елементе (аустријска опсада Београда и бугарско издајство); истиче уметничку вредност беседе, њен емотивни набој и патриотски дух и налази додирне тачке са Дисовом поезијом у лексичком, емотивном и мотивском смислу, чистоти поетског израза наглашеног фигурама понављања, антитезом, градацијом, сматрајући га више говором поете него беседника.

Посматрајући књижевника Лазу Костића као говорника, Светлана је пажњу обратила на његов беседнички таленат, за који је имао све потребне предуслове: интелектуалну ширину, речитост, склоност ка драматизацији, бунтовност, страственост у излагању. Слободоуман и борбен, пркосан и романтичарски занесен, Костић је и у беседама исказивао велику родољубност, али су, нажалост, његове беседе остале у сенци његовог књижевног дела. Најбоље беседе песник је казивао у младости, на мађарском језику, у угарском парламенту у Пешти, као члан странке Светозара Милетића, противећи се одлуци парламента да посланици не смеју говорити матерњим, већ искључиво мађарским језиком. Светлана Градинац истиче патриотско опредељење још једног песника српског романтизма, Ђуре Јакшића, који је у својој завршној речи на суђењу због тужбе генерала Ранка Алимпића поводом приче „Рањеник” говорио мирно и аргументовано, позивајући се на право и слободу мишљења и говора, али и на непристрасност у расуђивању, те његов говор у судници има и елементе политичке беседе. Јакшић је познавао правила доброг беседништва јер је своју емотивну и динамичну завршну реч поткрепио примерима из историје, постављао реторска питања на која је давао и одговоре, користећи аргументе за своје тврдње у циљу снажне уверљиве поенте. Осим о великим српским песницима, Светлана пише и о значајним српским сликарима као што је Владимир Величковић, поетици и симболици у његовом сликарству, посебно у фази побуне против угрожавања опстанка човечанства и удара на људско достојанство.

Светлана Градинац не заобилази ни трагичне, потресне теме, ратне и егзистенцијалне, као што је страдање невиних људи, страхоте концентрационих логора, ратно заробљеништво, глад, смрт. Два текста посветила је чланицама „Адлигата” Виктора Лазића, Јеврејки Рели Алфандари Пардо (нашој Ани Франк) и Српкињи Илеани Чури Сазданић, које су преживеле Холокауст и Новосадску рацију. Одличан је текст о Браниславу Нушићу, комедиографу, дипломати и патриоти, који се стално борио за права српског народа и за своју земљу, жртвујући за њену слободу и живот сина јединца, приказујући га као једну од оних моралних величина код којих су у сагласју били мишљење, речи и поступци. Нушић је већ тада писао о тешком животу Срба на Косову и зулуму који су српским породицама

чинили арнаутски бегови; држао је политичке говоре против анексионе кризе у Босни и Херцеговини; прозивао малограђанштину и бирократски апарат у Србији, указивао на мито и корупцију, спрегу власти и крупног капитала, злоупотребе у виду куповине диплома, постављења нестручних и неспособних на важна места; разоткривао подаништво, грабеж, жељу за влашћу; критиковао хаос у бирачким списковима, срамне поступке власти према борцима за слободу Србије и за однос према култури. Стога је Нушић увек савремен и свевремен, јер је целокупно његово дело усмерено да подржи борбу српског народа за боље и праведније друштво, у свим временима, у свим системима. Своју свестраност и осећај за истинске културне и друштвене вредности Светлана Градинац показује и текстом о историчарки уметности, педагогу, првој директорки ансамбла „Коло” и његовој кореографкињи Олги Сковран, користећи наводе из монографије Богданке Бобе Ђурић која је надахнуто описала не само ангажман, наступе и путовања „Кола” на светским сценама, већ и Олгине карактерне особине и професионални рад, посвећеност очувању народног блага, чиме је потврдила велику љубав према свом народу и земљи.

Друго поглавље садржи књижевне приказе и есеје о делима из савремене српске књижевности. Приликом избора књижевних дела која ће сагледати као књижевни критичар, Светлана Градинац се руководила, пре свега, постојањем етичког принципа у тим делима, друштвеној ангажованости дела и постојању хуманистичког аспекта, те личној одговорности аутора. У жижи њеног интресовања је полижанровски роман *Нијансе нас* Мирољуба Вељковића готово енциклопедијског карактера, који комбинује интелектуално и чулно, смрт, лепоту, морал, чежњу, хармонију, трагање за исконским вредностима, везе са природом. Затим, роман Зорице Симовић *Кап меда*, Оливере Доклестић *Кућа од картона*, песме и роман списатељице из Сремске Митровице Јасне Арбанас, такође професорице реторике. Светлана опсервира и неколико песничких књига младих, али и зрелих стваралаца – Андрије Петковића, Танасија Бајића, Душана Лончара, Жељке Аврић, Јована Ђуришића, Ксеније Матовић, Биљане Вукајловић Ристић. Посебну пажњу поклања путописним књигама Виктора Лазића у којима нарочито истиче парадокс између недостатка дијалога и разумевања у свету, и ауторових контаката са припадницима различитих народа, религија и друштвеног статуса, из различитих друштвених уређења, вредносних система и културе живљења, и успева да им приђе и комуницира са њима, без предрасуда, са израженим смислом за толеранцију и уважавање различитости. На путу од око 140.000 километара, без комфора, радећи најразличитије послове како би финансирао следећа путовања, Виктор је, захваљујући вештини комуникације, *дближавао и успостављао нову присност између замишљеног и доживљеног*. Још један писац и његова дела, као и предео у којем живи су честа тема Светланиних текстова – Никола Маловић из Херцег Новог, Боке Которске, власник Књижаре „Со”. Свим овим књигама о којима је писала Светлана прилази озбиљно, аналитички и систематично, с огромним читалачким искуством, са

завидним теоријским знањем, привучена њиховом аутентичношћу, сликовитошћу, емоцијом, друштвеним ангажовањем, посвећеношћу природи.

Трећи део књиге садржи огледе о реторици и критици друштва (са акцентом на делима Бранислава Нушића, комедији *Народни посланик* и делу *Реторика*). Нушић је *Народног посланика* написао у својој деветнаестој години, а чекао 40 година да буде објављен и изведен на српској позоришној сцени, јер је због исмевања политичке борбе, предизборне кампање и недостојности владиног кандидата за народног посланика, дуго таворио у полицијским фиокама. Нушић је добро познавао обреновићевску Србију 19. века чији су недостаци и данас актуелни: мито и корупција, ароганција органа власти, спиновање јавног мњења, јавашлук, лењост, злоупотребе, малограђанштина – чиме се исмевање претворило у јавну критику и осуду. Нушић је добро и темељно познавао и реторику и теорију беседништва које је применио у обликовању својих ликова и анализи њиховог страха од јавног наступа, али и етичких вредности и мотива беседника да својом вештином утиче на слушаоце. Бранислав Нушић у својој *Реторици* разматра беседништво од античких дана – атинских софистичара, филозофа Сократа, Платона и Аристотела, римских говорника Цицерона и Квинтилијана, те немачких средњовековних писаца. У одељку који се зове „Убеђење” Нушић пише да беседник мора бити и сам убеђен у оно што говори а то не може ако није моралан човек. Такође, мора владати собом, да буде концентрисан и не одваја се од теме, без обзира на сва ометања. Сведоци смо, наставља Светлана Градинац, да реторика данас није само класично обраћање говорника аудиторијуму, него и објаве и утицаји путем друштвених мрежа, реклама, телевизијских емисија и видео-клипова; дакле, све што се путем интернета може изразити, саопштити и конзумирати, па чак и организовати, као политички скупови и протести. Нажалост, сведоци смо и злоупотребе беседништва, нарочито у политичке сврхе у виду спина и манипулације масама којима се најчешће баве медији. Ипак, жива реч и стварни контакт са публиком су незаменљиви, лековити и хумани и зато ће се се и беседници и публика увек враћати изворном говорништву.

У завршном делу поглавља и књиге у целини, ауторка говори о свакодневном говорном стилу нарочито јавних радника, о поштапалицама, фразама, фlosкулама и псовкама које руже говор и отежавају праћење излагања, о испразном говору, особинама, разликама, предностима и недостацима говорног и писаног стила, о месту и говору (антички форуми и амфитеатри, Таковски грм, балкони, говорнице, кафане). Текстови којима завршава књигу су о колумнама др Јовице Тркуље, књигама сећања *Медаљони* професора Драгољуба Јовановића које је почео записивати 1948. године у сремскомитровачкој казнионици, као и текст о изложби слика полазника Школе сликања на камену Биљане Вукајловић Ристић.

Читајући књигу *С оне стране конвенционалног* професорке Светлане Градинац, примећујемо њену посвећеност књижевној и беседничкој речи, култури сећања, заслужним културним прегаоцима

и онима који ће их наследити, подједнако их бирајући за своје текстове, вођена, пре свега, занимљивошћу и вредношћу њиховог дела. Светланини текстови су ауторски аутентични и поткрепљени, аргументовани; задивљује чистота њеног језика и прецизност којом наводи и датира изворе, било да су оригинални или преузети. Ови текстови, блиски читаоцу, подједнако су и литерарни и документарни, значајни и за књижевну историју, теорију и историју књижевности. Они одражавају један радознао, немиран и креативан дух, једну надахнућем богату личност у чијој је природи реч била и остала – увек у Почетку.

Карло Марата, *Аполон гони Дафну*, 221х224цм,
уље на платну, 1681.

Ранко ПАВЛОВИЋ

ОКРЕНУТОСТ ЧИТАОЧЕВОЈ ЗНАТИЖЕЉИ

(Саша Кнежевић: *Лутке се не чувају у излогу*, Матична библиотека,
Источно Сарајево, 2026)

Збирка *Лутке се не чувају у излогу* Саше Кнежевића, коју твори дванаест врло занимљиво исприповиједаних кратких прича, чита се у даху. Можда зато што ће се, првенствено по мотивско-тематском, стилском и језичком обиљежју, понеком читаоцу учинити да су оне неком невидљивом нити, тек у наслуту, уланчане у крхку творевину романа, не испушта се из руку док се не прочита и биљешка о аутору која једноставно гласи: „Све најбоље”.

Универзитетски професор књижевности, у белетристичком исказивању сасвим ослобођен академских „стега”, вјешт је приповједач, првенствено окренут читаоцу и његовој знатижељи, врло добро зна да свако прозно дјело захтијева да се, прије или током његовог стварања, јасно детерминише временски оквир и амбијент у коме ће се одвијати радња и профилишу њени актери. Оно што је можда и битније од тога, овај писац зна да књижевно дјело, као биљка из плодног хумуса, израста из богате језичке баште коју стално ваља његовати и обдјелавати, што он нештедимице чини.

Радњу већине својих прича Кнежевић је смјестио у Сарајево, боље речено у његове махале, у времену када је била много битнија припадност граду (неки би рекли чаршијској „раји”) него нацији. То је уједно и период пишчевог одрастања у том амбијенту, па су му зато добро позната сва његова лица и наличја, менталитет чаршинлија и људи који им долазе, судбине и усуди оних који су из околних села и касаба „шљегли” у град да би се у њему закорјенили и међусобно измијешали, с више или мање успјеха усклађујући навике и интересовања. Посебно су занимљива дјеца, коју аутор познаје у душу, јер је с њима одрастао, зна њихове игре, размишљања и наивно поимање свијета. Не догађа се, наравно, све у Сарајеву, радња неких пориповиједака искорачи, на примјер, у околна мјеста, у Калесију или Београд, чак и у Шведску, али су у њој присутне Сарајлије, таксисти, студенти, професори.

Вријеме збивања динамичних прича је предратно, ратно и послеријатно, могли бисмо рећи – ово наше, другим ријечим, вријеме у коме смо се тражили, али не бисмо са сигурношћу могли рећи да смо се нашли. Из контекста, јер аутор ништа не саопштава имплицитно него читаоцу даје мноштво асоцијација и подстиче га да сам закључује, произилази да је смисао живота управо у том трагању у коме је, нарочито у последњим деценији прошлог и првим деценијама овог вијека, много лавирината и странпутица које је тешко избјећи.

Врло су занимљиви ликови у приповијеткама Саше Кнежевића. Нису то неке познате личности, ни по чему бомбастичном се не истичу у својој средини. Дјеца, млади људи, зрели мушкарци, старци, дјевојке, жене у најбољим годинама, старице, избјеглице, досељеници, срећници и несрећници – све су то личности из народа, тек с неким обиљежјима која их издвајају. Међутим, у књижевном погледу они постају и те како значајни и препознатљиви, јер их је писац вјерно извајао, подвукао им се под кожу, ушао у њихову душу, посматрао живот и свијет њиховим очима и њиховим схватањем, напосто их пред читаоцем оживио. До те мјере их је прецизно уобличио да ће можда неко понекад за свог сусједа рећи да је исти као онај лик из Кнежевићевих прича.

Широка је лепеза мотива и тема којима се бави аутор збирке *Лутке се не чувају у излогу* чијем наслову је додао и поднаслов: *и љепше приче*. Рат је неизбјежан мотив у литератури која настоји да колико је то могуће освијетли вријеме којим се бави Кнежевић. Само, у његовим причама нема војске, битака, јуриша, погинулих, рањених. Он о рату пише на сасвим нов начин, кроз сјећања на оно што му је претходило, на вријеме када је све другачије било и кад се рат ни у најдљњим мислима није наслућивао. А рањеника што се тиче, читалац их препознаје по томе што ратне посљедице носе као дубоке, неизбрисиве ожиге у души и што су сада њихова сјећања везана за завичај и живот у коме смо некако могли једни са другима или макар једни крај других. Рат се не завршава престанком оружаних дејстава, он и после тога неизлечивим ранама траје у душама оних који су осјетили његове страхоте. То нам потврђују и Кнежевићеве приче које у себи носе више ведрине и наде него болних сјећања.

Жена је увијек заокупљала пажњу писаца, па тако ни аутор ове врло читљиве и умјетнички вриједне збирке није могао одлети њиховом шарму и изазову. Међутим, љубавна чежња и љубав у његовим причама битно се разликују од образаца на какве смо навикли у љубавним причама и романима. Снажне љубавне силнице прожимају и дјецу стасалу тек за школску клупу, једнако као и адолосценте, а када једном букне, она се не гаси. Каткад прикривена, каткад еруптивна, дивљачка, често затомљена негдје дубоко у души која осјећа, воли и пати. То врло добро илуструје прича „Шест шампита”, у којој сасвим онемоћала жена, осуђена на колица и пелене, да не би била на терету мужу кога воли, одлази у старачки дом, а он јој за годишњицу брака односи скупопцјену наруквицу, за коју је, да би је купио, морао да се коцка.

Сваком причом у овој збирци Саша Кнежевић чврсто држи читаочеву пажњу од прве до посљедње реченице. За ову прозу би се, без бојазни да ће се погријешити, могло рећи да је карактерише магични реализам, потпомогнут једва уочљивим облицима фантастике, као у причи „Ја само тебе не знам да сањам”, у којој снови неосјетно добијају стварносни облик. Саша Кнежевић у динамици приповиједања слиједи само свој осјећај за мјеру и могло би се рећи да једино личи писцу Саши Кнежевићу. Фасцинантни су заокрети на крају његових прича које, стиче се утисак, не завршава, или им је крај сасвим непредвидив. Тако, на примјер, уводну причу „Дјевојка која је везла каћуне”, у којој једна дјевојка у неком скрајнутом селу чува и музе четрдесет оваца, а њена баба сири сир за војске које врло ријетко наилазе, па дјевојка тај сир кришом баца, завршава *Artefakt* 75/91:

Trideset i jedan kotur vojničkog zavoja njemačke proizvodnje izvezen stihovima nepoznate pesme i ukrašen floralnim motivima nalik cvetu kaćun (Orchis morio). Artefakt je pronađen u napuštenom selu J, u metalnim kantama za mleko zvanim đugum, zakopan u grobnicu obeleženu krstom na kome je rukopisom sličnim onom na vezu bilo ispisano BABA.

Кнежевићеве, условно речено, „недовршене” приче, позив су читаоцу да их дописује, широм су му отворена врата да их поведе у разним правцима, али му писац није дао компас како би се снашао, желећи ваљда да подстакне и његову, читаочеву, креативност.

Језик у збирци *Лутке се не чувају у излогу* заслужује посебну пажњу и суптилније анализе. Овдје је довољно само рећи да је укоријењен у народни говор и да га је примјереније упоређивати, ако би се то већ чинило, са књижевним језиком Борисава Станковића него Петра Кочића, наравно не у лексичком и етимолошком смислу, него у начину како се народни говори смислено користи, не само у дијалозима него и у пишневој нарацији.

Ријечју, добра збирка приповиједне прозе према којој књижевна критика никако не би смјела остати равнодушна.

Момчило ГОЛИЈАНИН

СЈАЈ И ОДСЈАЈ ЈЕДНОГ КЊИЖЕВНОГ ОПУСА

(Анђелко Анушић: ОДСЈАЈ (СА) ОБА СВЕТА/У огледалу књижевних критичара, „Прометеј- Корени”, Нови Сад, 2025)

Ако се у једној књизи, ма коликог обима била, нађе 162 приказа, огледа, есеја, критичких осврта... о једном писцу, онда се оправдано поставља питање: чиме је тај појединаац у толикој мјери иритирао књижевну критику, па и ширу читалачку публику, поготову у данашњем времену када је књига запостављена, када је потискују нова техничка достигнућа, кад су је замијенили компјутери, кад нам дјеца читају „скраћену” лектиру са екрана мобитела, какав су то, дакле, нектар нашли да се за њ лијепе као пчеле за цвијет? Посједује ли тај писац, а овдје је сада ријеч о Анђелку Анушићу, ту чудну алхемију, попут фригијског краља Мида, да све, чега се дотакне, претвара у злато?!

Није проблем позлатити пејзаж, цвјетну ливаду, младалачку љубав..., али како објаснити читаочеву везаност за страдање једног народа, за избјегличке колоне, за звјерства почињена над људима, за дјечију сузу, за црну мараму мајке, како... Каква је то антејска везаност Анђелка Анушића за страдалну Крајину, чак и онда када су птићи избачени из гнијезда, или када су постајали станари подземних градова?! Мучно је о томе и писати и читати.

Да, лако је пјевати на свадби, али Анушић у бројним својим дјелима даје мало простора за пјесму. Уосталом, ни вријеме о коме се он позабавио у својим романима, драмама, приповијеткама..., није пружало ту могућност, јер то је било вријеме страдања његовог народа, вријеме када је „лијепа њихова” остваривала завјет србомрсца Мила Будака о тројном разрешењу српског питања у Хрватској. Оно најважније је одрађено '41. и '42. године, кад су напуњене јаме по Херцеговини, Далмацији, Крајини српском нејачи. Не знамо како се спровела у дјело друга замисао-унијаћења, али ова трећа сада, деведесетих година оног проклетог 20. вијека, у потпуности је спроведена. Крајина је остала без „српског ува”. Е, о томе су писали Јован Радуловић, Здравко Крстановић, Славица Гароња Радованац, Милан Мицић..., али понајвише Анђелко Анушић. Подарио нам је

бројна болна свједочанства о томе. Зато никакво чудо што се појавио толики број аутора да о њему пише.

Одсјај (са) оба света је Анушићево капитално дјело, од преко шесто страна, у које је сакупио преко 82 аутора који су се позабавили његовим дјелом. Неки су се у више наврата враћали њему. Понајвише прилога у књизи је Славице Гароње Радованац (10). Прате је, по броју прилога, Вељко Стамболија (7), те Ненад Станојевић (6), Љиља Лукић, Живко Малешевић, Небојша Деветак и Мирослав Радовановић са 5 прилога...

У толикој маси прилога природно је очекивати неуједначеност у обиму радова, а и о опредељености за неко Анушићево дјело, о емотивном приступу тој проблематици... Бројни радови су приказно-огледног карактера. То су осврти на поједина дјела, њихов доживљај тематике, ликова прозног дјела, кад се обично дају и судови о појединим сегментима, о стилу, о језику, о порукама.. Јасно, ово важи за прозна дјела. Међутим, Анушић је аутор и бројних збирки поезије, а таква дјела изискују и посебан приступ.

Но, сусрешћемо се у овој књизи и са обимнијим приступима, са есејима, са студиозним анализама не само појединих дјела, него и са пишчевим мјестом у српској литератури уопште. Тако ће академик Срето Танасић у студиозном раду „Крајина у језику и језик у Крајини у прози Анђелка Анушића” понудити не само литерарни, него и лингвистички приступ дјелу овог писца. Наиме, поред начелних ставова о језику, његовом мјесту у Анушићевом дјелу, Танасић се задржава на појединим посебностима. Тако ће анализирати уклопљеност, нпр. неологизама у Анушићевој прози, наводећи 59 таквих примјера. Ту су фразеологизми (21 навод), те карактеристична поређења у том дјелу. Навео их је 26. Јасно, то је само дјелимично навођење ових сегмената. Нажалост, ни простор, ни вријеме, иако би то било овдје веома пригодно, не допуштају нам да те прекрасне примјере неологизама, фразеологизама и поређења овдје наводимо. Оно што је веома битно јесте да је Танасић изузетно освијетлио тај сегмент Анушићевог дјела. Такође танану пажњу заслужује и студија Милоша Ковачевића *Стилематичка лексика у роману „Адресар изгубљених душа”*. Доказ да су, поред критичара, естетичара, историчара књижевности, и лингвисти имали материјала за своје научне приказе у Анушићевом дјелу.

Веома студиозну анализу Анушићевог праћења избјегличке судбине Крајишника дао је Слободан Наградић у доста обимном есеју од 16 страна – „Избјегичка је туга преголема”. Есеј је писан са наглашеном емпатијом према овим страдалницима, што је, уосталом, видљиво и из насловљења, у коме је *туга* доминантна. Наводећи награде које је аутор добио, Наградић је и по том основу сврстао Анушића у врхунске приповједаче, истичући га „савременим корифејом историјског романа”. А постигао је то, по Наградићу, учесталим употребама метафора, компарација, парабола, алузија, алегорија, иронија, сарказма, метонимије... Ријечју, Анушић је издашно користио и вјешто уклапао у свој текст све стилске фигуре. А користити њих је већ обезбијеђено стилско савршенство у коме

Анушић доминира. Наградић веома темељно анализира Анушићев роман *Живот из засјезде*, што је круцијално Анушићево дјело.

Овдје ваља навести још бар неколико критичара и историчара књижевности чији прилози заузимају значајно мјесто у *Одсјају (са) оба света*. То су академик Ранко Поповић, са три прилога, Ненад Станојевић, са шест прилога, те Анушићев земљак, блиски пријатељ и врстан познавалац прилика у Крајини Вељко Стамболија. Њима ваља придружити и др Јелену Марићевић Балаћ, која је усвом раду *Банија у поезија Анђелка Анушића* дала студиозну опсервацију, дубинску анализу Анушићеве поезије. „Боли, боли ме јако” узвикује пјесник над судбином своје Баније, али има утјеху што ју је преселио у своје књиге. „Идем тамо, путујем сваког дана и ноћи, из ретка у редак, речи у реч, у завичајне даљине и враћам му се све ближи са даровима којима ме је задужио, духовно све богатији”. Пореди Балаћева Анушићеву поезију са Дисом, са Црњанским, успостављајући „интезиван дијалог са почетком *Дневника о Чарнојевићу* Милоша Црњанског, варирајући његову чувену реченицу „Јесен, и живот без смисла”. Бројне су пјесме које зналачки и са наглашеном емпатијом анализира Јелена Марићевић Балаћ.

„Заступљеност текстова у временском луку од 44 године, најпосле, има псалмичну симболику из које извире снага преплета вере и уметности у оном заветном и литургијском смислу, о чему је писао Жарко Видовић. Зато се примећује да Анушићево дело еманира насушном потребом за духовношћу и смислом, који извире из највећег индивидуалног и колективног страдања читавог српског народа кроз историју. Отуда је, коначно, у њему литургијска снага која би требало да нас све окупи, сабере и исцели”, закључује Марићевић Балаћ.

Од три прилога академика Ранка Поповића, уврштена у ову књигу, издвојили бисмо „Трагедију без катарзе”. Не зато што се она издваја као највреднији прилог (ни остали не заостају за њим!), него што је ту Поповић исправио „временску грешку” о појављивању дјела о Крајини. Поповић, наиме, доказује да се Анушић појавио прије Радуловића својим *Адресаром изгубљених душа*.

У овом свом прилогу Поповић говори о два романа: *Од Огњене до Благе Марије* и о *Адресару људских душа*.

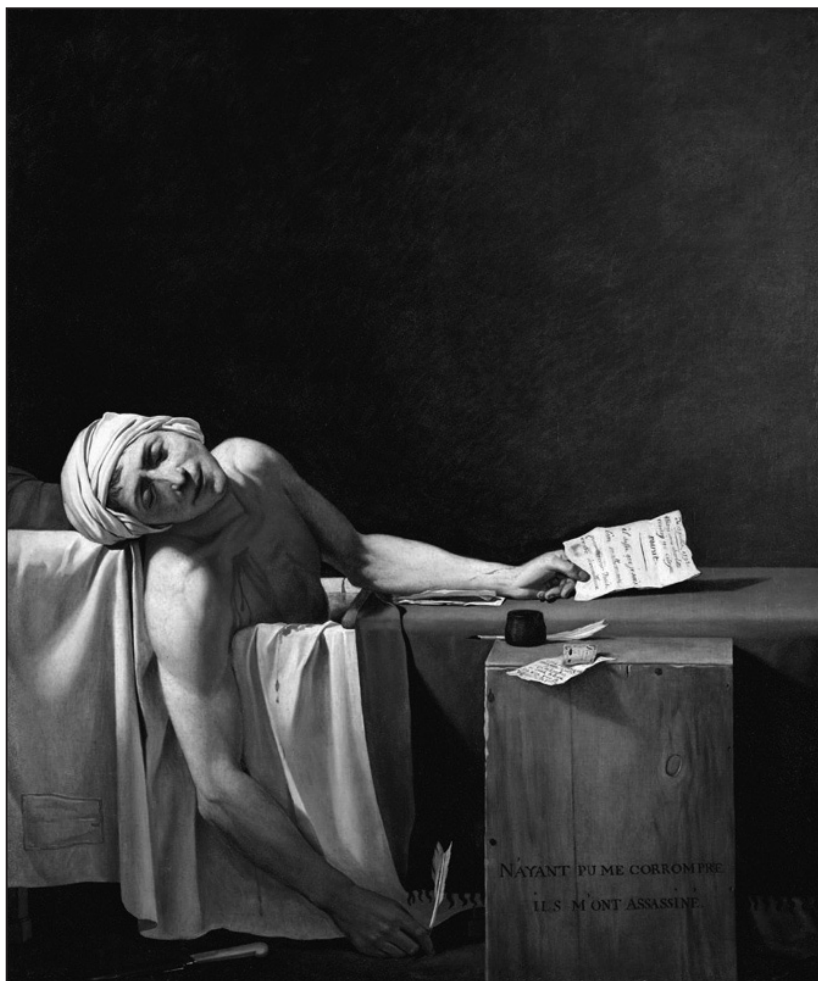
„Потпуну посвећеност крајинској тематици Анушић је посведочио не само као прозаиста, већ и као антологичар, публициста, а превасходно као и пјесник. *То ко није видео, ништа није видео/ То ко је видео, видео је самог Христа распетог на крсту*. Ови Анушићеви стихови из *Риданице за Српском Крајином* могли би да буду заштитни знак читаве једне библиотеке, написане о изгону Српске Крајине”. Није ли само ова једна мисао академика Поповића довољна да одреди мјесто Анђелка Анушића на нашој духовној вертикали!

Као врсан познавалац и Анушићеве поезије и крајишког језика којим се пјесник служи, Стамболија нас упознаје са Анушићевом крајишком ђекавицом, коју је Анушић вјешто смјестио у своју поезију, у познате ојкаче: *А ти још ђекаш Ђедовче / Из своје библије : / Ђе си? / Ђе си наканио? / Ђе су твоји / Иђе који наш / Има ли ође, неђе?*

Колико топлине, колико емотивне везаности и Анушића, али и Стамболије за овај крајишки језички бисер?!

Можда се у овом својеврсном критичком зборнику примјећује гријех према Анушићевој поезији. Евидентно је да је већина прилога посвећено његовом прозном стваралаштву. Да ли зато што већина критичара радије анализира прозне радове него поезију?! Или је у питању избјегличка судбина Крајишника, која је наглашенија у прози?

траг нишитавања – Момчило ГОЛИЈАНИН

Жак-Луј Давид, *Мараова смрт*, 165x128цм,
уље на платну, 1793.

Снежана НИКОЛИЋ

ДИВЉЕ СРЦЕ – ПРОСТОР ПОБУНЕ И ПРЕОБРАЖАЈА

(Симона Дмитровић: *Антисудбина*, Врбас: Фестивал поезије младих, 2026)

И друга песничка збирка Симоне Дмитровић – *Антисудбина* – остаје на трагу препознатљивог модернистичког певања, које је обележило њену дебитантску збирку *Осим шумског пожара* (2024) и по чему ову песникињу препознајемо још од њених првих необјављених рукописа. Реч је о непрозирном песничком језику и стилско-језичкој прецизности, о снажној раслојености значења, богатој метафорици, неосимболистичкој естетици (али без обнављања класичних песничких облика), са јасном свешћу о структури песме/циклуса/збирке, уз рекреирање митова (у овој збирци о Персефони и Деметри, Едипу, Медузи и Пегазу) и интертекстуални дијалог са другим песницима.

У пажљиво компонованој збирци *Антисудбина* модернистичка традиција и митолошка матрица редефинишу се кроз дубоку и интензивну интимну драму у чијем темељу је мотив жаловања за мртвом мајком. Сама књига, пажљиво промишљена, структурирана од три песничка циклуса „Речник помрачења”, „Речник лутања” и „Речник преображаја”, представља својеврсну елегију. Елегија је од давнина била песму о губитку у најширем смислу, али је „увек истовремено и песма о језику и његовој (не)моћи да артикулише и изрази *одсуство*”.¹ На том трагу, песничка збирка Симоне Дмитровић јесте и збирка о (не)моћи језика, те покушај да се осмисли нови речник који, иако проистекао из бола и трауме, не прелази у огорченост, већ води ка прихватању и разумевању: „Јер своју судбину преживе само они који јој напишу / нови речник” (из песме „Ударац судбине”). У том кључу треба и читати наслов збирке *Антисудбина* – он представља отпор оном судбинском и трагичном кроз прихватање, засновано на поверењу у уметничко стварање, у саму поезију и њену моћ да ствара нови свет.

¹ Дајана Милованов. *(Де)конструкција интимности у англо-америчкој исповедној поезији*. Докторска дисертација. Нови Сад, 2024, стр. 253.

Овако замишљен концепт збирке диктира и њену специфичну топографију – простор у којем се одиграва *Антисудбина* је у сваком смислу граничан, лимиалан: нема спољашњег пејзажа, доминирају мотиви земље, подземља, ходника, лавиринта, тла, саме границе, која је, заправо, централни простор и пејзаж за себе у овој збирци, оличен у фрагментарним појавностима тела посредством мотива леђа, кичме, плућа, грудних костију, грла, душника, коже итд. Поред тога, у збирци се од почетка јављају и флорални мотиви: мотиви коприве, брескве, купине, лишћаја, липе, борова, самог корења и др. Поред купине која има јаку старозаветну симболику, овим мотивима није приписана само симболичка улога, они суштински постају део мајчиног тела које се сједињује са тлом, функционишући као граница између два света. Они постају јасан показатељ урастања тела у тло до потпуног сједињења са природом којој је у *Антисудбини* очувана улога цикличне обнове – простора у којем се из смрти рађа нови живот. Иако је јасно да се у збирци подземље првенствено повезује са неизлечивим, са смрћу и болом због губитка који мења перцепцију стварности, подземне дубине у овој збирци немају искључиво негативну конотацију, већ постају плодно тло унутрашњег исцељења и извор уметничког стварања, па тако већ у првој песми „Силазак”, налазимо стихове: „и када такви тренуци не би били анђеоски немушти/ говорили би: / *уђи сада у речитост подземља*”, односно: „Овде је затвор у који се / још за живота / спуштају даровити” („Дом изгнаних”).

Први циклус „Речник помрачења” и садржи посвету Персефони која гласи: „Персефони, силаску и свима онима/ који трају одлазећи”. Симболично, отвара га песма „Силазак” у којој је описан својевољни силазак лирског субјекта (ћерке) у подземље, чиме се одступа од традиционалног мита о Персефони у којем је богиња жртва насилне отмице. Отвара је врло ефектна негација „Ту није лежало пролеће/ већ леђа судбине у коју сам/ потонула” на основу које ми јасно знамо шта тај простор више није, а шта јесте био, што значи да је Деметрин простор плодности деконструисан одмах на почетку. У збирци се смењују говор из првог лица једнине и обраћање из перспективе унутрашњег гласа/водича и лирском субјекту и колективу, али и обраћање ћерке мајци, чији су гласови у неким песмама скоро и удвојени. У песми „Предосећај” песникиња одлично дочарава тај страхотни изостанак предосећаја трагедије, повлачећи дистинкцију између оних „који причу читају” и оног „написаног”, који је „под теретом мастила” – она се, дакле, фокусира на *написаног*, на оног који је дарован „лишајевима судбине”, односно теретом неизлечивог бола. Песма се завршава стиховима: „Биће то сазнање / да су сводови јутром / нежни попут коже мајке / која је знала да именује сва поља у твом животу / и све њихове стршљене/ и којој је кожа зато прозирна и осмехнута / кроз пеге страдања/ заувек отворена / распорена уједима који јој нису припадали / али које је понела као круну – / оно што су други / закинути за дар предосећања / називали казном” („Предосећај”, 10–11). Одбијајући, дакле, да прихвати ту наметнуту „казну” као коначну пресуду, лирски субјект покреће побуну која у овој збирци задобија и егзистенцијалну и

онтолошку димензију. Тако у песми „Вртоглавица” она постаје метафора судбинског пута сваког бића уопштено, при чему је тело представљено као оно што је подложно променама, „док пут остаје исти” („Вртоглавица”, 12). Након дирљиве песме „Сусрет”, у којој се кроз свест ћерке онирички прелива глас саме мајке и са којом се она повезује посредством заједничког „корења”, овај уводни циклус затвара истоимена песма „Антисудбина”. Она функционише као проглас ћеркине трансформације и личне „победе” над ништавилом – тренутак у којем лирски субјект објављује „зидање дивљег срца”, које одбија пресуду усуда и бира сопствену причу/стварање: „била је то побуна / био је то почетак / зидања дивљег срца”.

Док је први део књиге обележен самосвешћу кћери и њеним силаском у подземље, овај средишњи део збирке, насловљен „Речник лутања”, доноси трансформацију лирског субјекта који се сада директно, интимно и болно обраћа мајци. У уводној песми „Географија” назначена је кључна улога кћери у овој збирци – улога хроничара заједничког бола и „путописа лутања”, која се учвршћује и продубљује у песми „Археологија”: „Можда ћу једном успети / да пренесем твоју причу / као намеру кроз бујицу реке”. Смрт мајке радикално је променила и песнички језик и доживљај стварности, што је упечатљиво дочарано у песми „Ћутање”, у којој се успоставља разлика између немоћи речи живих и тишине мртвих, иако остаје песма „као покров”. У песмама попут „Порођај”, „Мучнина” и „Рана”, снажним експресионистичким сликама, али суптилно и уз густу надреалистичку метафорику, сецира се мајчина болест, пропадање тела и њено бунтовништво у болу у којем рана постаје домовина: „На дну ране је темељ моје куће / и ту се рађају младунци звери / очију крволочних као поноћни разговори”. У песми „Радосна вест” представљен је врхунац овог дијалога и скоро потпуно укидање просторне раздвојености између мајке и ћерке посредством ћеркиног тела, које је под навалом сећања постало готово „прозирно”. Песма се завршава ћеркиним веровањем у поновни, митски сусрет са мајком: „Једнога дана опет ћу бити вода над којом се надвијаш”. Мотив радосне вести заокружен је последњом и изврсном песмом „Питања” у другом циклусу, у којој се лирски субјект обраћа неименованом мноштву бројним реторским питањима, преображавајући своју црнину у дар за друге: „Моја црнина светли као ореол од саћа / из ње ће потећи мед за многе”. Њоме је довршена ћеркина иницијација након чега следи и последњи, трећи циклус, симболичног наслова, „Речник преображаја”.

Сходно томе, у подтексту песама трећег циклуса јављају се разни митови о метаморфози. Изузимајући уводну песму „Пад за преображај” – чији наслов симболично сажима идејни темељ збирке, овај циклус преображаја отвара песма „Како се домовина претвара у чежњу”, којом песникања ступа у дијалог са Овидијем, реферишући не само на његове чувене *Метаморфозе*, већ и на сурово искуство изгнанства у Томе. И изгнанство и метаморфозе су у збирци Симоне Дмитривић *унутрашње*, а не физичке: лирски субјект је изгнан из своје домовине мајчином смрћу (домовина је овде простор

заједничког живота и сигурности, али и здраво тело је домовина), па тако каже: „тамо где не познајеш језик – грло ти постаје бесно као казна громава”. Метаморфозе се стога догађају у самој души: „Доследан начин за умирање је – сећати се онога чега можда није ни било. / Моја је душа сва у кљовама. Афрички сам слон који сваку своју степену памти”. Међутим, коначну трансформацију бола у уметничко стваралаштво видимо тек у песми „Како се Медузина крв претворила у Пегаз”. У њој Симона Дмитровић показује да је уметност једини начин да се то изгнанство преживи, баш као што је био случај и код Овидија: „Ово је одувек била прича о преображајима. / Прича о ономе што је испурело из мојих рана”. Стога, корење које је на почетку збирке припадало свету мртвих и опису мајчиног пропадања, на крају добија атрибуте божанског: „али полетеће корови у небо, као крилати коњи”. Ова снажна метафора надреалистичког набоја, али не и надреалистичка, снажно проглашава ту трансформацију из телесне немоћи у поетску моћ. Затим, у песми „Алхемија очију у погледе” песникиња метафорички уводи мит о Едипу да би испричала причу о унутрашњем виду, о трансформацији свести: „Свако срце је Едип. Одбија знање, док му очи не ископају, / док не научи да моли кроз смолу суза”. Међутим, она не романтизује ни бол ни преображај бола и пажљиво оставља простор за амбиваленцију, што се читава у стиховима: „Свако срце је Едип. / На дну аорте, можеш мит да усмртиш и трагедију порекнеш / Али неке прашуме су и даље непроходне / Након што им наденеш име”. Односно, колико год била јака моћ слободе избора појединца, за разлику од фаталистичког нагона митских јунака које неминовно стиже трагични усуд, песникиња не прибегава упрошћеним решењима. И то је управо одраз њене зрелости. У том смислу, спасење, које у овој збирци није чак ни хришћанско, упркос бројним хришћанским симболима, не представља у овој збирци брисање, укидање трагедије, већ пут до њеног прихватања, при чему уметност није представљена као замена за губитак, већ као начин на који је могућ живот с тим губитком.

Последња песма у збирци „Преображај тела” стога, нимало случајно, доноси телесни преображај, продубљује мотиве анималног, који је у овом последњем циклусу, с разлогом, доминантнији у односу на флоралне мотиве из прва два циклуса. Он ступа у директну везу са веома важним лајтмотивом звери и дивљег/дивљине у овој збирци, а он је носилац оног виталистичког импулса који одбија да буде укроћен: „У шта год да се овога пута претворим / Не припитоми ме, Господе / Већ пусти да ми душа бесни као звер радосно напуштена. / На моје је срце наслоњена дивљина, чисто сунце у августу”. *Антисудбина* Симоне Дмитровић тиме пригрљује оно дивље и неприпитомљено, онај инстинктивни део личности који се изједначаје са изворном стваралачком снагом и креативним потенцијалом сваког бића, чиме се заокружује ова исцељујућа елегичка, која кроз нови, пронађени језик – иако деформисан траумом – поново рађа изгубљени свет.

Давид КЕЦМАН Дако

СЕДЕЋИ ТАМО, МЕЂУ УСПОМЕНАМА

(Весна Кораћ: *Ко је то у мени миран седео*; Граматик, Београд, 2024)

*Има се о чему писати веруј
А и да се не пише, погледај овде
Све сама вечност,
баштињена у трептају.
(Весна Кораћ, „Тренутни заклон“)*

Међу свим небројеним тајнама које су свуд око нас, могуће да је и највећа и најтежа, иако и најближа нам, најприснија, тиме тежином засигурно и најпостојанија, тајна о нама самима. Са њом, која је похрањена у тами микрокосмоса, где је, као и у свемиру, мноштво од незнатних нам „црних рупа”, које су снагом у себи попут оних космичких, обручених пламеновим прстеновима, од такве силне гравитационе моћи да ничему у њима дубоко похрањено не дају до видела изнова да се јави, ваља нам се, спасења и спокоја ради, суочити и самоспознајни треном изронити из невидела те стићи, једино тако, до истине каква нам кроз цео живот највише недостаје. До себе незнатног! Том трагању нема краја и тај ретроспективни пут никад без муке није. Без истине о себи истовремено смо и без поузданијег одговора на питања ко смо и шта смо живећи с другим уз себе неизбежним, шта смо и колико у садејству с ближњим уопште и постигли а шта изгубили, да ли је то збиља имало икаквог смисла. Тај Неко, или то од кога или од чега изнутра, у нама самима, из тела или мисли највећа стрепња као и најжешћи бол до свести, до оног без чега смо нико и ништа, до разума неминовно стиже и сву нашу пролазност чини својом т(р)ајноћу најнеподношљивијом, све време је у нама, и привид је само да „миран седи”, па као да и не постоји. Нечим такође у нама свеприсутним, хормонима, рецимо, нечим сувишним у капљицама крви, видним (споља) и невидним (у нутрини) оживљима, или дејству међувремену задебљаним прираслица у утроби, траумама као последицама/траговима демонског дејства изнова разбуђен, такав је да све време продубљује раздор између оног што већ јесмо и што бисмо без те тајне у себи могли бити истрајемо

ли у борби са њом. Такве тајне у нама, нераскидиве од свега оног што, имајући на уму Хамвашеву филозофију, именујемо *невидним збивањем*, односно *стањем свог бића*, у једно су сливене и то је оно суштинско што је песникињу и прозаисткињу Весну Кораћ (1969, Врбас) довело до упитности којом је именована њена књига песама *Ко је то у мени миран седео*.

Под теретом анксиозног и депресивног стања, већ на самом почетку збирке лирски субјект се обраћа „неком другом у себи” како би успоставио једнко и физичку и духовну равнотежу: „Мој Миозин седи на трonoшцу / чека Елицеу / десетмилиграмску филм таблету / задужену за сурово одушевљење / за нову визију паузе / за рану која не затеже / Добра моја трбушаста Елицеа / уради на дневном нивоу све што може / После још само ноћ /, (те дан поново / Без хормона среће) //”. – казује у и пролошкој песми „Трбушаста Елицеа”. И све што потом у самоисповести следи плод је или последица бескомпромисног захвата, оштрог реза до истине о себи и својим једнако изгубљеним илузијама и о изневереним надама. О недостатном, у детињству ускраћеном, неоствареном, о самоћи и о смрти, много више него о љубави. Ко зна зашто, али о љубави и о радости понајмање и тек узгред, вероватно са непобитним разлогом, јер ехо тог у љубави стеченог а нетрагом минулог, жестином у притајеној чежњи временом настало „невидно дејство” никад у потпуности не јењава.

У погледу садржаја (преиспитивање стања бића), стила и форме (слободан стих, синтеза традиционалног и урбаног пева, мање присуство лирског а више прозаидног, покадкaд и публицистичког, критичког става према оном актуелном у друшву и у времену посве поремећених предности, чему је чешће примерен и вокабулар свакодневице), ова збирка песама Весне Кораћ је одиста несвакидашња. Готово у свакој песми је очито да је писана руком жене бунтовног, инатног, у већој мери и јеретичког духа, незадовољне и собом и светом у коме јесте. То као у буну, у несну, у трајном неспокоју доживљено, трауматично, обеснажује *Post festum* дејство депримације, доминантно је осећање које попут Аријаднине нити следи лирски субјект ове збирке. Поучена не само својим горким искуством као најуверљивијим науком од живота, него и знањем које је од праискона, ауторка не пристаје на датост, каноне, на стереотипе, на слепу покорност било о коме или било о чему да је реч. И све је то с разлогом који је у њеној песми посве јасан. Свака јој је песма тек делић/етапа већ самом собом спознате, дубоко доживљене или с оживљом од бола недовољно преживљене животне маршруте, искуство, или прича о Неком (и називи лекова, хормона писани су велики словом) „ко је у мени миран седео”.

Занимљиво је такође да се током прецизног „увида у стање свога бића” лирски субјект најчешћем обраћа поезији у којој види сигурнију луку и спасење при свакодневном ходу пустињом, на ветрометини која брзо брише трагове свега што је тим простором посве „посуновраћених” вредносних критеријума, већ и минуло. Весна Кораћ поима поезију као „универзум мисли”, или „заклон за живот / неснађене снове / заклон у ком си при посебној светлости

риме/ остајао надаље тек рођен, знајући да тебе и божанско/ ништа не може раставити – како то казује у песми „Самостални уметник” (стр. 21/22).

Ово је књига невеликог обима и без раздела на циклусе, па оставља утисак да је то у ствари један велики, мозаични спев сав у фрагментима од „само” тридесет и девет ретроспективних изражаја, потпуно заокружених самоспознајних исповести о доживљеном или о оном што се и трауматичним пртљагом из ризнице сећања на себе и своје ближње (највише на оца и мајку, на оно међу њима било и иза живота у „оном који пише”, остало нераскидиво и што се увек изнова јавља, али са додатном „свежином”. Све као у изновљивом магновењу које тим повратком из простора незаборава, од јаве чини наставак давнашње мучнине: *Седећи тамо, међу успоменама, које ће се јавити и добити смисао / тек по поновном приспећу, / у неком већ појавном облику / Увиђам / нико ту не оплакује наводни губитак светлости / Није то туга над смрћу, него над силним временом живота / које је немилосрдно арчено, неуталјивом вољом и жељом / Страстима, које су развличиле човека / до на крају, овог тренутка/ Живота који наизглед само губи из вида/ понављача вишеструког. // (...) Свет је укупан у немилосрдној вечности // Можемо рећи живело је једно биће, чудесно / и ништа није одавало његову смртност / Док веза између жеља и узалудности / постаје очигледном ту где нас полажу на вечну лакоћу / међу надгробним споменицима у камену / Па постати туп, у згрожености над овом истином / или се спустити у царство митова и легенди / Пронаћи у себи надљудску снагу и веру, / волети, љубити / Пропасти још једном // („Вишеструки понављачи”, стр. 15).*

Загонетан је и добро одабран упитни назив збирке *Ко је то у мени миран седео*. Доиста, ко је то? Одговор или одговори су и без питања садржани у свакој тематској целини при слову о самоћи, мучнини, немирима, о последицама хроничног недостатка радости, среће, осећања незадовољства како стањем свог бића, тако и оним што се данас збива у породици, у друштву, у политици... Постоје бар делимично а ваља их тражити тамо (или у оном) где су и настајали сви изазови за упитност која је у основи сваког записа, распоређени по логичном следу произилазећи један из другог, све до завршне песме истоветног и наслова и завршног исказа, „информације” којом окончава ово монашко, самотничко путовање, ходочашћење: – *Изгледа да сте дошли до краја*.

Све преживљено, у тајности дознато, крајем збирке коју је могуће доживети и као путопис настао при ретроспективном ходу лавиринтом своје душе у трагању за тајнама/чвориштима насталим као последица социјалне депривације, свега у њој у процесу одрастања и зрења заувек недостајућег (нежности, пажње, љубави, топлине, емпатије, подршке, заштите...) неразрешивом дилемом у чијем је знаку претпоследња, и сугестивна. Као и верфина у овој збирци, аутопоетична је песма „Исцелитељка”, у којој казује: *Живети сама или у оквиру сестринства / једина је још дилема / Иза зидина практиковати исцелитељске моћи / моћи созерцања или / Ходати од једне до друге шуме, / водити се несталом у походу на тишине / Даље*

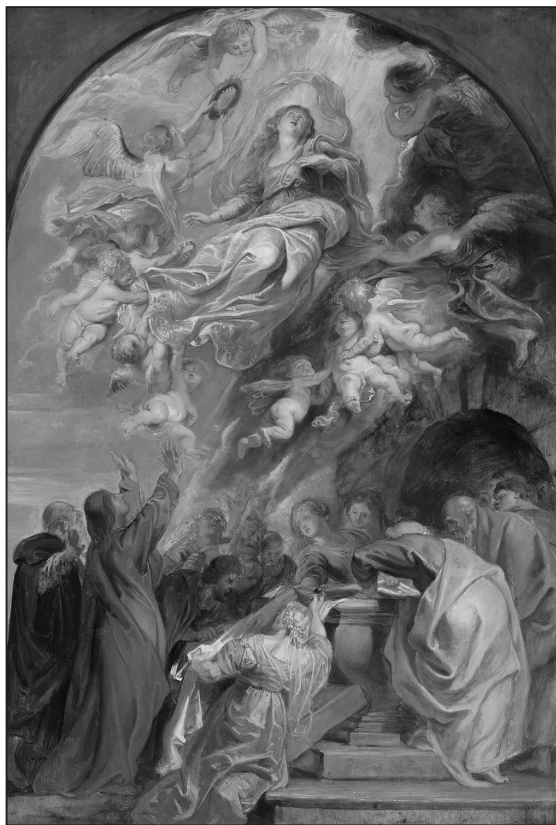
од адаптивне функције мазохизма, / даље од осуде непослушности / Јер давно смо покварили односе, / још од ноћне посете Инкуба / Још од еротизма као ђаволог посла / Још од Адама, који је устукнуо и окренуо се Еви / мада је код Лилит инсистирао да током полног односа / буде доминантна / Још од сексуалне депривације, код освајања изума / Много сам од себе дала, све сам дала / стога једина је дилема / Да ли у оквиру сестринства или сама/ посве сама // („Исцелитељка”, стр. 68).

Занимљиво је да се у свакој целини до истине стиже/говори или сведочи тек „крајем пута” и кад је са значењем трена од „касне спознаје себе” (Тин Ујевић). Самоспознаја, али не у трену кад је истина најпотребнија, дакле, у времену садашњем, не у оном што је тек слутња, претпоставка могућег (време будуће), у мисли, већ је у оном минулом од свих времена једино извесном, у прошлом. Тамо „где свих времена разлике ћуте.” Узме ли се здраво за готово мисао да је време доиста константа, дакле *Непролаз*, оно што је *Вечно* а наша пролазност „развојни пут” под велом тајне у нама и од нас је дубоко скривена све док се не појави бол, вртоглавица, или какав други аларм, упозорење, „информација” о томе да нешто није у реду са оним који „миран седи у мени”. Све је то део оног што и чирски субјект / друго Ја песникиње Весне Кораћ доживљава као процес у току нестајања / распадања (блискост или дослух са Емилом Сиораном), као *еволуцију*. У складу с тим иказује: *У стању непрестано еуфоричног трансa, / живот нас побеђује у сваком тренутку. // (...) Еволуција, то је пут којим путују богови // Стога, ако могу да бирам / на путу еволуције / од десет хиљада учртаних путева / Између религиозности и здравља / бирам здравље своје / Од не мала труда бриге /дођох до ове истине / Дакле поезију, / на где ме одведе. („Неустрашиви потомак, четврти мозаик и десет хиљада учртаних путева”)*

Гледано споља, са стране, то доиста и јесте невидно и нечујно збивање, али спознато ретроспекцијом сада је то истина до које се стиже погледом друге стране огледала. Пред том истином / тајном о себи дознатом, губи се илузија, нестаје лажна предодба о себи као и о другом, прихваћена, у немошти, у слабости, при уступку пред незауостављивим, попут варвара у Кавафијевој песми, који су „ипак били некакво решење”. Дознањем и признањем тајне о себи свака самобмана губи смисао. Отуда и оваква мисао Весне Кораћ: *Попут демијурга, у сновима можеш бити свашта / А бити истовремено сведок /то уме да уплаши сведока / У сну, други су ти који те чине способним / за све што не стаје у твој временски проток // (...) тонутуи у сан без страха / Подучити се правој природи живота / изводећи позориште својих луцидних снова / Радити обратно, посуврнути време / Забавно је почети са Фројдом, доватити се Јунга / али на крају кога човек има сем себе, казује ауторка у песми „Посуврнуто време” која следи одмах иза насловне „Ко је то у мени миран седео”, да би наставак овог делом већ цитираног записа садржао бар делић од могућег одговора: *Снови, онако како наилазе / то је реално време нашег живота / Оно не важи за болесне, но када се излечиш / увидећеш да не мораш радити на томе / Да читав живот је сан, да живимо у сну, да долазимо из сна / Област умрлих**

истина застраши / све док сведок не увиди да имају своје место / До извесне границе сањају и и они.

Све оно, по Кораћевој свето и опсесивно а у супротности је и надмеће се с гротескним / што измиче слепом савременом човеку / које ће болест напустити / када више не буде могла да га препозна / Углађеност у коју се оденуо/ говором / Аутоконцепцијом против поезије, као да већ у самој себи разоткрива тајну пута до истине о победнику, садржана је у мисли са којом читалац „излази” из књиге: Истина је најпоузданији пут до средишта /сржи тајне о томе ко си и зашто си уопште стигао под звездани свод. Једном! Само једном! У походу на тишине. Довољно! Сасвим довољно! Седећи тамо, међу успоменама. Не поновило се!

Петер Паул Рубенс, Скица за вазнесење Богородице, 87.8x59.1цм, уље на панелу, 1793.

Милена Ж. КУЛИЋ

*ИЗМЕЂУ ЛУТАЊА И ПРЕОБРАЖАЈА:
О ЗБИРЦИ НОВОРОЂЕЊЕ НИКОЛЕ ВЈЕТРОВИЋА*

(Никола Вјетровић: *Новорођење*, Матица српска, Едиција „Прва књига Матице српске”, Нови Сад 2025)

Књига Николе Вјетровића *Новорођење* настала је из дубоког осећања да савремени човек живи у времену унутрашње расутости, у свету у ком је изгубљен ослонац, а пут до смисла постао тежак и пун преиспитивања. Иако је реч о првој књизи Николе Вјетровића, реч је о песничком покушају да се из неизвесности овог света пронађе излаз. Сам наслов књиге открива њену важну напетост. Новорођење овде није представљено као награда која се лако задобија, нити као једноставан духовни преокрет. Напротив, код Николе Вјетровића преображај је спор и несигуран. Он подразумева лутање, застој, сумњу, пад, али и истрајну потребу да се човек бори са духовном празнином. У песмама о новорођењу песник понавља „веруј и чекај” („Новорођење II”), *И не троши речи, ако не кажу / о новорођењу* („О новорођењу III”), чиме потврђује важност теме новорођења (*Само у глухо доба мрака / истоветни нас снови вежу: / крећемо за звездом, на исток / у новорођење*, „Новорођење”). Савремено искуство песник непрестано преплиће са великим наслеђем митског и хришћанског. Чини се да је такав спој код Вјетровића суштински. Песник као да поручује да човек не може разумети сопствену кризу ако не послуша и дубље слојеве памћења, и личног и колективног. Вјетровић овом збирком истовремено говори о садашњем тренутку и о ономе што је много старије од нас, о трајним људским питањима која се у сваком времену јављају у другом облику.

Могло би се очекивати да млад песник традицији приступа са слепим дивљењем или са отклоном од свега што јој припада. Међутим, Никола Вјетровић не улепшава прошлост, нити историјске личности посматра као недодирљиве споменике, већ се песничком имажинацијом враћа прошлости да би је преиспитао. Преиспитујући прошлост, даје предност нежности и духовној зрелости које добијају већу вредност од сваке спољашње моћи. На тај начин песник успева да отвори једно важно питање, шта заправо вреди у историји човека и

народа, односно шта је сачувало људско лице кроз векове. Вјетровић песнички преиспитује питање Косова и Метохије, али многе кључне године у нашој историји (1168, 1192, 1198, 1300, 1347, 1366, 1371, 1389, 1402, 1459). Успостављајући дијалог с оваквим датумима (пажљивом читаоцу познатим), песник започиње поетички дијалог са Андрићем, али и са Иваном В. Лалићем. У том интертекстуалном простору историјски датуми добијају значење поетичких знакова, преко којих се колективно памћење повезује са духовном драмом савременог човека и његовим егзистенцијалним преиспитивањем.

Једна од упечатљивијих линија ове збирке јесте њена духовна глад. У њој се осећа снажна чежња за оним што је изгубљено, за животом и за вером који надиласе свакодневицу. Али ни та чежња није приказана на једноставан начин. Песник тежи за истином и управо због тога ова поезија делује уверљиво, говори из позиције лирског субјекта који лута, тражи, сумња, посрће, али ипак не одустаје, него сања о новорођењу. Изражен је мотив склоништа у Вјетровићевој поезији, у којој склониште представља место у које се човек повлачи да би сачувао оно најдубље у себи. То склониште, међутим, није само просторни заклон него духовна потреба. У свету буке и грубости, човек тражи тачку у којој ће се поново сабрати.

Посебна вредност збирке *Новорођење* огледа се у њеној поетичкој озбиљности и унутрашњој дисциплини. Вјетровићева лирика заснива се на захтеву за сабраним и стрпљивим читањем јер се њен смисао постепено открива кроз унутрашњу динамику лирског субјекта. У том простору читања препознаје се песник изразите тематске свести, усмерен ка питањима која превазилазе појединачно искуство – односу прошлости и садашњости, тела и духа, вере и сумње, историјског памћења и личне егзистенције. Због тога се ова поезија уклапа у целину збирке као део ширег кретања од расутости и лутања ка могућности духовног преображаја. Ова збирка може се тумачити као песничко сведочанство о човеку савременог доба, чији је духовни и вредносни поредак доведен у питање, али у којем и даље опстаје потреба за смислом. Управо у тој напетости између кризе и трагања обликује се њена основна поетичка вредност. Преображење се у овој збирци не јавља као завршен чин, већ као динамично стање трајања, испуњено сумњом, напором и унутрашњим преиспитивањем. Значај Вјетровићеве књиге се препознаје у њеном сведочењу да и у времену несигурности човек може сачувати тежњу ка дубљем, чистијем и истинитијем облику постојања.

Посебну вредност збирке *Новорођење* представља њена промишљено обликована композициона структура. Три основна циклуса – „Песме лутања”, „Песме хитања” и „Песме новорођених” – уз завршни циклус „Седам дана стварања света”, не функционишу као пука организациона подела грађе, већ као поетички осмишљен ток у којем се поступно развија средишња идеја књиге. Композиција збирке заснива се на кретању од унутрашње расутости и егзистенцијалног трагања, преко потребе за изласком из духовне непокретности, до наговештаја могућег преображаја. Успелост такве структуре огледа се у томе што процес обнове није приказан као једнозначан пут. Прелази

између циклуса откривају искуство духовног кретања обележеног застојима и сумњама. Због тога композиција збирке има изразиту семантичку функцију, она је један од кључних носилаца значења ове песничке књиге. Оваква композициона поставка упућује и на важну особеност Вјетровићеве поезике: смисао се у збирци открива поступно кроз унутрашње померање лирског субјекта. Појединачне песме треба читати као делове ширег духовног и симболичког процеса, у којем сваки циклус добија своју функцију у развоју целине. У том смислу, збирка поседује изразиту књижевну кохерентност јер мотиви лутања, склоништа, вере, сумње и преображаја функционишу као међусобно повезани знаци једне исте потраге. Вјетровићево песничко обликовање почива на сталном укрштају личног и надличног искуства, па се интимна драма лирског субјекта проширује ка историјском и метафизичком хоризонту.

Лутање, хитање и новорођење могу се тумачити као три повезана стања свести. Лутање означава искуство изгубљености и удаљености од духовног средишта, хитање упућује на буђење унутрашњег порива за променом, а новорођење отвара могућност обнове, иако је та могућност обележена неизвесношћу, напором и трајним преиспитивањем. Завршни циклус „Седам дана стварања света” успоставља кључни смисаони лук збирке, јер после личне и колективне расутости уводи перспективу новог почетка и поновног именовања света. На тај начин, унутрашња драма лирског субјекта добија шири, готово космички облик, а збирка се потврђује као песничко сведочанство о потреби да се смисао изнова успостави у свету лишеном чврстих упоришта.

Због тога, *Новорођење* Николе Вјетровића треба разумети као промишљено компоновану и тематски заокружену песничку књигу. Њена вредност почива у способности да појединачно искуство повеже с историјским памћењем и универзалним питањима људске егзистенције. У времену обележеном несигурношћу и губитком смисла, ова збирка чува свест о неопходности трагања и духовног преображаја.

Павле ЗЕЉИЋ

ВЕШТАЧКИ РАЈЕВИ НЕОИМПРЕСИОНИЗМА

(Радосављевић, Никола: *Мадругада*. Београд: ЈМУ Радио-телевизија Србије – Радио Београд 2; Књажевац: Фестивал културе младих Србије, 2025)

Није без шарма чињеница да један песнички првенац у свој свет, у простор и констелацију тема уводи мотивом носталгије; али посебан вид је лукавства што се заокружује обрадом мотива Адама, мотива довршетка стварања света. Од циклуса „Носталгија” до циклуса „Стварање” дакле ноћ се претапа у цик зоре, у први дан који је људско око на свету опазило. Занимљив је и драгоцен парадокс, и драгоцено оптимистична страна песничке збирке *Мадругада* Николе Радосављевића, да нова перспектива зоре-настанка света и светла долази након краја жаљења – васкрсења не бива без смрти? – а *madrugada* следи иза *saudade*. Песничка тематика, иако се ради о необично малом броју песама, прави лук од, блејсковски речено, песама невиности до песама искуства, при чему се, наравно, у првом екстрему стварност искушава, а у другом – сублимише, уопштава, и надилази. Делује стога да је свако искуство у збирци као слутња у тами ноћи која наговештава неки велики крешендо (музика, као што ћемо видети, умногоме кореспондира са структуром збирке и осећајем света у њој), али ти врхунци махом буду изневерени и осујећени. У том смислу се песма „Фереро роше”, посебно услед чињенице да је смештена у циклус с аутопоетички семантизованим насловом који смо већ споменули: „Стварање”, може схватити као песнички кредо. Ако пада камен у пећини / желећи да буде грумен злата то само значи да се на једном нивоу субјект креће ка искуству умереног песимизма у односу на свет, као што се у песми уосталом и сугерише: *нико не наседа / нико не долази/камен није злато*, да би се потом – ако бисмо били помало иронични – у кључу петраркистичких песмарица окренуо извесној секуларизованој духовности, тако да се захтева сакрализована Песма која обузима / наводи да заборавим Свет, „Песма усхићења” која је „екстаза” и најзад потпуна „слобода”. Најзад и у последњој песми збирке, афекти су приметно пригушени, а субјект се окреће Сунцу у малом, чак вештачком Сунцу „сијалице/ кроз немирну воду”: сензибилност долази до тих размера да је вода,

притом, немирна јер *осећа микроерупције Земљиног језгра*. То је, у ствари, једна микроерупција осујећеног утопијског уздања: *у малом екосистему / вештачком а стварном/настаје уметност / настаје живот*. Вештачки рајеви хиперпартикуларног – пад камена који слуги на дубину рудника злата, лажни златни сјај отпатка, и лажно Сунце које покреће нову, ирониичну, микрокосмологију – замењују изгубљени рај. Треба се вратити, дакле, уз лозу и видети шта је проузроковало изгнанство.

Значајна поетичка одлика коју треба истаћи је сажетост, која свакако кореспондира на једном метафоричком плану и с оним што предстоји, и с оним што је прошло у тематској области збирке; и предстојеће и претходеће су бљесак, било целе животне епизоде претворене у један трен, у једну слику – било моменат свитања варљивим искуством претворен у синегдоху бескраја. Ако је веровати етимологији, и назив Португалије потиче од *porto cale*, топла лука, уточиште чије напуштање се жали и где се нада повратку, као да је реч о самој Итаки. Указујемо, наиме, на чињеницу да се збирка састоји из седамнаест песама, распоређених у пет циклуса: сем оних на које смо већ указали, уводног и закључног, у средишњем делу налазе се „Усне са којих се чује море”, „Триптих о Лисабону” и „Крваве наранџе”. И будући да је реч о збирци не, рембоовски, спеваних мисли, већ спеваних доживљаја-искустава, може се говорити о збирци у другом смислу, смислу колекције. Иако се ради о невеликом броју песама, постоји осећај за карактеристично и за детаљ који су уз све тематско-мотивске модулације и варијације у принципу једна врста натуралистичког језгра у репрезентацији стварности збирке. Златни *омот Фереро рошеа / на оближњем сметлишту*, „оронули зидови”, свеприсутни зној, да узмемо неколико готово насумичних примера, све то даје извесну ноту амбивалентне раскоши презрелог воћа; и та прекарна амбивалентност прожима као структурални принцип слике света, читаву песничку збирку. Иако се треба сложити са запажањем Соње Миловановић у поговору збирци да је израз и визија стварности у збирци примарно умерена и одмерена, да сем извесне снаге афекта везаног за емпиријско искуство, ништа у том свету не обеспокојава трајно – ипак, овај натурализам представља доњу тачку амплитуде меланхоличних стања збирке: медитација над одбаченим, над опадајућим и декадентним. У истој врсти лежерног и лагодног, но тешког и мучног амбијента шпанског Медитерана, подсетићемо, дешава се и Андрићев „Разговор с Гојом”, где се упозорава: „Храмови и палате у свој својој величини и лепоти у ствари су само догоревање и доцвећавање онога што је никло или плануло у простоти и сиротињи. У простоти је клица будућности, а у лепоти и сјају непреварљив знак опадања и смрти.” И то би могао, одиста, бити мото читаве збирке *Мадругада*.

Просторни односи су, на пример, конфигурисани тако да се однос спољашњег и унутрашњег елиминише, и као што су односи међу људима само привремени и повремени: наравно, селективност памћења сажима и наративизује. Као што би могло важити и за збирку уопште, репрезентовање стварности у тој је мери овлашно да кад би

било шта додатно изостало, можда би се читав приказ претворио у дим. Таква редукованост сведочи не само о свесној структурно-композиционој грађености песничке збирке, већ и тежњи да се сва искуства сједине и слију у једно, да се дејство селективности сећања – оно сажимајуће и уопштавајуће – покаже у максималности. Ауторка поговора, Соња Миловановић, примећује да трећи циклус „сенчи и остале”, и тачно је да он даје основни тон у смислу да се остале варијације самеравају са њим, а најпосле садржи и насловну песму збирке, али били бисмо склони поћи још даље и рећи да је читав песнички свет сам собом осенчен, флуидно континуалан, тако да се у колористичкој кореспонденцији између мотива дистрибуираних по збирци, стиче утисак једног великог импресионистичког приказа. И тај динамизам у ствари искупљује и спасава од статичне меланхолије: медитерански човек *Мадругаде* је немиран и неспокојан, мучен, уосталом, и несаницом, али у томе је његов витализам.

Штавише, егзотизација којом се онеобичава збирка у целини, почев већ, дакако, и од самог наслова, има такође два централна појавна облика: један везан за културу и поднебље из којих загонетни појмови за зору и чежњу потичу, наиме Португал, а други за Шпанију, која јесте у мањој мери присутна. Реч је, наиме, о једном циклусу, „Крваве наранџе”, који се у поговору назива естетски најрељефнијим. Асоцијација на *Кап шпанске крви* готово је неминовна (он и започиње речју „капљице”), и налазећи се између средишњег „Триптиха о Лисабону” и последњег циклуса, који штавише отвара нови циклус – географска, тематско-мотивска, па и поетичка промена представљају варијацију на општу музичку тему збирке. Приметићемо сигурно и лоркијанску феноменолошку сливеност доживљаја *in continuo* и стварног који овом циклусу у правом смислу речи дају пикторалност, али у том смислу можемо и сами начинити триптих, пару португалских позајмљеница додајући и трећу: *duende*, овог пута, иако једнако непреводиву, са пореклом из шпанског језика. Тај појам нам је двоструко упућујући: односи се на митски, егзалтирани тренутак „ковања гвожђа док је вруће”, који можемо аналошки описати као естетику и етику *carpe diem*, моменат екстатички-естетичког каираса, налик на онај занос до ког се дође у плесу фламенку. Очеvidно да ту има и некаквог секуларизованог мистицизма – сродног оном *quotidien* микрокосмогонијском чину који смо покушали описати, а који сада, у овом светлу, наликује и на фаустовско искушење стварања хомункулуса као циља људских стремљења – и еротизације естетског чина, као у песми „Гирасол”, где женска фигура имена које је у наслову песме пролазнице *отера погледом / њеним црним очима / опасним и разочараним / привлачним а фаталним*, која, цртајући сунцокрете, у ствари црта себе: лепо је један вид преживљавања себе.

Други моменат сугерисан је у перформативном чину плеса: непосредност доживљаја света у збирци *Мадругада*, у највећем делу, има неизрециви квалитет музичког који изражава дух, и са духом кореспондира, искушен у конкретном времену изведбе. Музикалност свакако јесте у самом средишту поетике, већ и тиме што су једнако

као градски ентеријерско-екстеријерски призори, свеприсутни мотиви песме, нарочито фадо музике, ритма, и у песми „Лишбоа” – саме „португалске гитаре”. Ако смо навели да се у благом контрасту између Португала и Шпаније, том својеврсном „понављању са разликом”, може ишчитати музичка структурираност збирке, онда она сачињава и сам доживљај света, тако да се између музички неизрецивог, визуелно континуалног, и потребе да се нађе реч/песма, одвија стални конфликт.

Визија медитеранског поднебља која се тако синтетише унеколико јесте особена у нашој поезији, јер те просторе у доминантном, најпрепознатљивијем облику за данашњег читаоца посредују перспективе Лазе Костића и потом неосимболиста, Ивана В. Лалића, Миодрага Павловића, Јована Христића. Мишљења смо да као песник, Никола Радосављевић одступа од ових образаца, дајући једну такорећи бајроновску перспективу приморског: кратки и судбоносни сусрети без изгледа на будућност, са црнокосим женама, које се и описују као фаталне, као тајновите. За разлику од хипостазе митолошког која се одвија у сакрализованом песништву поменутих претходника, у *Мадругади* се у приморју не тражи митска трајност и трајност митског, темељи једне цивилизације који су нам и претече и који ће нас надживети, већ се тражи немо саговорништво меланхоличног боемства, бекство од себе међу људе налик себи. Делује као својеврсни *coup de grâce* ако истакнемо да песма „Треба отићи” свесно прави инверзију наслова песме „Треба остати” Ивана В. Лалића, јер треба веровати у *искреност речи погледа / и сваког новог корака*. Треба отићи: *боље је тако / него постати неискрен / постати окрутан*. Уместо максиме да „гласови мртвих нису мртви гласови”, лирски субјект заиста, истински жуди за гласовима живих; а ако „места која волимо не можемо напустити”, то у ствари значи да их изнова треба проналазити. Тај искрени сусрет у речи, погледу, у самом ходању малом градском средином јесте и бодлеровски, фланерски: од њега се ништа не очекује, али бодлеровски кроз сочива рецепције естетизма каснијег 19. века, декадентне дендијевске културе. Сасвим у складу са читањем које се нуди и у поговору збирци, које пре свега истиче непосредност, доживљајност, искреност у репрезентацији носталгије, у најширем смислу делује да збирка *Мадругада* има у себи усађен импресионистички однос према стварности, и ако је она, као што Соња Миловановић помало амбивалентно сугерише, лирика „меког и нежног штимунга”, која се не одликује церебралношћу, то изгледа да и јесте свестан избор: пуноћа искуства света, као и у време Оскара Вајлда, без удубљивања. Овај ирски *enfant terrible* рекао је да је сва уметност одједном и површина, и симбол, и они који задиру испод површине, чине на своју опасност, исто као и они који прочитају симбол. Тиме се и израз, и тематско опредељење, и гледиште на стварност у збирци *Мадругада* на један неочекиван начин сасвим приближава импресионистичким тенденцијама ране модерне наше поезије, својим уздизањем изнад емпиријског искушавањем емпирије саме, као у песмама Дучића, Ракића, Пандуровића, или у – такође непреводивом – дерту јунака Боре Станковића. Најзад, ако смо се

дотакли бајроновског луталаштва, можемо подсетити на Андрићевог необично егзотичног екскурса у приповеци *Бајрон у Синтри*, која би послужила као ванредно добар пандан збирци: од закона живота нема бега. Но, то не значи да „треба остати”: треба ићи, макар и онда кад је Сунце тек сијалица, а рајски вртови којим се може надати, пролазни, и варљиви, и вештачки.

Ханс Мемлинг, *Портрет Барбаре ван Влајенберг*, 37х27цм,
уље на панелу, 1470–1473.

Батрић ЂАЛОВИЋ

ЛИРСКА ИСПОВЕДАОНИЦА

(Павле Орбовић Вагандолов, *Клупа заборављених љубавника*:
Јавна библиотека „Данило Киш”, Врбас, 2025)

Тананим, осетљивим срцем песник Павле Орбовић разговара са „тишином у себи”, записујући реченице које као „комете хвата за реп, са којима стиже до Сунца” своје сјајне, самозатајне љубавне поезије. Читајући док седимо на *Клупи заборављених љубавника* осећамо поетску лепоту стихова који су мелем за све будне душе, али и за оне које спавају.

Док боји речима своје поетске снове и „празни из својих цепова тајне”, пуни наша срца лепотом која неће спасити свет, али ће разгалити нашу душу и разиграти наше скривене сензоре.

Песник са „клупе заљубљених” разбоковава један читав колоплет емоција, као дивну башту, у којој уместо цветова ничу слова препуна разнобојних латица „зањиханог срца”, „ушушканих сећања”, у којима чак и „свраке пишу поезију”.

У збирци песама Павла Орбовића љубав побеђује „мисао која уме да заболи”. Јер права љубавна поезија увек нађе пут да прочисти наше мисли, уједно прочишћујући и наша осећања.

Ова збирка је изнијансирана разним нивоима емоција. Она непогрешиво проналази пут до наших дубина, улази нам под кожу што је дуже читамо. Стихове песника Орбовића требало би преписивати као лекарске рецепте. Једна песма уместо једног апотекарског лека, да делује холистички, целовито, на све наше слојеве, јер она то и чини. Исцељује. Песме су ове лековите, умирујуће „као зора која милује”. У њима осећамо топлину душе „за коју бројимо молитве у сазвежђима”. Уз оваква стиховања јасније видимо звезде, капи кише и бескрајне универзуме у нама самима, који чекају, да их, уз помоћ оваквих песама, откријемо.

Ако досад нисмо пробудили своја срца за поезију, у песмарици Павла Орбовића открићемо „Срце од папира” које ће, сигуран сам, пробудити емоције у нама, за које смо, можда, мислили да су заборављене.

Песник Орбовић нам својом збирком нуди најлепши „Поклон”, широке сводове ума и душе за неку другачију лепоту, за нову радост, за нову „клубу (не)заборављених љубавика” за драгоценост неговања добрих сећања и љубави, од чега нема већег „Иметка”. Песник нас води на „Пут” „Светлости”, „Романсе” и „Рапсодије”. Од наслова његових песама може се написати један нови аутентични лирски запис, лековит, као и сви поменути, можда баш овај, у песниковим стиховима скривен: „Читање и шетање кроз снове”.

У последњој целини књиге, у „Дневнику идиома”, том сјајно одабраном наслову, одговарају исто такви стихови. Они су распоређени у подцелине, исказане римским бројевима. Читају се лако и са уживањем, попут лирске исповести у којој се огледамо као у „огледалима препуним светова”, оних унутрашњих, најскривенијих и најдрагоценијих.

Као говорни фразеологизми – идиоми, тако и песнички идиоми Павла Орбовића, имају своје јединствено значење. Почињу сетно „сакривеним болом” са „очима од неба”. Настављају да нас одушевљавају „као пробуђена будућност” светлописи „песника који се родио стар”, а који је баш захваљујући својој поезији, коју носи „са сунцем под мишком”, занавек млад. Он је „корак испред” свих јер у себи носи лепоту поезије да га штити „испод оклопа јунака”, којом се грли најпре сопствена душа, а затим, и читав космос. Поезија нашег песника заиста звучи као „хиљаде звезда које нам трепте на рамену”, захваљујући топлим певањима која се „огледају у небу”, као и у „отвореним дверима на грудима” нашег ствараоца. Песник се поиграва речима најлепше поезије као са „птицама селицама” које се гнезде у нашим очима и души, док их радо припитомљавамо, а понекад и понављамо, задивљени њиховом мелодијом и значењем.

Својим „срчаним клатном” песник нам износи на страницама лирске исповедаонице, као на трпези, постављену љубав, неухватљиву, сложену, у својој сензитивној нутрини „као путоказ” ношену. Песник, заиста, у својим стиховима „зида љубав” уз помоћ речи. Његов пут није само од овога света он „путује са облацима”. Песник Орбовић у сталној потрази за љубављу узноси је у својим стиховима говорећи да је: „светлост”, „зрак”, „кисеоник”, „загрљај васионе”, јер без ње би „небо пало”, а он би „остао сиромаш до века”.

Читајући ову збирку песама од „чудесних стаза” љубави испреплетану, песник нас једноставно придобија сваком новом речју, сваком новом песничком целином. У његовом „хербаријуму речи све мирише” на поезију која се јавља у најлепшим сновима. Зато будни уживајмо са „очима од неба”, збирку изузетних осећања, писану крвотоком речи. Препустимо се у миру *Клуби заборављених љубавника*, угодимо својој души. „Ћутећи се испричајмо” са песником који је сишао ко зна кад са неке звезде на којој буја најлепши језик љубави, на којој се сањају недосањани снови, на којој песник Павле Орбовић, попут Малог Принца, негује чистоту срца као логосни извор коме се увек треба враћати, „јер само се срцем добро види”.

Милена БЛАГОЈЕВИЋ

*СЛОБОДА МИСЛИ И ОСЕЋАЊА КРОЗ ИНТЕЛЕКТУАЛНУ
РАДОЗНАЛОСТ И СТВАРАЛАЧКИ ПОЛЕТ И ЉУБАВ У КУТКУ
СНОВА, ОСЛОБОЂЕНОМ КОНЗЕРВАТИВНИХ ОГРАНИЧЕЊА
И ЛАЖНИХ ЕМОЦИЈА У ПОЕТСКОЈ ЗБИРЦИ АНЕ КРАТОВАЦ
„МОЈЕ БУБИЦЕ”*

(Ана Кратовац, *Моје бубице*, „Поетикум”, Краљево, 2025)

У збирци под ведрим и симпатичним насловом *Моје бубице*, млада песникиња Ана Кратовац кроз песме разнорodne форме и дужине дате у слободном стиху, исписује својеврсну оду слободи живљења и одлучивања изван стега очекиваних правила поступања, потеклих од наметања једнозначног, прећутно усвојеног мишљења средине са настојањем да се задржи отужни *status quo*, без помисли о промени устаљеног обрасца која води другачијем сагледавању света и окружења. Она увиђа све неповољности понашања и живљења према унапред одређеним дужностима подразумеваним у оквиру међуљудских односа, да би се задовољиле наде и тежње друштвене заједнице, укоренење у вештачке фундаменте и начелно непромењене деценијама. Спрам патријархалног друштва, где је слободна воља женског бића често спутана оковима конзервативног мишљења, налази се свет данашњице што се убрзано мења и преображава са развојем нових технологија које у знатној мери човеку олакшавају живот, омогућавајући му брже и ефикасније обављање послова путем средстава комуникације. Међутим, ново прогресивно доба носи очигледну опасност униформности и конзумеризма, последица многих модерних тековина, које подразумевају неопходност поседовања и коришћења материјалних ствари у оквиру једне групе, по тачно дефинисаном моделу, примењеном најчешће на пољу популарне културе и маркетинга. Осмеси су заодевени маском артифицијелности, а сваки корак и помисао брижљиво прорачунати, ради придобијања пажње, или беспопштедног утилитаризма, лишеног и најмањег прилива искреног осећања. У времену насилне комерцијализације која проузрокује међусобно неповерење, људи су изгубили способност природне и спонтане комуникације, и све више функционишу као хладни, безосећајни, програмирани аутомати,

чија је функција предвидива и унапред дефинисана. Песникиња запажа да су емоције умртвљене и потиснуте, ради одржавања слике саставног елемента беспрекорно успостављеног механизма чији су делови појединци који, и несвесно, пристају да учествују у нареченој животној представи савременог раздобља човечанства:

*Поруке лишене
Набујале емотивне страсти
Одашиљемо
Такозваним
Циљаним пошљаоцима*

*Можеш да предвидиш
Сваку следећу реч*

*Умови су нам већ
Кодирани безличношћу*

У свеопштој поплави материјализма и вештачких конструката, наметнутој путем медијских средстава комуникације, где су умови инструментализовани за тачно денотиране задатке, и ограничености патријархалног система, песникиња тражи кутак за снове и маштања, која воде непресушним оазама креативности и слободног мишљења, са неопходним критичким призвуком. Своју интелектуалну радозналост и животни полет не уклапа у подразумеване међе, већ неспутано истражује и поступа, преливајући уобразиљу у оригиналне стихове, неухватљиве попут ветра, што хита просторствима и дарује природи ону неизмерну животодавну енергију без које би потонула у савршену и мучну безличност, и у сусрету опчињава и покреће унутрашње дубине човекове, будећи у њему таласе инспирације својом стваралачком лепотом у непрестаној метаморфози. Песникиња се осећа попут птице што високо шири крила и слободно лети, без икаквих ограничења, стопљена са ваздухом. Та слобода последица је њене самосвести и индивидуалности, која не поништава љубав, већ је, са њене стране, чини чврстом и постојаном. Задобијањем слободе, она задржава и могућност да се увек врати, јер зна да није приморана, већ вољена и поштована. Стога упућује критику старомодном и погрешном ставу, присутном и данас код многих мушкараца, који на различите, али једнако погубне начине, разноликост и аутентичност карактера једне жене хоће да обесмисле и сведу на компоненту очекиване послушности, утиснуту у њиховом мишљењу кроз генерације. То је посебно изражено у упозоравајућој песми под симболичним насловом „Балканцима”, где се показују недостаци и грешке мушкараца васпитаних у једном социо-историјском хабитусу:

*Жена се не осваја
Ни мачем
Ни статусом
Ни умним вратоломијама*

*Кад има крила
Дозволи да лети*

*Тад свако јутро цвркутаће
Крај твог прозора*

Слатка нежност и разиграност песникиње утиснута је у стиховно ткиво већине песама у збирци, које одражавају искрену љубав. Она се рађа у сваком тренутку, када срце заигра, а „бубице” испод очију враголасто намигну. То је љубав која није подешена за прославе и празнике, са *a priori* постављеном сценографијом (песма „Квазивалентино”), већ природна и неспутана, љубав која не тражи, већ се само, без икаквог разлога, догађа, скривена под јастуком, у прамену косе, у знатижељи и убрзаном адреналину срца, подстакнутом страсном игром усана. Ана Кратовац зна да таква љубав неминовно једном мора доћи. Зато не пристаје на вештачке верзије где се осећање срца извргне у своју супротност, или временом охлади и постане само дословно упражњавана навика. Негације и понављања, као и једноставност, готово огољеност стихова, одлика су песама што извиру из њене досегнуте зрелости у којој задржава трепераву, искричаву љубопитљивост и расплесано срце девојчице, која тражи „стопоцентно атомско склониште у загрљају”. Она поима да је вештачко одржавање љубави, која не функционише због непремостивих разлика, само илузија и да мора да се распрсне. Стога се одлучује да преброди растанак, понукана одблесцима извесних помисли о мучним опстајањима бракова у њеној околини, где тишине показују болно и неподношљиво усељење равнодушности. Иако није лако донети такву одлуку, неопходно је, јер јој је „време да процвета и исече суве изданке”, и да се вине у слободу живљења, у топлину сањарења и стварања, али са одговорношћу према својој судбини и прихватањем догађаја као неизмењивих, јер се покидане жице не могу наштимовати за раскорак изгубљен у времену.

Поетски језик Ане Кратовац је разуђен и разигран, са разноликим начинима експресивности, повезаним у слободне и модерне стиховне форме. Креће се у широком опсегу могућности, од једноставног, разговорног, готово огољеног тона, преко врцавих и веселих израза који одражавају необуздану машту и позитиван дух песникиње, до веома лепих, необично сазданих лирских слика, где се сам субјект расплињава у посматраним предметима, као насмејани лик на површини шољице кафе, или биће разливано у чаши вина. Презирући разметљиву самодовољност и хладноћу, изузев пријатног додира снежних пахуљица које се топе у узајамно ослоњеним длановима сродних душа, лакокрила и срећна, „раскриљује у себи лептира за један нови свет”. Свет ослобођен укалупљености, самонаметнутих баријера слободној мисли и креативном жару којим исцртава „непостојеће облике нежности”, док у ноћи броји звезде утопљене на дну чаше вина и извлачи из сна живог, истинитог човека, са кога су одстрањене наслаге бајки сачуваних у оазама прошлости. Он уме снажно да загрли и пренесе прави дах љубавне страсти, да је у тренутку узнесе далеко, до недокучивих тајни универзума:

*Високо изнад ми смо
Земаљских правила
И закона*

*И ако се све галаксије
Угасе
Међ нама
Ће оно недокучиво
Чаробно
И даље да сија*

Збирка садржи и пет песама које припадају претходно објављеној песничкој књизи Ане Кратовац под сугестивним насловом *Име љубави*. Ове одабране песме обележене су редним бројевима, од 34 до 38, и представљају различите варијације на тему љубави. Љубав се у њима поима као чежња што раствара пространства, контемплација о жељеном, или нежна, тактилна, опипљива страст загрљаја. Одликују се посебном мелодијом, која се разлива кроз преплете стихова и слике дрхтаве од емотивне свежине и набоја, и благог шума те речи која их повезује, а дивно звучи на свим језицима света. Мотив Дон Кихота показује љубав песникиње, по вокацији професорке шпанског језика и књижевности, према овој култури, али на алегоријском нивоу указује и на њену спремност и смелост да се у раздобљу отуђености и неповерења, и колективне хипнозе што не допушта искорак изван граница планираног и предодређеног, бори против ветрењача. Труди се да борбу не учини унапред изгубљеном, измештајући се у свет створен од речи и мисли, за којима трага у перципираним облицима, чувајући своје бубице под очима и остајући на путу где сазревају наде у остварење искрене љубави.

Збирка „Моје бубице”, Ане Кратовац доноси аутентичан и свеж поглед на свет, лишен наслага конвенционалног делања и понашања које гуши машту и раздраганост срца и спутава креативни елан, показујући да је једини предуслов истинског, пунокрвног живота, слобода мисли и осећања, која обогаћује духовне изворе и отвара простор за нове хоризонте стварања. Песникиња је проналази у речима, којима се смело игра, преобликујући их под прстима и додајући им нове боје и тонове у оригинално извајаним сликовитим конструкцијама. Њене бубице, скривене испод очију, настају из додира бистре, непатворене љубави, каква је у овом времену потиснута под лажном позлатом вештачки намештених осмеха. Било да је ова љубав замишљена или стварна, она јој се препушта, отварајући простор неком другачијем начину битисања, кроз сједињење бића безбрижне девојнице и младе, зреле особе, која одлично познаје људе и њихова размишљања и намере. Ана Кратовац схвата да је све што жели да постане већ скривено у њој. Само се треба препустити топлим таласима унутрашње светлости. Како каже у јединој песми написаној на енглеском језику, којом се затвара ова одлична књига, „Just let it be”.

Владимир УВАЛИН

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА ВРБАС (1963-1967)

После доношења Закона о библиотекама Србије 1960. године, Библиотечки центар НР Србије при Народној библиотеци је израдио типска правила за рад матичних библиотека и срезова и општина¹ На територији општине Врбас 1960. године радило је шест библиотека са четири читаонице, које располажу са преко 16.000 књига.²

Почетком 1961. године Народна библиотека у Новом Саду проглашена је за матичну библиотеку комуне и Среза новосадског. Те године формиран је при Народној библиотеци у Новом Саду стручни колегијум, који чине управници свих 12 матичних библиотека Новосадског среза.³

До краја 1961. године нова правила (статуте), прилагођена прописима Закона о библиотекама требале су да добију: Библиотека Матице српске као централна матична библиотека у Војводини, среске матичне библиотеке у Суботици, Сомбору, Зрењанину, Новом Саду, Панчеву и Сремској Митровици и градске библиотеке у Кикинди, Вршцу, Сенти, Врбасу, Руми и Шиду.

Из прегледа општинских матичних библиотека у срезу Нови Сад (1962), којем припада и Народни одбор општине (НОО) Врбас, види се да је у Врбасу седиште општинске матичне библиотеке. Укупан број књига у њој, на крају 1962. године, износио је 19.109 примерака. Реализована су финансијска средства у износу од 1.567.082 динара. Од стручног особља ангажован је један књижник и два манипуланта. Смештена је у две просторије (160 м²).⁴

Народни одбор општине Врбас, на предлог Савета за културу, 7. децембра 1962. године, донео је Решење, број: 01-15136/62:

1. Одобрава се припајање народних библиотека у Бачком

¹Коментар и правила су одштампани у „Библиотекару”, бр. 1/1962, 27.

²Vojislav Kolarov (urednik), *Vojvodina: srezovi i opštine*, Knj. I-III, Novi Sad 1960, 147.

³„Матична библиотека”, билтен Заједнице матичних библиотека у Војводини, Нови Сад, бр. 3-4/1964, 8.

⁴„Матична библиотека”, бр. 1/1964, 47, 51.

Добром Пољу, Змајеву, Равном Селу, Савином Селу и Куцури Народној библиотеци у Врбасу. Припајање ће се извршити са даном 1. јануаром 1963. године.

Све ове библиотеке и читаонице самостално су водиле целокупно пословање, а у њима је био запослен само по један библиотечки радник. Финансијско и материјално пословање било је преобимно за њих и одвлачило их је од правих послова. Ако се томе дода да су у њима радили махом недовољно стручни радници, онда је јасно да је једна оваква интеграција могла само позитивно да утиче на развитаку библиотека уопште. И заиста, спајање ових библиотека у јединствену установу значило је прекретницу у развоју библиотекарства у нашој општини.⁵

2. Библиотека ће носити назив „Народна библиотека у Врбасу” (у даљем тексту Библиотека). Седиште библиотеке је у Врбасу у Улици маршала Тита бр. 95.

3. Установа има својство правног лица и њом се управља по начелима друштвеног управљања. Ближе регулисање рада и пословања библиотеке установа ће одредити својим правилима.

4. Библиотека има своје организационе јединице организоване у облику читаоница и то: у Бачком Добром Пољу, Змајеву, Равном Селу, Савином Селу и Куцури.

5. Установе из тачке 1 овог решења које се припајају престају да постоје као правна лица са даном 31. децембром 1962. године.

6. Сва финансијска средства, фондови, кредити, права и обавезе припојених установа преузима Народна библиотека у Врбасу. Ликвидација припојених библиотека извршиће се путем примопредајног биланса између Народне библиотеке у Врбасу и припојених библиотека.

7. Народна библиотека у Врбасу је дужна да у року од 15 дана поднесе захтев Народном одбору општине Врбас ради уписа установе у регистар установа.⁶

Значи, Народна библиотека у Врбасу је основана 7. децембра 1962. године и уписана у регистар који се води код Окружног привредног суда у Новом Саду, под бројем: 189 од 12. фебруара 1974. године, о чему је издато Решење број: Ус. 451/73.⁷

На почетку свог рада Библиотека је радила као јединствена установа за одрасле и децу. С обзиром да је сам град већ онда имао четири основне школе, осетила се потреба за формирањем посебног Одељења за децу. Неколико година Библиотека је покушавала да отвори поменуто одељење, али је било разних препрека: није било одговарајућих просторија, затим средстава за адаптацију, средстава за опрему, кадрова за рад у одељењу и слично.

На Трећем саветовању матичних библиотека у Војводини одржаном у Суботици 31. маја и 1. јуна 1963. године, донета је

⁵Архива Народне библиотеке Врбас, у даљем тексту: АНБВ, Кратак историјски преглед

⁶АНБВ, Акт НБ Врбас, број: 79/72, 3. 10. 1972.

⁷АНБВ, чл. 6. Статута НБ Врбас (референдум 25. 11. 1977)

Одлука да се завичајна одељења (завичајни фондови) формирају у 33 општинске библиотеке. Међу њима је и Врбас.⁸

Анализирајући квалитетне промене у материјалном положају и функцији библиотека у 1964. години, може се закључити да су виднији резултати постигнути у општинама Бела Црква, Врбас, Бачка Паланка, Стара Пазова и Оџаци.⁹

Даном ступања на снагу новог Закона о библиотекама (1964) престао је да важи Правилник о условима за почетак рада јавних библиотека („Сл. гласник НРС”, бр. 52/61).¹⁰

На 14. скупштини Покрајинског одбора (ПО) Друштва библиотекара СР Србије за АП Војводину, 25. априла 1964. године у Вршцу, Раднички савет ИП „Просвета” из Београда, одлучио је да поклони 25 комплета књига, сваки по 87 разних књига савремених југословенских писаца, па је ПО на основу предлога Матичне службе Библиотеке Матице српске предложио библиотеке које ће добити исто. Међу њима је и Народна библиотека у Врбасу.¹¹

Милутин Орбовић за управника Народне библиотеке у Врбасу постављен је 1. марта 1964. године.¹²

Акција „Месец дана књиге” 1965. године посвећена је годишњици Филипа Вишњића. У вези спровођења ове акције одржан је сасатањак у матичној библиотеци у Кули, са руководиоцима библиотеке из Врбаса, Бечеја, Србобрана и Куле уз присуство референата за културу, председника Одбора за ширење књиге и секретара КПЗ. Разматрани су планови спровођења акције, употпуњени позитивним искуствима.¹³

Библиотека при Радничком универзитету у Врбасу ради од 1953. године. Пошто је библиотеку, са око 15.000 књига, повремено водило ангажовано лице, то се није могло очекивати њено стручно уређење. Библиотека има одговарајућу просторију и приличан број корисника из редова студената и грађана, поред предавача Радничког универзитета и друштвених и јавних радника. У 1965. години, за куповину нових књига Радничком универзитету планирано је 1.200.000 старих динара.¹⁴

Радоња Вукославовић за управника Народне библиотеке у Врбасу постављен је 1. новембра 1965. године. Дошао из ОШ „Јован

⁸„Матична библиотека”, бр. 1/1964, 47, 50. и 59.

⁹„Матична библиотека”, бр. 5/1965, 22.

¹⁰„Матична библиотека”, Закон о библиотекама, бр. 5/1965, 1-11.

¹¹„Матична библиотека”, бр. 10/1966, 42-43.

¹²Милутин (Павле) Орбовић (Сомина [Никшић], 1934 - Чачак, 2018), Вишу мешовиту гимназију у Врбасу завршио је шк. 1953/54. године. Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек енглески језик и књижевност, уписао је 1954. и завршио за три и по године. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 13.

¹³„Матична библиотека”, бр. 9/1966, 58.

¹⁴„Матична библиотека”, бр.10/1966, 18.

Јовановић Змај” Змајево.¹⁵

Јануара 1966. године у општини Врбас стање библиотека није задовољавајуће. Мали је број књига у њима, а и просторије су тесне и неподесне. Савет за културу донео је недавно препоруку чија је интенција да се стање у овој области поправи. Биће отворено неколико нових библиотека, посветиће се пажња школовању библиотекара, а неколико библиотека интегрисаће се ради обједињавања књижног фонда и средстава.¹⁶

На Деветом саветовању Заједнице матичних библиотека у Војводини одржаном 27. маја 1966. године у Сремским Карловцима, Радоња Вукославовић, управник Народне библиотеке у Врбасу, изнео је: „Да у врбаској комуни не постоји проблем библиотека КПД, пошто су све те библиотеке, још раније, постале огранци матичне библиотеке или саставни део њених књижних фондова”¹⁷

На основу Закључка Савета за културу општине Врбас, 1. јуна 1966. године у организацији Народне библиотеке у Врбасу, одржан је семинар школских библиотекара.

Закључци са семинара, били су:

„На седницама органа управљања у школама најозбиљније покренути и размотрити питање просторија и намештаја за смештај школске библиотеке. Просторије библиотеке треба да буду пространије, да би деца могла да се окупљају и да читају своју штампу. У школским библиотекама треба да раде наставници језика или други наставници који имају афинитета према овом раду. Пошто њихов дотадашњи рад није био довољан ни признат нити награђен. [...] Да се саветима школа предложи да се рад у школским библиотекама урачуна у норму часова.

¹⁵Радоња (Душан) Вукославовић (Биоче [Подгорица], 1928 - Нови Сад, 2003) завршио је Филозофски факултет. Афирмисани је културни радник, организатор и значајан носилац и реализатор многих културних манифестација на нивоу општине, а пре свега као управник Народне библиотеке у Врбасу. Својим личним радом и залагањем допринео је да ова културна установа буде међу најбољим у АП Војводини. За резултате које је постигла на плану ширења књига и организације библиотечке службе у општини Врбас Радоња Вукославовић награђен је од стране Заједнице матичних библиотека АП Војводине. Као председник КПЗ био је иницијатор, организатор и активни учесник двеју великих манифестација у 1968. и 1969. а то су Игре сеоске омладине (јесење и пролећне) и Пионирске културне игре. Добитник је Награде „Дан ослобођења Врбаса” 1969. Председник је Савета за културу и физичку културу СО Врбас. На захтев Радоње Вукославовића, РЗ Народне библиотеке Врбас донела је Одлуку (број 89/75) да се именовани разреши дужности управника, споразумно са 30. 9. 1975. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 19. Одлуку у име Радне заједнице потписала је в.д. управника Елвира Брцански. Након одласка из Врбаса управник је Библиотеке Филозофског факултета у Новом Саду (1975-1981).

¹⁶„Борба”, 26. 1. 1966, 7.

¹⁷Матична библиотека, бр. 10/1966, 27.

Да би се створио увид у стварно стање књижних фондова у свим школама, закључено је да се изврши потпуна ревизија књижних фондова школских библиотека. Стручну ревизију би спровела комисија, коју треба да сачињавају: стручни библиотечки радник кога именује Народна библиотека и два члана које именује Радна заједница школе.

Све школске библиотеке средити по међународној децималној класификацији (МДК). Све школе да набаве картоне и каталошке листиће за књиге, по узору на Народну библиотеку, да би се могла извршити једнообразна обрада[...]¹⁸

У Народној библиотеци Врбас, на дан 6. августа 1966. године, је 14.120 свезака (књига), а од тога су: општа дела (о) 158; филозофија (1) 115; религија и теологија (2) 14; друштвено-политичке науке (3) 727; филологија-лингвистика (4) 36; природне науке (5) 116; примењене науке (6) 185; уметност, забава, спорт (7) 137; књижевност (8) 7.589; историја-географија (9) 668. Дечјих књига је 1.745; а на мађарском језику 2.630.

Дописана забелешка: „833 књиге из групе 8 и 697 на мађарском пренето у Дечје одељење”. Под ред. бр. 2 - Набављено од 6. 8. до 24. 11. 1966. наведено свега 2.050 свезака (књига), од тога: општа дела (о) 5; филозофија (1) 2; религија и теологија (2) 1; књижевност (8) 743; историја-географија (9) 9; дечјих књига 1.245, на мађарски језик 45.¹⁹ Народна библиотека Врбас, као установа афирмисала се као једна од веома значајних установа у нашој општини. Окупља преко 4.000 редовних чланова, који у просеку прочитају преко 60.000 књига. Библиотека се оријентисала на окупљање деце и рад са њима. У оквиру Акције „Месец књиге” 1966. године Народна библиотека у Врбасу је свечано отворила Одељење за децу.

На Седмом саветовању Заједнице матичних библиотека Војводине, 21. маја 1965. године у Сремској Митровици, констатовано је: Двадесет и четири народне библиотеке имају издвојене дечје фондове из књижевних фондова за одрасле. Међу њима је и Народна библиотека у Врбасу. То су библиотеке које због недостатка посебне просторије нису могле да формирају Дечје одељење, те су само одвојиле књиге на посебне полице и тиме постигле лакши приступ књизи, а њихов књижни фонд броји од 2.000 до 5.000 књига.²⁰

Савет Народне библиотеке у Врбасу, 16. новембра 1966. године, донео је одлуку о вођењу дневника рада. „Како је то до сада био пропуст, настојаћемо да дневником који сада почињемо обухватимо све значајније моменте за Библиотеку и њен рад у протеклој 1966. години. Значајно место обухвата рад на проради,

¹⁸Семинару су присуствовали представници школа из Бачког Доброг Поља, Змајева, Равног Села, те I, II, III и IV основне, као и Техничке школе из Врбаса. На семинару донета одлука да библиотекари из Врбаса, као и по местима раде на помоћи око сређивања и довођења у ред књижница по школама. АНБВ, Дневник рада Одељења за одрасле НБ Врбас 1966.

¹⁹АНБВ, Групни инвентар, књига од 6. 8. 1966. до 31. 5 1973.

²⁰„Матична библиотека”, бр. 6/1965, 13-14.

сређивању и усвајању Статута Библиотеке, на чему се радило крајем 1965. године а измене и допуне као и коначно усвајање уследило је на седници Радне заједнице одржаној 22. XII 1965; те најзад опет допуњен и прихваћен у целини 16. III 1966”.

Активности које је спровела Народна библиотека 1966. године. Током јануара 1966. године Библиотека је добила нову опрему за своје позајмно одељење. Монтирањем полица у просторију дотадашње читаонице добило се у простору око смештаја до тада пренатрпаних ормана; олакшан је рад код издавања књига, а саме просторије делују много пријатније. Монтирање полица захтевало је премештање књижног фонда, што је значило прихватити сваку књигу по неколико пута. Кад се већ радио такав посао приступило се упоредно и ревизији књига. Ревизија је трајала од 11. фебруара до 1. марта 1966. године. Комисију су сачињавали чланови колектива библиотеке: Елвира Брцански,²¹ Славка Мићуновић²² и Драгица Јовић.²³ У раду је помагао управник Библиотеке, помоћно особље и добровољно Боса Ковјанић.²⁴

Током ревизије Библиотека је била затворена за читаоце и поново почела рад са њима 4. марта 1966. године. Ревизијом се добио преглед о стању књижног фонда. Издвојене су оштећене књиге и спрењене за расход и поправку; извршен је отпис непостојећих, као и сређене постојеће замене, једном речју добила се јасна слика о стању у Библиотеци. Исти задатак имале су и ревизије књига по селима чије књижнице су у саставу Матичне библиотеке Врбас. Исти је завршен 2. априла 1966. године. После ревизије књижног фонда, сви књижни фондови сређени су по систему Универзалне децималне

²¹Елвира (Јулије) Брцански (Сомбор, 1928 - ?), завршила је Учитељску школу. Из Потпуне мешовите гиманзије у Врбасу прешла у Трећу осмолетку 1. 9. 1951. и ту ради до 31. 8. 1959. АОШБЈВ, Матица запослених, ред. бр. 4; Од 1. 9. 1959. ради у ОШ „С. Милетић” Врбас. АОШСМВ, МК службеника 1951-1967, арх. бр. 232, ред. бр. 79. У Народној библиотеци Врбас радила је од 1. 12. 1964. до 15. 2. 1980. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 16; Привремено решење СИЗ ПИОР Војводине, I бр. 11120, 27. 2. 1980.

²²Славка (Љубомир) Мићуновић (1941- ?), ступила на дужност 1. 4. 1964. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 14.

²³Драгица (Иван) Јовић (Врбас, 1930), ступила на дужност 1. 10. 1958. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 3 и 5. Решењем СИЗ ПИОР Војводине у Врбасу, И. број 11181, 29. 5. 1980. разврстана је у прву категорију инвалидности и одређена јој инвалидска пензија, почев од 25. 4. 1980. Међутим, отишла је у пензију са 31. 7. 1980. на основу решења НБ Врбас, број: 72/80, 1. 8. 1980.

²⁴Босилка Ковјанић (Петриња, 1906-Врбас, 2005), завршила је Учитељску школу у Петрињи 1925. Од 29. 8. 1949. у тадашњој ОШ у Врбасу, затим у Првој осмолетки у Врбасу. Након отварања одељења на српском наставном језику, 1. 9. 1956., распоређена у ОШ „Кинижи Пал” („Братство јединство”) Врбас. Споразумно 1. 9. 1958. враћена у ОШ „Петар Петровић Његош” у Врбасу, где остаје до пензионисања, 31. 8. 1959.

класификације и приступило се изради стручних информативних инструмената.

18. марта – О позоришном делу „На дну” Максима Горког, говорио је др Миливоје Јовановић.

22. априла – Одржано вече поезије и сатире уз учешће Мила Станковића, Бране Црнчевића и Бранислава Петровића.

21. маја – Оглашено упражњено радно место књижничара у Књижници и читаоници у Змајеву („Политика”).

4. августа – Почели радови на уређењу Библиотеке.

28. августа – Објављен конкурс за библиотекара у Дечјем одељењу.

Већ неколико година Библиотека је покушавала да отвори посебно Одељење за децу. Било је разних препрека: просторије, средства за адаптацију, средства за опрему, кадрови за рад у Одељењу и друго.

Скупштина општине Врбас донела је одлуку да се пивница Хотела „Централ” исели из просторије која се налазила поред Библиотеке. Средства од 4.580.000 старих динара одобрио је Фонд за културу општине и 1.500.000 старих динара Покрајински фонд за унапређење културних делатности. Из ових средстава адаптирана је просторија (60 м²), израђене полице за књиге, купљен намештај за читаоницу - 8 столова и 32 столице, каталог и друго, као и око 1.300 нових књига углавном лектире за све разреде ОШ. У Одељењу раде два стручна сарадника.

1. новембра – Вече посвећено Сергеју Јесењину. У сарадњи са Радничким универзитетом, предавање одржао Радоман Перковић. Присуство 40 особа.

26. новембар – Свечано отварање Дечјег одељења у присуству многобројних гостију, који су били пријатно изненађени изгледом новоотвореног одељења, као и осталим просторијама Библиотеке. Краћи поздравни говор одржао управник Радоња Вукославовић. Присутни сви чланови радног колектива.

16. децембра – У просторији Одељења за децу Бошко Петровић, сликар, одржао је предавање омладини, на тему - Дилеме модерног сликарства.

21. децембра – Фехер Ференц, песник из Новог Сада, имао је разговор са ученицима Литерарне секције ОШ „Братство јединство” Врбас.

У другој половини децембра (19-24) одржано је вече књижевне критике, а предавачи су били Мирослав Егерић и Василије Калезић. Број читалаца 15.310 (54 дневно) и ван библиотеке 1.020 чланови који врше позајмицу књига. Издато књига за т.г. 13.149 или просечно 13.²⁵ Одељење за децу почело је тада да ради са фондом од 4.403 примерка књига и 356 сликовница. Цео књижни фонд поново је обрађен и прилагођен условима рада са децом. Од тада библиотечки фонд се непрестално богатио. Такав пораст броја књига условљавао је и пораст броја чланова, који је са 836 у 1966. години порастао на 2.023

²⁵ АНБВ, Дневник рада Одељења за одрасле НБ Врбас

чланова у 1983. години.²⁶

Од дана када је читаоница отворена за ученике ОШ (28. 11. 1966. године) дневни просек читалаца је 74 ученика, односно свега 2.456 ученика. Током те године број прочитаних децјих књига је 11.320. Од тога на српскохрватском језику лектире је било 4.301 књига, а белетристике 5.582 књиге. На мађарском језику лектире је било 401 књига, а белетристике 1.036 књига. Број уписаних ученика ОШ у току 1966. године је био 836, од тога 109 Мађара и 47 Русина.

У дневном листу „Политика“, 4. фебруара 1967. године, објављен је чланак о отварању Дечјег одељења под називом „Уместо пивнице – децја библиотека“. У истом је наведено: „У проширеним просторијама Народне библиотеке у Врбасу отворено је одељење са искључиво децјом литературом. Ново одељење смештено у бившим просторијама градске пивнице, располаже са око 4.000 књига из свих области децје литературе. Отварањем децје библиотеке, Врбас је коначно добио оно за чим се већ одавно осећала потреба у животу овог града“.

Библиотека је у почетку располагала доста сиромашним фондом децјих књига, али је постепено, из године у годину, куповано и даровано доста књига из белетристике, лектире, као и научно-популарне литературе.

Одељење је у почетку радило сваког дана од 8 до 17 часова. Одмах се показало да је то био добар потез радника библиотеке, јер је много деце-читалаца било заинтересовано за тај свој културни и информативни кутак. То је било и остало место где деца радо долазе, бирају књиге, налазе угодну атмосферу и културну разоноду.

ПО Заједнице матичних библиотека Војводине, 22. фебруара 1967. године у Новом Саду, после краће дискусије једногласно је одлучио да се за рад у 1966. години, награде: Градска библиотека у Суботици, Народна библиотека у Новом Саду, Градска библиотека у Врбасу, Ђорђе Влајић, управник Градске библиотеке у Панчеву и Рајко Плавшић, управник Градске библиотеке у Сомбору. Том приликом похваљене су матичне библиотеке у Апатину и Житишту.²⁷

Из Извештаја о раду Градске библиотеке у Врбасу у 1966. години:

„1. Историјски преглед – После Другог светског рата Врбас је почео нагло да израста у снажан индустријски центар читавог овог краја Бачке. То је рађало нове потребе за развијање просветних и културних институција, па су културни и други јавни радници осећали потребу да се оснује и градска јавна библиотека.

При Земљорадничкој задрузи постојала је библиотека са око 1.500 књига, наслеђених од Српске земљорадничке читаонице

²⁶Генци Ержебет, „Акције и манифестације на популаризацији књига у Одељењу за децу Народне библиотеке „25. мај“ у Титовом Врбасу“, Титов Врбас, 27. 2. 1984, 2. Генци Ержебет ради у Народној библиотеци Врбас од 1. 10. 1980. на пословима књижничара у Одељењу за децу. АНБВ, Акт НБ „25. мај“ Титов Врбас, број: 157/83, 24. 12. 1983.

²⁷„Матична библиотека“, бр. 13-14/1967, 1-3.

из Старог Врбаса. То је послужило као основа за оснивање Градске библиотеке. Оснивачка скупштина је одржана 1953. године.

Земљорадничка задруга је дала нешто средстава и купљено је још око 200 књига, које су смештене у два ормана. Задруга је обезбедила и једну малу просторију. Иако је простор био скучен и услови за рад неповољни у самом почетку, у Градску читаоницу (тако се у почетку звала) уписало се преко 500 чланова.

Година 1956. била је врло значајна за даљи развитак Библиотеке. Народни одбор општине доделио је две лепе и простране просторије. Обезбедио је финансијска средства за куповину новог намештаја. Исте године КД „Јожеф Атила” поклонио је своју библиотеку Градској библиотеци. Било је ту преко 800 књига на мађарском језику.

Решењем НОО Врбас од 7. децембра 1962. године основана је Народна библиотека у Врбасу. Овим решењем извршена је интеграција свих јавних библиотека у општини: Градске читаонице у Врбасу, Народне читаонице у Бачком Добром Пољу, Народне библиотеке и читаонице у Змајеву, Читаонице у Равном Селу, Народне библиотеке и читаонице у Савином Селу и Народне читаонице у Куцури.

2. Материјални положај – Библиотека у Врбасу има одговарајуће просторије у центру града; три сале служе за смештај активног књижног фонда и за читаонице (посебно за одрасле, посебно за децу), а три просторије за магацине и канцеларију. Ове просторије Библиотека је добила 7. октобра 1966. године. Библиотека је добила и средства за адаптацију и опрему нових просторија од Фонда за културу општине и Покрајинског фонда за културу у висини од 6,000.000 старих динара. Сви радови на адаптацији и опреми завршени су до 25. новембра 1966. године тако да је Дечје одељење отворено 26. новембра 1966. године.

Иако смо добили три нове просторије, то није довољно за смештај књижног фонда. Већ сад нема довољно места за смештај књига и мораће се идуће године тражити ново решење.

Књижнице и читаонице у местима нису свуда најбоље смештене. У Савином Селу Књижница је смештена у три просторије, у згради Задружног дома. Постоји могућност да се добије још једна сала за Дечје одељење. Потребно је само обезбедити средства за адаптацију и опрему.

У Змајеву је такође проблем решен. Има три просторије лепо уређене. Једини проблем је магазински простор.

Књижница и читаоница у Бачком Добром Пољу смештена је у једној просторији Задружног дома. Просторија је добра, али је, с обзиром на велики број читалаца, мала. Слична је ситуација и у Равном Селу. Ипак најтежа ситуација је у Куцури. Књижница је смештена у приватној згради која уопште не одговара намени. Ово је једна од најстаријих библиотечких установа у Војводини и велика је штета што је тако запуштена. Но, постоје могућности да се боље смести и ова библиотека. Разумевање на које смо наишли у Куцури врло је пријатно деловало и даје наде да ће ова установа заиста коначно наћи своје право место у Куцури.

У читаоницама за коришћење дневне штампе и другог библиотечког материјала има укупно 184 седишта. Од тога у Врбасу 60 и то: у Одељењу за одрасле 28; у Дечјем одељењу 32; Бачком Добром Пољу 18; Змајеву 27; Равном Селу 33; Савином Селу 22 и Куцури 24 седишта.

3. Књижни фонд - У свим својим фондовима Народна библиотека има укупно 33.073 књиге и то: 0=314; 1=353; 3=1.650; 4=107; 5=649; 6=1.007; 7=259; 8=20.277 и то: домаћа 8.009 и страна 12.268; 9=1.290; књижевност за децу 7.167. Свега 33.073.

У току 1966. године вршена је ревизија свих књижних фондова и установљено је да у већини књижница и читаоница, као и у самој Библиотеци у Врбасу, има много потпуно дотрајалих књига, као и велики број изгубљених књига. После детаљне провере утврђено је да треба расходовати 2.391 свеску. Овако велики број расходованих књига настао је отуда што ревизија књижних фондова у Бачком Добром Пољу, Змајеву и Куцури није вршена од њиховог оснивања. Само у Змајеву комисија је констатовала да је нестало, без икаквог покрића, 1.033 књиге. Сад су ти проблеми коначно решени. На рад у књижницама и читаоницама примљени су стручни кадрови, који су гаранција да се ситуација из 1964/65. неће поновити.

У току 1966. године књижни фондови су приновљени са 7.173 свеске. Ово је највећи број књига који је икада, у једној години набавила ова Библиотека. Наиме, Библиотека је код ИП „Нолит” добили трогодишњи кредит за куповину књига. Гаранцију је дала СО Врбас.²⁸

Целокупни књижни фонд је обрађен и сређен по МДК систему. Највећи број приновљених књига имамо у Врбасу. То је и разумљиво ако се узме у обзир да смо ове године отворили Дечје одељење. Од укупно 7.129 свезака купљених у 1966. години 5.257 или 73,7% је за Врбас и 1.972 или 26,3% за места. Међутим, кад се узме у обзир да су средства за Дечје одељење посебно додељена и да је из тих средстава купљено 1.235 књига, онда је и однос другачији: за књижнице у местима из редовног финансијског плана одвојено је 43,9% средстава, а за Библиотеку у Врбасу 56,1%. Од 7.129 свезака купљених у току 1966. године на српскохрватском језику је 6.609 или 92,58%, на мађарском језику 486 свезака или 6,81% и на русинском језику 44 свеске или 0,61%.

Библиотека и све књижнице и читаонице редовно примају 51 наслов листова и часописа и то: дневних листова, недељних и илустрованих ревија 21 наслов; дечјих листова и часописа 10; књижевних и других часописа 18; службених листова 2 наслова.

4. Друштвена афирмација Библиотеке – Библиотека је постала значајн фактор у култури наше општине. Она из године у годину окупља све већи број људи око себе и развија активности које су од интереса за наше грађане: предавања из области књижевности и уметности уопште, књижевне вечери и сусрете са књижевницима и друге активности. То је од великог значаја нарочито за становништво

²⁸ АНБВ, Извештај о раду НБ Врбас за 1966, 16.

у местима општине.

У Библиотеку се 1966. године уписало 3.232 члана, а то је 7,5% целокупног становништва. То, свакако, није много, али је охрабрујуће то што се учланило 208 грађана више него 1965. године. Тај број би био сигурно већи, али је у Змајеву књижица почела да ради после ревизије и поновне обраде целокупног књижног фонда, тек крајем новембра, тако да је уписан само 71 члан.

Социјални састав читалаца није задовољавајући. Нарочито мали број има читалаца пољопривредних и индустријских радника – 88 радника или 2,7% и 15 пољопривредника или 0,5% од укупног броја чланова.

Највећи број су деца до 14 година - 1.627 или 50,3%. Од тога само у Дечјем одељењу Народне библиотеке Врбас је 836 или 51% од свих ученика до 14 година. У односу на 1965. годину повећан је и број средњошколаца и студената за 126.

Читаоци су у току 1966. године позајмили 50.947 књига или сваки читалац у просеку 15 књига годишње. У исто време читаонице Библиотеке посетило је преко 30.000 читалаца или 98 посетилаца дневно, који су користили 51 наслов новина и часописа.

Одељење за децу Народне библиотеке у Врбасу у току 1966. године примало је следеће новине и часописе: „Политикин забавник“, „Кекец“, „Мале новине“, „ОТО“, „Пингвин“, „Панорама“, „Мали јеж“, „Змај“, „Плави вјесник“, „Зенит“ и „Веселу свеску“.²⁹

У току 1966. године купљено је 2.564 нове књиге. Од тога на српскохрватском језику 2.333 и на мађарском језику 231 свеска. Највећи део књижног фонда Одељења сачињава школска лектира за ОШ. Међутим, набавну политику у наредном периоду усмерићемо тако да више купујемо белетристику и научно популарну литературу. Цео књижни фонд је обрађен и прилагођен условима рада са децом. Администрација је упрошћена и манипулисање књигом олакшано. Књиге су смештене по међународним прописима о смештају књига за децу. Полице су прављене специјално за ово Одељење и засад нема никаквих проблема смештаја.

Од укупно 3.178 ученика ОШ у Одељење је учлањено 836 ученика или 26,3%. То ипак није довољно, али с обзиром на то да је ово Одељење за децу отворено тек два месеца пред крај године, овај број ће се сигурно повећати.

У школским библиотекама књиге нису обрађене по библиотечким прописима, што је донекле и разумљиво, јер се тим послом нико трајније не бави у школи. У неким школама има и по неколико библиотекара, па се не води ни евиденција како треба. Радна заједница Народне библиотеке Врбас донела је одлуку да се у споразуму са школама, њиховим саветима, преузму школске библиотеке. Уколико неке од школа у местима из било којих разлога не буду желеле да то ураде, наши стручни сарадници обавезали су се да стручно среде школске библиотеке. Ишло се дотле да ови радници део свог радног времена проводе на раду у школској библиотеци.

²⁹Исто, Извештај о раду НБ Врбас за 1966, 35-36.

Тако се већ ради у Бачком Добром Пољу. Остаје да се потпуно обраде и среде школске библиотеке у Змајеву и Куцури, јер је то богатија библиотека од књижнице.

Иако смо били оптерећени великим бројем послова око сређивања и обраде књига, око адаптације и опреме просторија, уложили смо и знатан напор да књигу приближимо читаоцима, да је популаришемо.

Радили смо на упознавању читалаца са фондом нових књига које је добила Библиотека, преко излога и изложби књига. Одржаване су књижевне вечери југословенских књижевника, организован је циклус предавања о значајним делима домаће и светске књижевности које држе професори књижевности: проф. др Бошко Новаковић „Савремени југословенски роман”; др Миливоје Јовановић „На дну” од Максима Горког; вече поезије и сатире, учествовали Миле Станковић, Брана Црчевић и Бранислав Петровић; о струјању у савременој југословенској књижевности говорили су Мирослав Егерић и Василије Калезић; књижевно пре подне, за децу на мађарском језику.

Професори књижевности Коста Јанчић и Радоман Перковић одржали су, у свим књижницама и читаоницама, серију предавања и разговора о значајним делима домаће и светске књижевности. Укупно је одржано 22 предавања, која је слушало 693 слушаоца.

Све ове активности – књижевне вечери, предавања, разговори о књигама организујемо са Центром за културу и уметност Радничког универзитета. И све друге сличне акције организујемо у пуној сарадњи са Радничким универзитетом.

Пошто и Раднички универзитет има своју библиотеку, која има 1.038 наслова у 16.272 свеске, од чега 8.943 брошура научно популарне садржине и 7.329 свезака књига из области филозофије, политичке економије, историје и других друштвених наука, са Радничким универзитетом смо се споразумели да чланови њихове библиотеке буду и наши чланови и да се могу користити нашим књижним фондом. Такође смо се договорили да Библиотека Радничког универзитета набавља књиге из области друштвено-политичких наука а ми све остало.

5. Библиотека има укупно 11 сталних радника. По стручној спреми: 1 књижничара са ВПШ, 6 књижничара, 2 библиотечка манипуланта, 1 секретара-рачуновођу и 1 помоћног радника. Од тога у Врбасу је: управник, секретар-рачуновођа који ради пола радног времена послове финансијско-материјалног пословања, а пола као књижничар, 2 радника у Дечјем одељењу и 1 у Одељењу за одрасле, као и помоћни радник чистач-курир.

У књижницама и читаоницама у местима раде књижничари са средњом школом, сем једног који приватно полаже испите на Средњој библиотечној школи у Београду. Сви ови радници стручно обављају своје послове на задовољавајући начин”.³⁰

³⁰ „Матична библиотека”, бр. 13-14/1967, 1-3, 17-23.

На свечаној седници Радне заједнице Народне библиотеке у Врбасу, која је одржана 23. марта 1967. године, уз присуство већег броја јавних и културних радника Врбаса, после пригодног извештаја о делатности Библиотеке, који је поднео Радоња Вукославовић у име Заједнице матичних библиотека у Војводини, председник Павле Малетин предао је Народној библиотеци у Врбасу Диплому и награду за резултате постигнуте у 1966. години.

Заједница матичних библиотека
у АП Војводини
ДОДЕЉУЈЕ
ГОДИШЊУ НАГРАДУ
Народној библиотеци у Врбасу
за постигнуте ванредне резултате у
ширењу књиге и унапређењу библиотекарства
у Војводини
Нови Сад
Председник жирија Председник Заједнице Јелисавета Моравек
Јелисавета Моравек Павле Малетин

НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ ВРБАС

Жири за додељивање Годишње награде Заједнице матичних библиотека у Војводини, који су сачињавали библиотекари: Зора Весковић, Радован Ждрале, Пава Лакичевић, Јелисавета Моравек и Смиља Стајић, на својој седници одржаној у Новом Саду, 21. фебруара 1967. године, предложила је да се, за примеран и ванредни успех у 1966. години награде: Градска библиотека у Суботици, Народна библиотека у Новом Саду и Народна библиотека у Врбасу.

На основу овог предлога жирија, као и на основу предлога Одељења за општу управу и друштвене службе Скупштине општине Врбас и Библиотеке Матице српске, Покрајински одбор Заједнице матичних библиотека у Војводини, на седници одржаној у Новом Саду, 22. фебруара 1967. године, донео је одлуку да се Годишња награда Заједнице у 1966. години додели Народној библиотеци у Врбасу.

„Народна библиотека у Врбасу је млада културна установа. Оваква каква је данас она постоји и ради од 1962. године, када је у Врбасу и врбаској комуни извршена интеграција свих јавних библиотека, па и неких библиотека у саставу. Али за 4 године активности, у новим условима и атмосфери бољег разумевања, она је постигла такве резултате, који су је, имајући у виду посебно оно што је постигнуто у 1966. години, афирмисали у граду као једну од најзначајнијих културних институција. Жири и Покрајински одбор Заједнице оценили су ову чињеницу веома позитивно, прихватајући, на тај начин, и мишљење Скупштине општине Врбас.

Народна библиотека у Врбасу израсла је у савремену библиотеку, ту, пред нашим очима. Још треба доста бриге, средстава

и рада да се употпуни њена физиономија, да се њене могућности ускладе са актуелним проблемима једног града са тако развијеном индустријом и пољопривредом. Али је учињено оно основно. Изишло се из зачараног круга неразумевања средине. Народна библиотека у Врбасу постала је стална брига свих друштвених фактора у граду, чинилац са којим се озбиљно рачуна. И то је основни резултат који је довео до њене консолидације. Из извештаја о раду у 1966. години назиру се, отуда, нови видици, чују се нови тонови, што охрабрује и обавезује, све, на наредни корак. Јер, Народна библиотека још нема довољно књига; још нема довољно ни читалаца; још нема довољно ни библиотекара; у њеном чланству још нема довољно радника и пољопривредника; још увек се недовољно користе књиге, часописи и новине итд. Али, основно је већ учињено. Са позиција које је изградила, Народна библиотека сагледава, сама, све ове проблеме. Стога и верујемо да ће наћи и снаге за њихово што скорије и што радикалније решавање тим пре што се већ сада оријентисала на стручни библиотекарски кадар, који, у савременим приликама, једино и може дати свој допринос сталном прогресу библиотека.

Да би се одало признање Народној библиотеци и њеним радницима на успесима које су досад постигли, да би је охрабрили да доврши своју консолидацију, да би се афирмисала у широј јавности, а на корист грађана Врбаса, Покрајински одбор донео је одлуку да се Народној библиотеци у Врбасу ода јавно признање, да се она похвали и стога што је, у последње две-три године, чинила сасвим одређене, одговорне и успешне кораке за унапређивање јавних библиотека у селима врбаске општине. Исто тако, сарадња Народне библиотеке са Радничким универзитетом у Врбасу заслужује пажњу и признање, а посебно све шире интересовање њено за рад школских библиотека, са којима Народна библиотека сарађује заиста примерно. Најзад, иако не на последњем месту, истиче се, за задовољством, и просветна активност Народне библиотеке, у првом реду, њена предавања, књижевне вечери, књижевни преподневи, разговори о делима и писцима, изложбе књига и др.

Имајући у виду ове и друге успехе постигнуте у 1966. години, Покрајински одбор додељује Народној библиотеци у Врбасу диплому и Годишњу награду Заједнице у износу од 300.000 старих динара. Награда се исплаћује из Фонда Заједнице за награђивање јавних библиотека у Војводини, а уручиће се, иако скромна у свом износу, јавно, на свечаној седници Савета радне заједнице Народне библиотеке у Врбасу, да би се, и на тај начин одало дужно признање свима који су заслужни за овај успех.

На крају, Заједница матичних библиотека одаје признање свим друштвеним, политичким и културним факторима Врбаса и Војводине, који су допринели овом успеху и овом признању”.

Председник жирија
за додељивање Годишње награде
Јелисавета Моравек, с.р.
Председник
Заједнице матичних библиотека
у Војводини
Павле Малетин, с.р.³¹

Неке од активности у 1967. години.

Народну библиотеку у Врбасу 7. фебруара посетили су Павле Малетин и Десанка Мидић. Разговарали су о проблемима Библиотеке, о могућностима осамостављивања неких сеоских књижница и о извештају који је послат за 1966. годину.

Од 18. марта (субота) почело се са радом у једној смени у оба одељења, суботом.

Професор Егерић, 21. фебруара, одржао је предавање на тему „Бајка” Оскара Давича. Присутно око 60 заинтересованих.

Библиотека је 23. фебруара организовала предавање на мађарском језику, тема „Књига је мој најбољи друг”. Предавање је одржала Ирена Гајда, просветни саветник. Истом присуствује 76 ученика. После предавања вођен је разговор са децом о књизи.

Лист „Дневник” 27. фебруара 1967. године објавио је одлуку о додељивању новчане награде Библиотеци.

Предавање за ученике ОШ на српскохрватском језику 3. марта одржала је наставница Славка Копривица, тема „Син пука”.

Свечана седница Радне заједнице Народне библиотеке Врбас одржана је 23. марта. На седници је додељена награда Библиотеци од матичних библиотека Војводине за 1966. годину. Присутан велики број гостију, културних и јавних радника. Награду управнику Библиотеке уручила Десанка Мидић.

Професор Радоман Перковић, 6. априла, одржао предавање на тему „Странац” А. Камија. Присутно 30 особа. Јован Милатовић, професор Економске школе, 10. маја, одржао предавање са темом „Човекова судбина” Михаила Шолохова. Предавању присуствовало око 30 заинтересованих, а исто веома лепо излагано.

На Радио Нови Сад 17. маја 1967. године (око 17 сати) дата информација о развоју Народне библиотеке Врбас, о постанку Дечјег одељења и даљим потребама и могућностима.³²

Изложба цртежа „Моја књига у цртежима” организована је 25. маја.

Дечје одељење, 27. маја 1967. године, организовало је у Дому културе Литерарни квиз ученика ОШ општине Врбас. Поред културних, јавних и просветних радника истом присуствује 500 ученика. Програмом су руководили Витомир Љубичић, Илија Слијепчевић и Злата Ђуричић, глумци Српског народног позоришта из Новог Сада. У програму су учествовали ученици Музичке школе, ОШ

³¹ „Матична библиотека”, бр. 13-14/1967, 23-24.

³² АНБВ, Дневник рада Одељења за одрасле НБ Врбас

„Петар Петровић Његош”, „Братство јединство” и ВИС „Симилорс” ученика Гимназије из Врбаса, који је посебно одушевио публику. У такмичењу су учествовале екипе (4 ученика) које су одабране од стране ОШ. Циљ је био да се види познавање живота и рада писаца: Бранка Ћопића, Франца Бевка и Жила Верна. У обзир су узета само дела ових писаца намењена деци. Две ОШ и то из Бачког Доброг Поља и „20. октобар” нису учествовале у квизу. Жири такмичења радио је у саставу: Радоња Вукославовић, управник Библиотеке, Радоман Перковић, професор и Олга Миросављевић, наставник.³³

Питања за такмичење припремиле су библиотекарке Дечјег одељења Елвира Брцански и Олга Миросављевић. Прво место је заузела екипа ОШ „Братство јединство” Врбас (24 бода), друго екипа ОШ „Светозар Милетић” (23 бода), треће екипа ОШ „П.П.Његош” Врбас (21 бод).

У вези проблема заштите књига у библиотекама покренуто је питање организовања заједничке књиговезнице за новосадску Народну библиотеку и градске библиотеке у Врбасу и Бачкој Паланци.³⁴

Одељење за децу 7. јуна посетио је књижевник Бранко Ћопић.

Предавање о Бориславу Станковићу, 18. октобра, одржао др Бошко Новаковић, декан Филозофског факултет у Новом Саду. Присутно 78 особа.

Поводом обележава Дана ослобођења Врбаса, 20. октобра 1967. године, на свечаној седници Општинске скупштине Врбас, председник општине Миљан Вишњевац уручио је повеље и новчане награде „Дан ослобођења Врбаса”. Добитник новчане награде је и Народна библиотека Врбас, у износу од 10.000 динара.

Колектив ове установе уложио је велике напоре да створи потпунувиду фондовешколских библиотека и да их стручно уреди како би могле нормално да функционишу. Библиотека се није ограничила на своје стручне проблеме, већ је организовала и значајну пропаганду књига код становништва општине. Организовала је изваредно успеле Литерарне игре ученика ОШ, изложбе ликовних радова ученика ОШ – илустрације књижевних дела. У сваком месту општине има по једно своје одељење и успела је да ту буду најзначајније, ако не и једине праве културне установе у тим местима. У сваком од ових одељења уписано је 350 редовних чланова, а у неким местима има их и преко 500.

У оквиру Акције „Месец дана књиге” утврђена је тема за писмене радове „Зашто волим књигу”. Шест најбољих радова из сваке ОШ биће достављени Библиотеци, која ће наградити најбоље књигама. Два најбоља рада биће послата Културној заједници СР Србије на даље такмичење. У оквиру ове Акције и Дана Републике расписан је конкурс за ликовне радове на тему илустрације књиге.

³³Олга (Адам) Миросављевић (23. 8. 1929), завршила је ВПШ, дошла у Народну библиотеку Врбас из ОШ „Светозар Милетић” 1. 10. 1966. АНБВ, МК службеника НБ Врбас, ред. бр. 21.

³⁴„Матична библиотека”, бр. 13-14/1967, 38.

Узете су две књиге: 1. „Куир Пете чете” и 2. „Син пука”. Најбољи радови биће изложени у Библиотеци и награђени.

За ученике мађарске народности, 17. новембра 1967. године, предавање је одржала Барбара Бордаш, наставница. Тема предавања је „Сујеверје у књижевности и свакидашњици”. Присутно 98 ученика. Предавање на српскохрватском језику, 23. новембра, одржала је Стојанка Маркушев, професор. Тема предавања је приказ књиге „Зелени оток” Мата Ловрака. Присутна 63 ученика.

Изложба цртежа „Пионири у НОБ-у” ученика ОШ општине Врбас отворена је 28. новембра и трајала је до 2. децембра т.г. Жири за доделу награда за ликовни рад: Бела Пехан, академски сликар, Батрић Бакић, сликар аматер и Елвира Брцански.

Расписан конкурс за руководиоца матичне службе у Библиотеци Врбас. Исти објављен 19. децембра.

Одељење за одрасле 22. децембра организовало пријем ученика средњих школа који су писали радове на тему 50-годишњице Октобарске револуције. Присуствовали представници КПЗ комуне Врбас, наставници и професори средњих школа, као и представници Омладинске организације школа.

Изложба фотографија о животу и раду Тита, посвећена тридесетогодишњици рада у Партији, приређена је 27. и 28. децембра т.г.³⁵

Друштвеним планом развоја општине Врбас у периоду 1966-1970. године, између осталог, наведено је – Ученичке, а нарочито наставничке библиотеке располажу са недовољним бројем књига, а у неким школама уопште их и нема. До 1970. године извршиће се опремање ученичких и наставничких библиотека најпотребнијом литературом, тако да најмањи фонд ученичке библиотеке износи 1.000 књига.

³⁵ АНБВ, Дневник рада Одељења за одрасле НБ Врбас

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње
у обиму од десет штампарских табака
по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за
физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број
840- 98664-83 код УЈП са назнаком
„за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам
слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити на
email: tragvrbas@gmail.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни
уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека
„Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407

